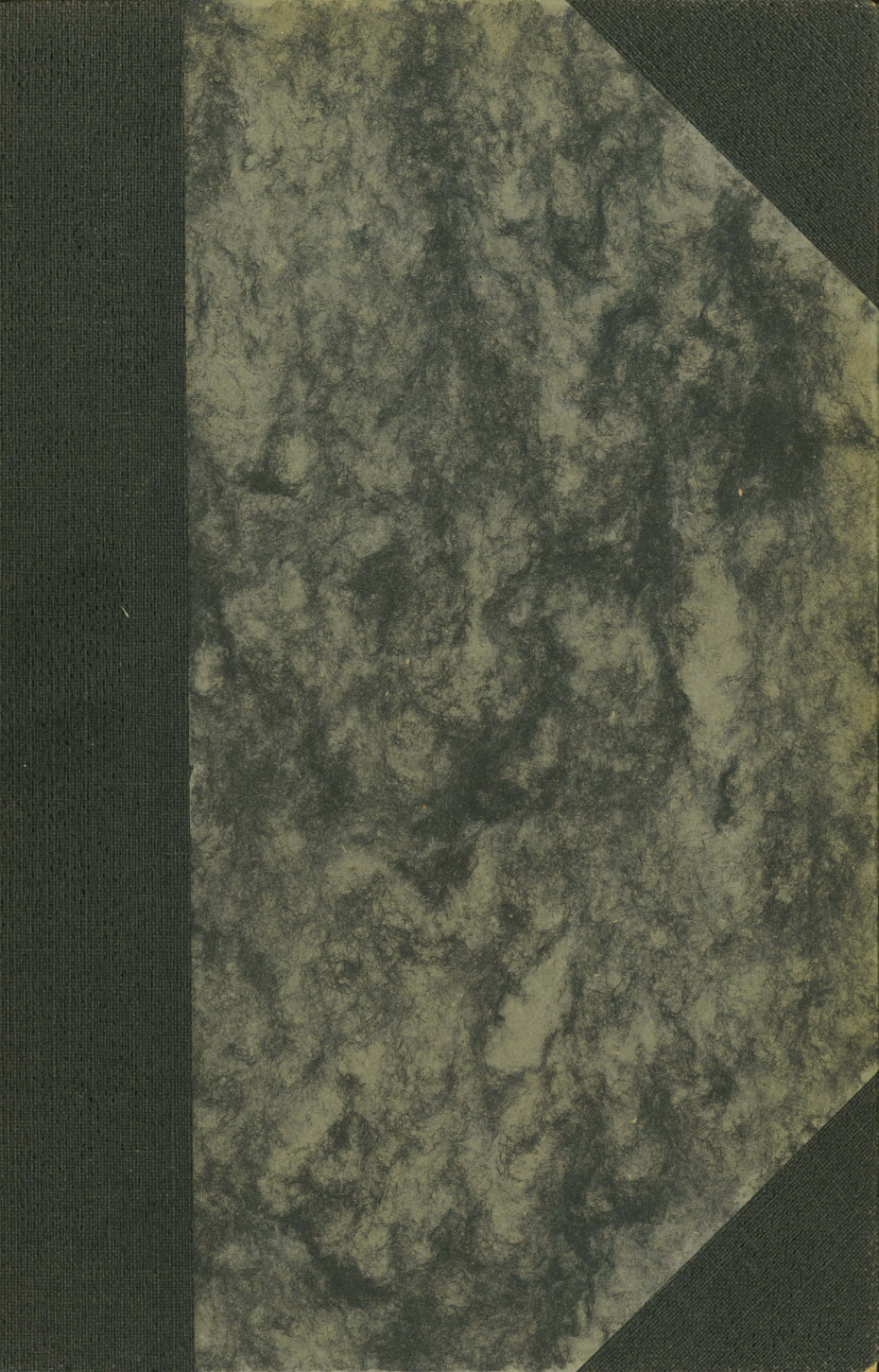

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

*Gåva av hovrätts rådet E. Fethelius.
maj*

OM
PANTRÄTT I RÄTTIGHETER

AV

ÖSTEN UNDÉN

ANDRA UPPLAGAN

LUND
C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

LUND 1923
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

FÖRORD TILL FÖRSTA UPPLAGAN.

Det torde icke erfordras någon närmare förklaring till, att jag vid behandlingen av institutet »panträtt i rättigheter» konsekvent förbigått spörsmål, som äro till sin innebörd desamma för all slags panträtt och sålunda sakna specifikt intresse för den s. k. rättighetspanträtten. Vidare har hänsyn tagits endast till frivilligt upplåten panträtt, icke till legal panträtt och s. k. tvångspanträtt.

Även en annan begränsning av ämnet har vidtagits. Kap. IV handlar endast om panträtt i fordringar. Att ingå på en detaljerad redogörelse för alla slag av rättighetspanträtter vore i och för sig föga lönande. Men dessutom ha yttre omständigheter påskyndat arbetets utgivande och föranlett mig att i nämnda kap. inskränka mig till en översikt av där behandlade frågor.

Lund i januari 1915.

Förf.

FÖRORD TILL ANDRA UPPLAGAN.

I föreliggande upplaga har jag, utan att vidga arbetets ram, gjort vissa tillägg i särskilt III och IV kap. Därjämte har jag förkortat framställningen i I kap. och på åtskilliga ställen förlagt diskussionen till noterna, i förhoppning att

därigenom arbetet skall vinna i överskådlighet. I samma syfte har jag uteslutit vissa rättsfallsreferat. Självfallet har hänsyn tagits till nytillkomna rättsfall.

Jag står i tacksamhetsskuld till Justitierådet A. Kôersner och Juris Doktor Kurt Lamm för värdefulla anvisningar.

Uppsala i juni 1923.

Förf.

INNEHÅLL.

	Sid.
Kap. I. KONSTRUKTIONSFRÅGOR.....	1
<i>Inledning</i>	1
I. Rättigheter såsom rättsobjekt	3
II. Panträtt i begränsade sakrätter	12
III. Panträtt i immateriella förmögenhetsrätter.....	18
IV. Panträtt i fordringsrätter överhuvud.....	20
V. Panträtt i värdepapper.....	27
VI. »Panträtt i egen skuld»	33
VII. Panträtt i »ackomodationsreverser»	39
Kap. II. TILL PANTRÄTTSBEGREPPET	67
I. Panträttens sakrättskaraktär	67
II. Pantupplåtelse och fiduciarisk överlåtelse i säkerhets- syfte	69
Kap. III. STIFTANDE AV PANTRÄTT I RÄTTIGHETER	77
I. Föryttringsprincipen	79
II. Traditionsprincipen	92
1. Sakrätter	100
2. Immateriella förmögenhetsrätter	108
3. Fordringsrätter	113
4. Speciella arter av rättigheter	124
(Konossement; lagerbevis; inteckningsreverser; väx- lar; försäkringsbrev; sparbanks- och sparkasseböc- ker; fordringsrätter på grund av ömsesidigt förplik- tande kontrakt; muntliga fordringar; aktier, bank- lotter m. m.).	
5. Stiftande av »panträtt i egen skuld».....	152

Kap. IV. ÖVERSIKT ÖVER PANTSÄTTARES OCH PANTHA-	
VARES RÄTTIGHETER OCH FÖRPLIKTELSE	 154
I. Förhållandet före förfallotiden	 154
II. Pantrealisationen	 173
1. Försäljning	 174
2. Fordringspanthavares indrivningsrätt	 178
<i>Bilaga</i>	 190
<i>Litteratur</i>	 192

KAP. I.

KONSTRUKTIONSFRÅGOR.

INLEDNING.

Det juridiska begreppet »panträtt i rättigheter» täcker vitt skilda ekonomiska företeelser, en skala sträckande sig från sådana pantobjekt som obligationer, aktier, banklotter och andra värdepapper, vilka belånas i bankerna och i egenkap av kreditunderlag tävla med fastigheter, ner till anspråkslösa fordringar och nyttjanderätter, som endast mera undantagsvis kunna användas för realkrediten. Raden av »rättigheter» såsom pantobjekt i denna betydelse är därför lika brokig och omväxlande som mängden av »saker», från fastigheterna ner till de obetydligaste lösören. Juridiskt sett är »rättighetspanträtten» mer skiftande till innehåll och struktur än »sakpanträtten.» En variation i den förpantade rättighetens natur medför ofta konsekvenser för panträtten. Som underlag för sakpanträtten åter ligger äganderätten, vilken är en och densamma vid alla sakpanträter. Man kunde framhålla den mera sammansatta naturen hos rättighetspanträtten, jämförd med sakpanträtten, genom att i stället för panträtt i sak sätta uttrycket »panträtt i äganderätt». Å ena sidan finge man då denna panträtt i äganderätt, å andra sidan panträtt i alla övriga förpantningsbara rättigheter: i

begränsade sakrätter, i immateriella förmögenhetsrätter, i fordringsrätter m. fl.

All panträtt kan från ekonomisk synpunkt karaktäriseras som realsäkerhet. Ett så vidsträckt pantbegrepp skulle emellertid omfatta alltför olikartade rättsinstitut för att vara systematiskt användbart. Man behöver ett mera precist och begränsat pantbegrepp. Å andra sidan skulle ett fasthållande vid den sakrättsliga panträtten i lösöre såsom ett begrepp väsentligt skilt från »panträtt i rättigheter» vålla olägenheter ur den synpunkten, att därigenom beslätade institut behandlades i helt olika sammanhang. Ingen lär väl heller hysa betänkligheter mot att såsom *avtalstyp* uppställa *pantavtalet* vid sidan av köpavtal, gåvoavtal etc. Liksom köpavtalet betecknar viss överlåtelse, oavsett om objektet är sak (äganderätt till sak) eller nyttjanderätt eller fordringsrätt etc., skulle pantavtalet kunna användas som beteckning å avtal där pantsäkerhet upplåtes, oavsett om säkerheten vilar å viss sak (äganderätt till sak) eller å nyttjanderätt eller å fordringsrätt etc. Den som icke vill acceptera konstruktionen panträtt i rättigheter, kunde dock medgiva det systematiskt riktiga i att föra tillsammans i en grupp de avtal, varigenom sakpanträtt stiftas, och de avtal, vari t. ex. överenskommes om att en fordringsrätt skall användas i säkerhetssyfte. Köpavtalet betecknar en systematisk enhet, fastän det omfattar så olikartade former som överlåtelse av äganderätt och cession av fordran. Detsamma gäller gåvoavtalet. Ifall pantavtalet uppställles vid sidan av dessa, finnes allt skäl att därunder innefatta avtal, varigenom pantsäkerhet ställes, även om man på detta sätt finge ett gemensamt namn, *pantavtal*, på dels avtal varigenom sakrättslig *panträtt* stiftas, och dels sådana varigenom t. ex. en begränsad eller betingad fordringsrätt »överlåtes» i säkerhetssyfte. För samtliga »pantavtal» i en sådan bemärkelse skulle tillräckligt många ge-

mensamma rättsregler kunna uttalas, för att klassificeringen skulle visa sig berättigad¹.

Vi skola i detta kapitel behandla den strid, som inom rättsvetenskapen stått om den rätta »konstruktionen» av institutet panträtt i rättighet. Diskussionen härom kan ha sitt intresse icke blott såsom ett meningsutbyte i en systematisk fråga, men även genom den belysning, som den giver av vissa rättsvetenskapliga metodspörsmål.

I. Rättigheter såsom rättsobjekt.

Uttrycket »panträtt i rättighet» angiver, att en rättighet tänkes såsom objekt för en rättighet. I vilken mening kan man då tala om en persons rättighet över en annan persons rättighet? Är det överhuvud förenligt med grundbegreppen inom juridiken att skapa begreppet rättighet över (eller i) rättighet, att beteckna rättigheter såsom rättsobjekt?

Å ena sidan ha en mängd författare instämt i Vangerow's koncentrerade kritik: »en rättighet, som skall vara föremål för en rättighet, är ett logiskt och juridiskt oting»². Å andra sidan har konstruktionen i fråga ej blott funnit försvarare inom teorien³, utan framför allt lagts till grund

¹ *Exner* s. 135: »so gibt es kein Pfandrecht (im wahren Sinn) an einer Forderung als spezifisches Rechtsgeschäft, wohl aber gibt es Verpfändung der Forderung als spezifisches Rechtsgeschäft». *Mansbach* s. 40 not 23: »Existirt daher auch keine einheitliche juristische Form, kein einheitlicher juristischer Inhalt für das Pfandrecht, so besteht doch sehr wohl ein einheitliches Geschäft der Verpfändung». *Hellwig* s. 61.

² *Pandekten*, I § 338. — Bland förf. av samma mening må blott nämnas österrikaren *Exner*, tyskarna *Kohler* och *Oertmann*, danskarna *Aagesen* och *Torp*, svensken *Nordling*.

³ T. ex. *Bremer*, *Sohm*, *Windscheid*, *Stammler*, *Hagerup*. — I svensk litteratur har *Hasselrot* hävdad denna ståndpunkt, i finländsk litteratur *Serlachius*.

för åtskilliga moderna lagar, liksom den överhuvud behärskar det praktiskt-juridiska språkbruket.

Vad först beträffar språkbruket och då närmast hos oss, så är det som bekant icke endast panträtten som säges ha till objekt rättigheter. Frånsett sådana mer populära uttryck som »äganderätt till en *fordran*», talar man exempelvis om nyttjanderätt (licensrätt, förlagsrätt, etc.) till *patenträtt*, *författarerätt*, *konstnärsrätt*. Och håller man sig till panträtten ger exempelvis vårt svenska lagspråk prov till överflöd på samma uttryckssätt. Det talas om tomträtt och vattenfallsrätt såsom pant för *fordran*, alltså objekt för panträtt. Vissa nyttjanderätter och viss avkomsträtt anses som fast egendom och nämnas såsom objekt för rättigheter. Sjöpanträtten enligt 11 kap. sjölagen kan ha till föremål bl. a. *fraktfordran* eller, såsom det heter, »*bruttofrakten* för den resa under vilken fordringen uppkommit», och enligt 270 § samma lag »skola de borgenärer, vilka enligt 268 § hava panträtt i fartyget eller i frakten, äga *enahanda rätt* till den redaren tillkommande *ersättning*». När man kommer till rättigheter, som äro i särskild grad knutna vid en handling, ett papper, bli dessa beteckningar än vanligare. Aktiebolag få ej mottaga såsom pant egen *aktie*. Sparbankslagen talar om lån »mot pant av *skuldebrev* med borgen»; lagen om försäkringsrörelse om försäkringstagares »panträtt såsom i handfången pant till säkerhet för fullgörande av bolagets på försäkringsavtalen grundade förbindelser» i vissa *värdehandlingar* (obligationer, skuldförbindelser); i 1919 års lag med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper talas om »pantsatta *fondpapper*». Exempelen kunna mångfaldigas¹. I utländskt lagspråk är denna terminologi ännu vanligare.

¹ I 1914 års lag om kommission, handelsagentur och handelsresande synes däremot uttrycket panträtt i *fordran* avsiktligt ha und-

Det finns heller inte — åtminstone numera — någon verklig opposition mot själva uttrycket¹. Motståndarne till konstruktionen panträtt i rättighet nöja sig med att betona uttryckets oegentlighet och tolerera det såsom praktiskt nyttigt. »Det er, naar blot Sagens rette Sammenhæng haves for Öje, ubetænkeligt for Kortheds Skyld at benytte Betegnelsen Pant i Fordringer»², ursäktar man sig med. Men denna tolerans, när det gäller uttryckssättet, förbindes som sagt gärna med principiella reservationer alltså.

Frågan huruvida »rättigheter» kunna betecknas såsom rättsobjekt och sidoordnas med saker är ett systematiskt och terminologiskt spörsmål, som ingalunda är speciellt för panträttsmaterien. Någon mera ingående behandling av detsamma kan därför icke här ifrågakomma. Några korta anmärkningar torde dock vara på sin plats, eftersom meningsutbytet ständigt återkommer inom panträttsläran, och argumenten för eller mot tagas till intäkt även för meningar i speciellare panträttsfrågor.

Såsom representativ för den uppfattningen att konstruktionen panträtt i rättighet vore förfelad redan av den grund, att en rättighet icke kan vara objekt för en rättighet, må anföras tankegången hos ett par nordiska författare. Hos Aagesen och Torp finner man en ganska ingående motivering av den åsikten, att konstruktionen i fråga stöter på hinder redan vid utgångspunkten³.

vikits. Se §§ 35, 36 och motiven till samma §§ i kommittéförslaget s. 123 ff.; *Köersner* Ett och annat om handeln med värdepapper s. 21.

¹ *Windscheid* I § 48 a.

² *Torp-Grundtvig* s. 585.

³ Mot dessa principiellt *Hagerup* 1 uppl., s. 56 ff. De speciella argument, som H. hämtar från sådana företeelser som pant i patenträtt, privilegier etc., äro dock inte avgörande. Se ock de kritiska anmärkningarna hos *Torp-Grundtvig* s. 583, not 80. I tredje upplagan av sin *Pantheret* (1917) har Hagerup tagit steget fullt ut och finner ingen svårighet att godtaga konstruktionen panträtt i rättighet överhuvud.

Bägge dessa författare ha vänt sig däremot, att en rättighet skulle kunna »objektiveras», tänkas som rättsobjekt. »Det er ikke muligt — säger Aagesen¹ — at finde noget Sammenligningspunkt mellem de i den reale Omverden forekommende legemlige Ting og andre Personers Rettigheder, der kun have Existens i Retssfæren». Torp framhåller, att en rätt icke är något av det berättigade subjektet oavhängigt, objektivt existerande, utan en rättsligt garanterad befogenhet, tillkommande ett bestämt rättssubjekt. Och över en sådan befogenhet kunde icke en annan ha någon rätt. »Thi i samme Omfang, som denne Beføjelse tilkommer den sidste, maa den tidligere Berettigelse nødvendigvis ophøre; og er den ophørt, kan den ikke være Genstand for en andens Ret»². Slutsatsen är, att en succession äger rum i de fall, som man eljest förklarar med konstruktionen rätt över rätt.

Detta synes vara själva kärnpunkten i kritiken, såvitt den avser att drabba det förment logiskt orimliga i konstruktionen. Men kritiken skjuter över målet. Den ställer anspråk på de juridiska begreppen »objekt» och »rättighet», som dessa icke behöva motsvara. Den juridiska tekniken har sin begreppsvärld för sig och begreppen äro ej omöjliga för juridiskt-tekniskt bruk, därför att de äro »tanketing», som vi inte »träffa på i den reala världen». Den abstraktion, som innehålles i rättsobjektets begrepp, kan vara alldeles oberoende av sakbegreppet i någon fysikalisk mening. Ett juridiskt begrepp bildas för att kunna bekvämt användas som element i vissa rättssatser, eller begreppet utgör en sammanfattning av, ett uttryck för en rättssats. De juridiska

¹ Sing.succ. s. 59.

² *Torp-Grundtvig* s. 583. Jmf ock det karaktäristiska yttrandet hos *Exner* s. 18: »Auf Rechte stossen wir nicht, denn diese sind Gedankendinge, die man weder zu beherrschen braucht noch vermag, wohl aber auf berechtigten Personen».

begreppen äro, såsom Jhering säger, »keine blossen logischen Kategorien, sondern die Concentrationsform materieller Rechtssätze»¹. Om A säges ha en fordringsrätt mot B därför att t. ex. under förhandenvarande förhållanden A kan med statsmaktens bistånd tilltvinga sig 1000 kr. av B med stöd av vissa rättsnormer och vissa rättsfakta, och sedan A i kraft av denna sin ställning och vissa rättsatser kan inrymma åt X samma befogenheter gentemot B (»pant-sättning» av fordringen), då möter det intet hinder från metodisk synpunkt att arbeta med begreppet X:s rätt över A:s rätt. Spörsmålet blir bara, om man med hjälp av det begreppet, infogat i raden av rättigheter i systemet i övrigt, kan vinna en motsägelsefri sammanfattning för de rättsatser som gälla för institutet.

Men det är också detta sista, som bestrides. Enligt Aagesen och andra leder överhuvud konstruktionen »rätt över en rätt» till orimliga konsekvenser. Till en början — varför skulle inte alla sakrätter kunna ha till objekt rättigheter? Man borde tala om äganderätt till fordran, till nyttjanderätt. Ett sådant uttryckssätt är nu visserligen vanligt i mera populärt språkbruk, men avvisas i strängare juridisk stil². Det är också uppenbart, att ett så vidsträckt äganderättsbegrepp bleve högeligen förtunnat³. Det är heller intet annat än konsekvensmakeri att anse konstruktionen rätt över rätt, tillämpad å panträtt i rättigheter, draga med sig exempelvis konstruktionen äganderätt till fordran. Panträt-

¹ *Jhering* Geist des röm. Rechts III § 59. — Se ock *Lassen* i Sv. J. 1916 s. 415 ff., och samme förf:s uppsats i Festskrift för Wrede 1921: Nogle Bemærkninger om Definitioner i Retslitteraturen; *Undén* Juridiken som vetenskap i Festskrift utg. av Lunds Univ. vid dess 250-års jubileum 1918.

² Dock saknas ej författare, som vilja godkänna en dylik terminologi, t. ex. *Gierke*. Jmf. härom *Wolff* § 51, s. 132.

³ *Wolff* a. st.

ten är en begränsad rätt, begränsad i förhållande till en total rätt, äganderätten. Själva arten av denna begränsning blir inte väsentligen annorlunda, om den i stället tänkes som begränsning av annan total rätt, fordringsrätten¹. Det finns intet behov av att överflytta äganderättens kategori till fordringsrätternas område. Däremot ha särskilda typer av begränsade fordringsrätter, motsvarande t. ex. panträtt, ej utbildats². Av detta skäl kan finnas behov av ett terminologiskt lån från sakrättsgebitet.

Vidare framhållas andra motsägelser, vartill konstruktionen skulle leda och vilka skulle förbjuda dess accepterande. En överlåtelse av äganderätt borde innebära, att förvärvaren får äganderätt över överlåtarens äganderätt. Om en sak gått genom flera händer, A, B, C och D, skulle D anses ha äganderätt till C:s äganderätt, som i sin tur hade äganderätt över B:s rätt o. s. v. in infinitum. Vid överlåtelse av panträtt från A till B, skulle B få äganderätt till A:s panträtt, som i sin tur vore panträtt i pantsättarens äganderätt etc.³.

Denna kritik bottnar i en viss uppfattning av successionens natur, med vilken uppfattning konstruktionen rätt över rätt kommer i strid. Enligt Aagesen kan icke en fordran eller annan rättighet byta subjekt och ändå vara identisk i den nye innehavarens hand. Man kan inte säga —

¹ *Mansbach* s. 24: »Diesem Sprachgebrauch (avser termerna »Forderungspfand», »Forderungsnießbrauch») genau entsprechend müssten wir andererseits auch von einem Forderungseigentum reden, wie dies z. B. auch im preuss. Landrecht geschieht; doch ist diese Ausdrucksweise unnötig, da das Innehaben einer Forderung schlechthin bereits durch die einfachere und correctere Bezeichnung »Forderung» hinlänglich wiedergegeben wird».

² Jmf. däremot vissa »nyttjanderätter», som ha till objekt immateriella förmögenhetsrätter, t. ex. förlagsrätt, licensrätt.

³ *Aagesen* Sing.succ. s. 47 f. — Liknande argument hos *Puchta*, cit. av *Stammler* s. 11 not 5.

menar han — att panthavaren har till objekt för sin pant-rätt den förpantaren tillkommande fordran, ty i samma om-fattning, som denna efter förpantningen tillkommer pant-havaren, har den upphört att vara förpantarens. Rättigheten är icke något förblivande, som växlar innehavare, utan den s. k. överlåtelsen består däri, att överlåtaren genom sin viljeförklaring stiftar en ny rätt för mottagaren med samma innehåll. Det är den i Aagesen's ifrågavarande skrift när-mare utförda konstruktionen av singularsuccessionen inter vivos, som ligger till grund för resonnemanget.

Ungefär på samma sätt argumenterar Torp. Vid suc-cession i rätt talar man ej om identitet i rätt, så att för-värvaren anses ha fått en rätt över överlåtarens äganderätt eller fordringsrätt. Det stiftas en ny rätt för den förre och den gamla upphör. En succession föreligger också »naar Ejeren overdrager en begrænset tinglig Ret, naar Indehave-ren af en saadan Ret overdrager denne, samt endelig, naar en Fordringshaver eller Indehaveren af en begrænset ting-lig Ret foretager en begrændset Overdragelse af denne, f. Ex. stifter en Panteret»¹. Pantsättarens rätt upphör i samma mån panthavarens stiftas och alltså kan man ej be-teckna den förra som objekt för den senare.

Man ser, hur även denna argumetering stödes på en viss uppfattning om successionens natur. Från den utgångs-punkten, att angivandet av den berättigades person är nöd-vändigt för fordringsrättighetens individualisering, och att sålunda rättigheten efter en upplösning av förbindelsen mellan den och dess subjekt icke längre består, nödgas de anförda författarna bestrida konstruktionen panträtt i rättighet. Emellertid är som bekant denna uppfattning av successionens natur ingalunda den allmänna. Tvärtom

¹ *Torp-Grundtvig* s. 584.

har man mer och mer, både inom doktrinen och vid lagstiftning, förts in på den motsatta tankegången. Det ligger i öppen dag, att man från juridisk synpunkt skall fästa vikt vid det enhetliga, det kontinuerliga, som består trots växlingen av berättigade subjekt. I många fall är *förpliktelsen* identisk, skulle man kunna säga, ty från den förpliktades sida röner rättsförhållandet ringa inverkan av subjekt-ombytet. Och förpliktelsen är endast andra sidan av rättigheten. Men då — enligt allmänt språkbruk — inte heller växling av den förpliktades person behöver innebära fordringsrättighetens upphörande, återstå de ursprungliga, rättsstiftande fakta såsom bestämmande för rättighetens identitet¹. Överhuvud är det en ofantlig juridisk-teknisk arbetsbesparing att fasthålla vid detta betraktelsesätt om rättigheternas bestånd, trots ombyte av berättigade och förpliktade personer, och att sålunda »objektivera» dem. Genom överlåtelse av en sak från A till B får alltså inte B äganderätt till A:s äganderätt, fattad såsom en viss kvalitet hos A, men vissa konkreta maktmedel, vilka tillkommit A, så att säga lösgröras från A och överflyttas till B. Det kontinuerliga är inte blott befogenheternas art och omfattning utan ock sammanhanget med de ursprungliga rättsstiftande fakta.

I samma plan som den nu refererade invändningen mot begreppet panträtt i rättighet ligger följande. Uttrycket »panträtt i rättighet» skall beteckna en motsats till uttrycket panträtt i sak. Indelningen i sakpanträtt och rättighetspanträtt vilar alltså på den tanken, att panträttens objekt kan vara antingen en sak eller en rättighet. Om panträtten säges ha till objekt ej blott fordringsrätter, utan också sakrätter, såsom nyttjanderätt, panträtt — varför skall man då inte taga steget ut och beteckna även sakpanträtten såsom panträtt i rättig-

¹ *Lassen Alm. Obl. § 49.*

het, nämligen i äganderätt? Är det inte en enkel konsekvens av konstruktionen panträtt i rättighet att tillämpa den även på den s. k. sakpanträtten? Det är väl känt, att den konsekvensen tagits av åtskilliga författare.

Man kan också otvivelaktigt, utan olägenhet i systematiskt avseende, ansluta sig till det språkbruket, att sakpanträtterna — liksom övriga begränsade sakrätter — sägas ha äganderätten till objekt¹. Äganderätten är den totala rätt, vari en begränsad rätt som panträtten utgör inskränkning och ur vilken den härflyter. Men vidare är det äganderätten, som utgör panträttens underlag i den betydelsen, att panthavaren äger tillgodogöra sig panten i dess egenskap av äganderättsobjekt. Äganderättens ekonomiska värde är kreditunderlaget, liksom det vid fordringspanträtt är fordringens och vid panträtt i nyttjanderätt är nyttjanderättens värde, som utgör säkerhet. Det är en äganderätt, som genom pantrealisationen skall framkomma. Om den förpantade saken av ägaren derelinkverats — ett intecknat fartyg exempelvis har av ägaren övergivits — då har visserligen ägarens rätt upphört, utan att panträtten därmed gått förlorad². Men panträtten har dock i viss mening en äganderätt till objekt, eftersom panthavaren har sin säker-

¹ *Winroth* art. Pant i Nord. Familjebok 2 uppl.: »I allmänhet består det (föremålet) i ett kroppsligt ting eller med andra ord i äganderätten därtill, så att panträtten belastar och inskränker samma rätt.» *Stubenrauch* s. 591. *Planiol Traité* II § 2429: »c'est un droit réel . . . qui est établi sur le droit de propriété lui-même plutôt que sur la chose . . .»

² *Hagerup* har anfört mot konstruktionen panträtt i äganderätt, att den är oförenlig med satsen, att panträtten består trots dereliktion, se 2 uppl. s. 58 not 5. Men då Hagerup godkänner konstruktionen panträtt i föfattarrätt etc., 1 uppl. s. 56 f., 2 uppl. s. 44, så göres detta godkännande icke beroende av svaret på den motsvarande frågan, huruvida panträtt i föfattarrätt kan bestå trots uppgivande av rätten från rättsägarens sida.

het däri, att han är befogad att, vare sig fartyget under tiden ockuperats eller alltjämt är herrelöst gods, tillgodogöra sig äganderätten till detsamma. Genom pantrealisationen *överföres* i vanliga fall äganderätt till köparen, men det kan undantagsvis inträffa att äganderätt *stiftas* — nämligen om den förre ägarens rätt upphört före realisationen. För bestämmande av panträttens innebörd är det av största vikt att avgöra, vilken rätt panthavaren kan realisera. När man kan nöja sig med att helt enkelt tala om saken själv som panträttsobjekt, saken såsom realisationsobjekt utan närmare bestämning, har detta givetvis sin grund däri att »saken» i juridiskt språkbruk så ofta får beteckna äganderätten till saken. Med hänsyn härtill är det onödigt att just på detta område ändra hävdvunnen terminologi, som icke giver upphov till missförstånd eller eljest torde föranleda olägenheter ¹.

II. Panträtt i begränsade sakrätter.

De synpunkter, som vi nyss framhållit, göra sig också gällande vid konstruktionen av de s. k. rättighetspanträtter, som ha till »objekt» begränsade sakrätter. Ifall en nyttjanderätt — t. ex. en tomträtt — användes i realkreditens tjänst, så att en borgenär får s. k. panträtt i tomträtten, kunna

¹ Liknande synpunkter hos *Wolff*, i ett analogt fall, § 120, I s. 383: »Man streitet vor allem darüber, ob als Objekt des Niessbrauchs am Recht dieses Recht (das Grundrecht) selbst zu betrachten sei oder nur der Gegenstand dieses Rechts. M. E. ist beides zu sagen erlaubt und jedes im verschiedenen Sinne richtig. Wie man vom Sachniessbraucher aussagen kann, dass er ein Herrschaftsrecht an der Sache selbst hat, aber zugleich, dass sein Niessbrauch das Sacheigenthum inhaltlich verkürzt (und in diesem Sinne »belastet«), so lässt sich z. B. vom Niessbrauch an einer Grundschuld erstens sagen, dass er ein Recht (kein Niessbrauch) an dem unterworfenen Grundstücke selbst ist, und zweitens, dass der das Recht des Grundschuldgläubigers (mindert oder) belastet.»

visserligen meningarna vara delade om, huruvida tomträtten eller fastmera tomten bör betecknas såsom objektet för pant-rätten. Men ingen tvekan råder därom, att föremålet för en eventuell realisation är tomträtten. Det är tomten i egen-skap av nyttjanderätsobjekt, kunde man också säga, som utgör panthavarens säkerhet.

Enligt mångas uppfattning är det emellertid oegentligt att i ett fall som det anförda förklara nyttjanderätten vara objekt för panträtten. Det rätta förhållandet skulle vara, att förpantningen innebär en singularsuccession i förpantarens rätt, så att panthavaren erhåller samma rättighet som förpantaren, med vissa av panträttens natur härflytande begräns-ningar¹. Begreppet singularsuccession tages naturligtvis då så vidsträckt, att det omfattar även förvärv, vid vilka förvärvaren icke inträder i avlåtarens fulla rätt. Den därvid för förvärvaren uppkomna rätten betecknas som en panträtt, men en panträtt icke i tomträtten utan i själva tomten, ehuru en av tomträttens innehåll begränsad panträtt².

Från denna utgångspunkt kunde det väl vara lika berätti-gat att kalla panthavarens rätt för en nyttjanderätt, en av säkerhetssyftet begränsad tomträtt, som för en panträtt, be-gränsad av tomträttens innehåll. Därmed finge man även en formell överensstämmelse med den konstruktion av fordrings-förpantning, som av vissa författare upprätthålles. Då de lägga en viss vikt vid den enhetliga naturen av all pantsättning av rättigheter — såsom innebärande en singularsuccession — och beteckna pantsättning av fordran såsom ett slags cession med verkan att »panthavaren» i själva verket blir cessionarie, så borde, synes det, konstruktionen av panträtt i begränsade sakrätter, t. ex. tomträtt, gå ut på att »pant-

¹ *Aagesen* Sing.-succ. s. 54 ff.; *Hagerup* s. 42 f.; *Wrede* III s. 47; *Torp-Grundtvig* s. 584.

² Jmf. de i föregående not anf. förf.

havaren» i själva verket blir tomträttshavare¹. Det är betecknande, att man inte vill undvara pantbegreppet, när det är fråga om begränsade sakrätter som objekt, fastän man anser sig kunna ersätta det med cessionsbegreppet, så snart det gäller fordringsrätter.

Det är naturligtvis riktigt, att förpantning av t. ex. nyttjanderätt utgör en singularsuccession, om man fattar detta begrepp så vidsträckt som Aagesen, Torp m. fl., och räknar dit även vanlig pantsättning av sak. Däremot kan ingen opponera sig. Alla konstruktioner, som gå ut på försvar av begreppet »panträtt i rättighet», bottna ju i uppfattningen, att någon grundväsentlig skillnad inte finnes mellan förpantning av rättighet och av sak. De som angripa t. ex. konstruktionen panträtt i nyttjanderätt eller i fordringsrätt, på den grund bl. a. att i själva verket succession i nyttjanderätt, cession av fordran föreligger, borde ju, från ovannämnda utgångspunkt i fråga om successionsbegreppet, lika väl angripa konstruktionen panträtt i sak. Ty sådan pantsättning vore följdriktigt att beteckna som succession i äganderätt².

Emellertid är det med vår utgångspunkt tillräckligt att i fråga om panträttsobjektet hänvisa till det förut sagda. Någon meningsskiljaktighet beträffande eventuellt olika konsekvenser av de bägge konstruktionerna synes ej vara att befara. Tvärtom medger även t. ex. Torp, att beteckningen »panträtt i en begränsad sakrätt» är försvarlig »som en kortfattat — om end unöjagtig — Betegnelse for Panterettens dobbelte Begrændsning.» Om vi få antaga, att det förment »onöjaktiga» inte syftar på några möjliga konsekvenser av den klandrade konstruktionen i avseende å rättsverkningarna, så ha vi i själva verket ett tydligt vittnesbörd om dennas

¹ Jmf. ock *Dernburg* I s. 487 ang. personalservitut.

² Jmf. t. ex. *Aagesen* a. st.

företråde. Uttrycket »panträtt i begränsad sakrätt» har stått provet, om det ger en riktig ledning för uppfattningen av rättsverkningarna. Då vi icke heller anse några principiella hinder möta mot konstruktionen i fråga måste vi finna den överlägsen den konstruktion, som försvarats av förutnämnda författare ¹.

Hur praktiskt värdefull konstruktionen panträtt i nyttjanderätt och nu närmast tomträtt — vårt här valda exempel — kan vara, visar sig bäst i vår svenska lagstiftning om inteckning i tomträtt. Man må föreställa sig, hur en dylik lagstiftning skulle tekniskt försvåras, om man icke finge beteckna tomträtten som pantobjekt.

Även en panträtt kan tänkas såsom objekt för panträtt. Detta institut, panträtt i panträtt, har i tysk-romersk doktrin fått namnet *subpignus*. Vi sakna i svenskan en hävdvunnen term härför, men möjligen skulle man kunna upptaga beteckningen *återpant* ².

Från *subpignus* måste skiljas vanlig överlåtelse av pant-rätt, med verkan att förvärvaren helt inträder i överlåtarens

¹ Jfr ock *Sohm*, vilken från sitt allmänna panträttsbegrepp har lätt att erkänna rättigheter som pantobjekt. Se t. ex. i förevarande spörsmål s. 37: »So wird denn auch ferner von unseren Gegnern selbst zugestanden, dass der Pfandgläubiger nur das emphyteutikarische, resp. superficiarische Recht, nicht die Sache selbst zu veräussern vermag, dass er also nur das Recht auf Vermögenswerth dieses Rechts, nicht auf den der Sache hat. Wie man diesen Satz damit vereinigen kann, dass dennoch diese Sache und nicht jenes Recht Objekt des Pfandrechts sei, ist schwer zu ersehen». — Se ock *Pfaff* a. a. s. 61.

² *Underpant* duger ju ej, eftersom det hos oss är termen för pant utan besittning (hypotek), i motsats till handpant. Ordet *återpant*, som också kunde ifrågakomma, är i danskan och norskan termen för sekundär pant (alltså det fall då en pantägare upplåtit flera pant-rätter i samma objekt). — I första upplagan av detta arbete föreslogs benämningen frampant, efter det dansk-norska ordet »frem pant», men »återpanträtt» torde vara ett lämpligare ord, bildat efter »återbelåna», som redan vunnit burskap i språket.

rätt. Om t. ex. en intecknad fordran cederas, så erhåller cessionarien samma fordran och panträtt som cedenten, vilken utträtt ur rättsförhållandet. Vidare måste man naturligtvis hålla i sär subpignus och sekundär pant (efterpant) i den betydelsen att en andra panträtt eller ännu flera panträtter kunna vila på samma objekt, vare sig med lika rätt sinsemellan eller i visst prioritetsförhållande (t. ex. flera inteckningar i samma fastighet, eller upplåtelse av en sekundär handpanträtt med stöd av 1872 års K. Förkl.). Vid subpignus är det *panthavaren* som i sin tur »sätter ut» panten till annan person; vid efterpant är det fråga om en sekundär panträtt, stiftad av *pantägaren*.

Vid konstruktionen av subpignus ha delvis samma synpunkter gjort sig gällande, som vi redan lärt känna på tal om nyttjanderätt som pantobjekt. Förutom uppfattningen att själva panträkten är objekt för den nya panträkten — i synnerhet försvarad av Sohm i hans bekanta skrift »Die Lehre vom subpignus» — möter man sålunda åsikten, att en överlåtelse av panträtt ägt rum (eventuellt en villkorlig eller begränsad cession av den förste panthavarens *actio hypothecaria*)¹. Men enligt en äldre uppfattning vore subpignus en ny panträtt, stiftad i det pantobjekt, som utgjorde förste panthavarens säkerhet. En panthavare skulle alltså kunna belasta panten med en ny panträtt, var-efter samma föremål var objekt för bägge panträtterna².

Hur än subpignus »konstrueras», måste dock alla vara ense om att rättsverkningarna därav äro andra än om vanlig överlåtelse av panträkten sker. Genom bibehållande av beteckningen subpignus eller panträtt i panträtt, antydes

¹ Se redogörelsen hos Sohm s. 76 ff. — Se vidare t. ex. Exner s. 88.; Hagerup 2 uppl. s. 167.

² Se framställning och kritik hos Dernburg I s. 476; Sohm s. 57 ff.; jmf. Sertlachius § 71, V.

karaktären av denna säkerhetsrätt, och man har redan i namnet utmärkt skillnaden mellan en vanlig överlåtelse av panträtten och förevarande rättshandling.

Emellertid är detta fall onekligen något avvikande från det förra, då nyttjanderätt var objekt för panträtten. Att panträtt är objekt, skulle, enligt vad vi förut sett, närmast betyda att säkerheten ligger i panträtten, att dennas värde genom pantrealisation eventuellt skall komma återpanthavaren tillgodo. Men vad menas med värdet av en panträtt, en säkerhetsrätt, som i vanliga fall är endast accessorisk till en fordran? Och hur står denna konstruktion i överensstämmelse med den positiva rättsregeln, att återpanthavaren kan realisera själva saken som äganderätsobjekt, med verkan att förvärvaren blir ägare, icke panthavare? Vid realisation av pantsatt nyttjanderätt blir förvärvaren innehavare av nyttjanderätten, skulle då icke realisering av pantsatt panträtt göra köparen till panthavare?

Till försvar för konstruktionen panträtt i panträtt, erinrar Sohm¹ om förhållandet vid fordringspanträtt, där rätten att försälja den förpantade fordringsrätten träder tillbaka för indrivningsrätten, för en utövning av den förpantade rättigheten. På analogt sätt tillgodogör sig återpanthavaren den pantsatta panträtten. Denna innebar rätt att realisera saken (äganderätten). Återpanthavaren blir befogad att utöva denna den förste panthavarens rätt. Olikheten, i jämförelse med pantupplåtelse i andra begränsade sakrätter, t. ex. nyttjanderätt, föranledes därav, att panträtten är av helt annat innehåll än nyttjanderätten. I regel kan icke utövning av den förpantade nyttjanderätten innebära tillgodogörande av den säkerhet, pantupplåtelsen åsyftade. Men utövning av en förpantad panträtt är det enda medlet för säkerhetens utnyttjande. Man kunde helt enkelt säga, att en sakpant-

¹ A. a. s. 84 ff.

rätt alltid är en eventuell rätt att tillgodogöra sig äganderätten till saken, och en ny förpantning innebär, att denna eventuella rätt kommer återpanthavaren till godo, ehuru med vissa ytterligare begränsningar ¹.

I sammanhang med konstruktionen av subpignus står en annan, mycket omdiskuterad fråga: huruvida återpant-sättningen alltid måste innefatta tillika en förpantning av förste panthavarens fordran, eller om en pantsättning av panträtten enbart är tänkbar eller positiv-rättsligt möjlig ². Detta spörsmål behandla vi lämpligen senare från den svenska rättens ståndpunkt.

Konstruktionen av pantupplåtelse i andra begränsade sakrätter torde icke erbjuda några nya problem. Vad särskilt beträffar den ur teoretisk synpunkt intressanta servitutförpantning, som förekom i romersk rätt, innebärande att panthavaren berättigades belasta gäldenären-jordägarens fastighet med ett servitut, när realiseringstidpunkten inträffade, så skola vi gå den förbi, eftersom den inte kan förekomma enligt svensk rätt.

III. Panträtt i immateriella förmögenhetsrätter.

Konstruktionsproblemen äro principiellt desamma för panträtt i författarrätt, konstnärsrätt, patenträtt som för pant-

¹ *Sohm* s. 86: »Dennoch hat der Afterpfandgläubiger steht das Recht, die *ganze* dem verpfändeten Pfandrecht unterliegende Sache zu veräußern, weil dem verpfändeten Pfandrecht die *ganze* Sache, und dem Afterpfandrecht das *ganze* erste Pfandrecht unterliegt, obgleich das Afterpfandrecht seinem Inhalt nach sich auch hier nur auf denjenigen Theil des Vermögenswerthes seines Objects richtet, der dem Vermögenswerth der Forderung, für die das Afterpfandrecht bestellt war, gleichkommt. Auch hier hat die persönliche pignoratitia actio die Aufgabe, ausgleichend und vermittelnd einzutreten».

² Se t. ex. *Dernburg* I, s. 487; *Sohm* s. 68; *Exner* s. 80.

rätt i sakrätter. Men tillämpningen av förut angivna synpunkter på detta nya gebit har dock sitt stora intresse genom den belysning de olika teorierna få, när inte längre ett så handgripligt »objekt» för panträtten finns som en fysisk sak.

Den åskådning, enligt vilken pantupplåtelse i t. ex. nyttjanderätt förklaras som pantupplåtelse i själva saken — nyttjanderättens objekt — leder här till konsekvensen, att panträtt i t. ex. författarrätt bör förklaras som panträtt i författarrättens objekt, den andliga skapelse för vilken författaren åtnjuter skydd¹. Vad som kallas panträtt i en patenträtt bör, enligt samma åsikt, exakt uttryckas såsom panträtt i själva uppfinningsidén, som utgör patenträttens objekt, o. s. v. Man erinrar sig här ovillkorligen Exner's argument mot rättigheter som rättsobjekt: »Auf Rechte stossen wir nicht, denn diese sind Gedankendinge». Det må tillåtas en undran, om de som godkänna det resonnemanget, inte ha lika svårt att föreställa sig en författarskapelse, en teknisk idé etc. såsom rättsobjekt².

Konstruktionen panträtt i författarrätt kan anses motsvara konstruktionen panträtt i äganderätt. Men under det att »saken» ofta i det juridiska språkbruket får beteckna äganderätten till saken i fråga, så finns ingen motsvarande tvetydighet på förevarande område. Eftersom det heller icke är regel, att varje författarskapelse är föremål för författarrätt eller när som helst kan bli detta (genom »ockupation» e. d.), så framstår tydligare panträttens intima samband med författarrätten, och dennas objekt skjutes i bakgrunden. Lika naturligt som det från invanda synpunkter förefaller

¹ *Torp-Grundtvig* s. 583 not 80.

² *Dernburg I* s. 500 godkänner också konstruktionen panträtt i rättigheter, men ej för sakrätternas område. Detta är onekligen föga konsekvent. Jmf. ock *Pfaff* a. a. s. 60.

att tala om saken, ej äganderätten, som objekt för sakpant-rätten, lika svårt skulle det väl visa sig att i det juridiska språkbruket införa beteckningar sådana som panträtt i en uppfinning, i en författarskapelse, i ett konstverk, i stället för de brukliga: panträtt i en patenträtt, i en författarrätt, i en konstnärsrätt.

Principiellt äro dock förhållandena fullt analoga med dem som råda inom sakrätternas område. Och det är snarare där rådande terminologi, som tarvar förändring, än den här förekommande.

Liksom panträtt kan förekomma ej blott i äganderätt, utan även i begränsade sakrätter, på samma sätt kan tänkas panträtt ej blott i författarrätt, utan även i olika slag av begränsade författarrätter (t. ex. förlagsrätt); ej blott i konstnärsrätt utan även i olika slag av partiella konstnärsrätter (t. ex. förlagsrätt); ej blott i patenträtt, utan även i licensrätt eller annorledes begränsad patenträtt. Några nya konstruktionsproblem uppkomma ej i dessa fall.

IV. Panträtt i fordringsrätter överhuvud ¹.

Mer än andra s. k. rättighetspanträtter har *panträtt i fordran* varit föremål för juristernas intresse ².

¹ I denna skrift benämna vi de olika parterna i rättsförhållandet, då en fordran förpantas, på följande sätt: när A för sin skuld till B ställer som säkerhet en sin fordran mot X, blir A *huvudgäldenär* (pant-sättare, förpantare), B *borgenär* (panthavare) och X *pantgäldenär*. Be-teckningen pantgäldenär, som användes på samma sätt av *Eschelsson*, s. 182, må i brist på bättre väljas, ehuru den är något oegentlig.

Påpekas bör den avvikande tyska terminologien: Pfandschuldner betyder den person, som förpliktat sig att ställa pauten, alltså i regel den vi kalla huvudgäldenären, medan vår pantgäldenär heter *Dritt-schuldner*. Detta är den vanliga, på BGB grundade terminologien.

² I de romerska rättskällorna omtalas »pignus nominis» som sär-skilt institut. Ett citat från *Pomponius*, anført av *Marcian* i l. 13 § 2

Att en fordringsrätt »förpantas» innebär, att den ställes som säkerhet för uppfyllande av någon förpliktelse. En fordringsrätt kan ju på samma sätt som en sakrätt tjäna såsom säkerhet. Men vid den juridiska analysen av »fordringspanträtten» ter sig denna i viktiga avseenden annorlunda än panträtt i sak eller sakrätt. Vi ha sett att författare, som ej vilja godkänna konstruktionen panträtt i nyttjanderätt etc., förklara rätta förhållandet vara, att panträtt stiftas i själva saken, vilken är objekt för nyttjanderätten. På fordringsrätternas område säges väl också emellanåt, att den s. k. pantupplåtelsen innebär en singular-succession. Men under det att motståndarna till konstruktionen panträtt i rättighet när det gäller panträtt i sakrätt behålla själva panträttsbegreppet, ehuru objektet för panträtten förklaras vara saken, icke nyttjanderätten, så bruka de för fordringsrätternas del avböja panträttsbegreppet överhuvud. Sålunda finner man i allmänhet icke fordringspanträtten förklarad som en panträtt i själva objektet för fordringsrätten, i den handling eller prestation varpå fordringsrätten riktar sig. Den s. k. fordringspanträtten betecknas ej såsom panträtt i något annat, mera »realt» objekt än fordringsrätten. Rättshandlingens förklaras innebära rätt och slätt en succession i fordringsrätten, vanligen alltså en cession av fordran, med flera eller färre villkor eller begränsningar. Den föregivne panthavaren är cessionarie. Någon panträtt i juridisk mening föreligger överhuvud icke, och man behöver därför ej heller leta efter en dylik panträtts objekt. Det är endast det ekonomiska syftet, som förenar den s. k. fordringspant-rätten med verklig panträtt.

D XX, 1, anger att förpantning av fordringar i varje fall var tillåten och i bruk under kejsartidens andra århundrade. Ytterligare framgår av källorna, att fordringspanträtten förlänats rättsligt skydd genom pretorns ingripande.

Alla anhängarna av dessa s. k. *successions-teorier* ha det gemensamt, att de bestrida tillvaron av panträtt i juridisk-teknisk mening, eller, om man så vill, avböja att utsträcka panträttsbegreppet till ifrågavarande företeelser. Och alla betrakta de i stället förhållandet såsom ett slags överflyttning av själva den fordringsrätt, som utgör pantsäkerhet. Men för övrigt variera åsikterna rätt väsentligt.

En åsikt går ut på, att förpantningen är en *villkorlig eller eventuell cession*¹. Cessionen skall emellertid endast tjäna såsom säkerhet för en fordran, och därav uppstå viktiga olikheter mellan panthavarens och en vanlig cessionaries ställning. Den förre har ingen fullständig och obetingad rätt till objektet för den pantsatta fordringen utan får hålla sig till densamma endast i den mån hans säkerhet fordrar. Panthavaren kan icke utkräva större belopp av debitor cessus än hans egen huvudfordran belöper sig till, och om debitor cessus betalar hela den pantsatta fordringens belopp, skall panthavaren utgiva överskottet till sin gäldenär. Är det fråga om andra föremål än pengar får panthavaren blott retentionsrätt däri². Panthavarens rätt består blott så länge som hans egen fordran. Gäldas denna av pantsättaren, så förnyas den sistnämndes rätt av sig själv o. s. v.

Denna konstruktion var länge härskande i tysk doktrin³. I nordisk litteratur möter man ofta påståendet, att förpantning av fordran är en villkorlig cession, utan att dock denna lära vidare utbildats⁴. Cessionsteorien kom

¹ *Mühlenbruch* Die Lehre von der Cession der Forderungsrechte (3 uppl. 1836), är den förste, som inom tysk-romersk doktrin framställt en mera utförd teori om pantupplåtelse i fordran såsom villkorlig cession.

² De flesta anhängare av denna cessionsteori antaga dock att panthavaren får *panträtt* i de presterade sakerna. Se *Hellwig* s. 12.

³ Se litteraturhänvisningar hos *Hellwig* s. 11 ff.

⁴ *Afzelius* s. 38 f., 54 f., ansluter sig till *Mühlenbruch*; se för övrigt *Nauman* i N. T. 1867, s. 79; *Torp-Grundtvig* s. 584 f. (»den

emellertid så småningom att något ändra karaktär. Eftersom villkorslärans grundsatser icke befunnos tillämpliga, övergick man till att beteckna förpantning av fordran icke såsom *villkorlig cession* utan såsom en av det särskilda pantsyftet i olika avseenden *begränsad cession*.

Teorin om förpantningen som en begränsad cession torde få anses som den mest representativa av de olika successionsteorierna¹. Man uppställer en mängd »begränsningar» i cessionen, vilka föranledas av det särskilda »pant-syftet» och i möjligaste mån hämtas från sakpanträttens gebit. Sedan det positivrättsligt avgjorts, i vilka avseenden förpantning av fordran skiljer sig till rättsverkningarna från vanlig cession, sammanföras alla dessa avvikelser såsom en grupp begränsningar, varefter förpantningen förklaras utgöra en sålunda begränsad cession. Här liksom eljest vid juridiska konstruktioner får man givetvis taga med i beräkningen, att den en gång uppställda konstruktionen i sin tur lätt återverkar på den positivrättsliga tolkningen.

Från cessionsteorien har man att skilja teorin om förpantning av fordran såsom *konstitutiv succession*². Den kan anses såsom en övergång till panträttsteorin, från vilken den skiljer sig egentligen endast däri, att begreppet rätt över rätt förkastats. Anhängarna av denna konstruktion anse, att förpantningen utgör en succession. De utgå därvid från ett

Ret, som herved erhverves, i Virkeligheden er en (betinget) Fordringsret»); jmf. ock *Björting* i T. f. R. 1906 s. 366, Lärobok s. 222.

¹ Se i sht *Exner*, Kritik des Pfandbegriffes 1873, och *Dernburgs* panträttsmonografi I s. 462 ff. — En variant är *Helwig's* »cooperande cession», innebärande att pantsättare och panthavare äro »solidariskt berättigade».

Bland nordiska författare som beteckna förpantningen som en begränsad cession må nämnas *Aagesen* Sing.stucc. s. 51 ff.; *Wrede* III s. 47 f. — Jmf. ock *Eschelsson* s. 182 ff.

² Se översikterna i *Kleiner's* och *Thal's* arbeten.

utsträckt successionsbegrepp, och omfatta under singular-successionen ej endast s. k. translativa förvärv utan även s. k. konstitutiva, således ej blott de förvärv, som överföra hela överlåtarens rätt (överlåtelse), utan även de som överföra endast en del av föregångarens rätt (upplåtelse)¹. Upplåtelse av sakpanträtt, servitutsrätt, nyttjanderätt innebär konstitutiv succession. Och samma slags förvärv skulle förpantning av fordran alltså utgöra. Panträtt i fordran är icke, såsom cessionsteorins förfäktare² mena, själva den cederade fordringsrätten, utan en kvalitativt ny rätt, härflytande ur fordringsrätten såsom moderrätt. »Den förpantade fordringsrätten är visserligen icke kvantitativt, men kvalitativt delad mellan förpantare och panthavare. Om en cession i egentlig mening kan man här icke tala, ty rättigheten överföres icke, utan vad som sker är blott, att i kraft av den gamla rättigheten en ny rätt konstitueras, vilken icke berövar den förra något, utan blott under sin fortvaro hindrar dess utvecklande, och som å andra sidan icke berör pantgäldenärens (Drittschuldners) situation . . . sinsemellan äro de båda rättigheterna till sin juridiska konstruktion så lika och så olika som äganderätt och begränsad sakrätt — båda äro helt enkelt personliga rättigheter mot gäldenären. Förpantning av fordran förhåller sig till cession, som förpantning av en kroppslig sak till äganderättsöverlåtelse genom tradition»³.

Gemensamt för alla »successionsteorier» är, som sagt,

¹ Detta blir ett vidare successionsbegrepp än det av bl. a. *Afzelius* s. 3 f., uppställda: ett på ramma gång härlett och translativt förvärv. Det vidsträcktare successionsbegreppet antages däremot av bl. a. *Aagesen* Sing.succ. s. 43 ff.; *Exner* s. 54; *Mansbach* s. 32 ff.; *Thal* s. 54 f.

² Så även t. ex. *Aagesen* och *Exner*, som utgått från det vidare successionsbegreppet.

³ *Oertmann* s. 83 f.; se ock *Kohler* s. 43; *Mansbach* s. 40.

att deras anhängare bestrida den s. k. fordringspanträttens karaktär av panträtt i juridisk mening. Att pantgrundsatser ändå bli tillämpliga i stor utsträckning kan man naturligtvis inte förneka, men det förklaras med successionens syfte. Stundom talar man om ett vidsträcktare pantbegrepp, som skulle kännetecknas av det gemensamma ekonomiska syftet, eller ock hämtas pantreglerna fram såsom enligt sakens natur och kontrahenternas avsikter kompletterande successionsreglerna ¹.

Trots allt som framförts till stöd för de särskilda successionsteorierna, har enligt vår mening *panträttsteorin* behållit sin ställning. Den uppfattning, som fått sitt uttryck redan i den romersk-rättsliga termen *pignus nominis* och nästan fullständigt dominerar det moderna lagspråket, håller stånd även vid en noggrannare begreppsanalys. Vad först angår betecknandet av förpantning såsom villkorlig cession, bör framhållas, att villkorslärans grundsatser icke täcka de rättsverkningar, som obestriddligen följa av förpantningen. Såsom det från olika håll anmärkts, skulle antagandet av en villkorlig cession betyda, att panthavaren före (det suspensiva) villkoret inträdande icke hade någon säkrad rätt alls, medan panthavaren dock faktiskt omedelbart har en säkerhetsrätt och i åtskilliga avseenden har befogenhet över panten. I händelse av villkorets inträdande skulle vidare, enligt eljest gällande villkorsregler, panthavaren ha samma rättsställning, som om cessionen från början skett utan

¹ Det saknas inte försök att finna ett närmare rättsligt sammanhang mellan förpantning av fordran och av lös sak, utan acceptering av begreppet panträtt i fordran; se sålunda *Exner*, som anser att genom s. k. förpantning av fordran stiftas »*pignus rei debitæ*», panträtt i den eller de saker, som skola presteras av pantgäldenären. De flesta anhängare av successionsteorier antaga också, att panthavaren får panträtt i de föremål, som presteras enligt den förpantade fordringsrätten, men för *Exner* blir en sådan sakpanträtt det väsentliga.

villkor¹. Det har också påvisats, hur invecklad denna konstruktion ter sig vid förpantning av samma fordran till flera².

Teorin om förpantning som begränsad cession synes oss träffad av den kritik en författare riktat däremot i följande ord: »För övrigt är visserligen den ifrågavarande cessionen så genomträngd av panträttliga grundsatser, att den icke mycket mer är än ett annat uttryck för vad den härskande uppfattningen ernår genom antagandet av en panträtt i själva fordringsrätten»³. Under sådana förhållanden kan väl användandet av ordet »cession» — anser en annan författare — »vara ett oskyldigt nöje, förutsatt blott att man håller i sikte avvikelserna från den vanliga cessionen och aktar sig för falska konsekvenser från denna analogi»⁴. Den närmaste invändningen mot »den begränsade cessionen» synes oss emellertid vara den, att det är en systematisk vinst, om man inom obligationsrätten lika väl som inom sakrätten samlar upp de olika »begränsningarna» i den förmenta successionen och därav skapar ett särskilt begrepp. Lika litet som man bör sträva efter att blanda ihop äganderättsöverlåtelse och upplåtelse av skilda begränsade sakrätter, lika litet fog finns för benägenheten att hålla fast vid cessionsbegreppet intill dess bristning. Skall man välja mellan successionsteorier, borde därför den konstitutiva successionen te sig som det adekvataste uttrycket för fordringsförpantningen.

Därest det till cessionsteoriens försvar skulle sägas, att det dock är mest cessionsgrundsatser som komma till användning enligt positiv rätt och att sålunda de fastställda rättsverkningarna överensstämma närmast med ces-

¹ *Sohm* s. 44; *Hellwig* s. 12; *Thal* s. 67 f.

² *Hellwig's* kritik, s. 13 f., skjuter väl dock något över målet.

³ *Pfaff* i *Grünhuts Zeitschrift* I, s. 76.

⁴ *Demelius* s. 258.

sionsbegreppet, sådant det eljest utbildats, kan häremot emellertid framhållas, att man, såsom också allmänt med-gives, är nödgad att i stor utsträckning anlägga pantsyn-punkter. Med hänsyn till pantgrundsatser skola »begräns-ningarna» i cessionen bestämmas. Eftersom alltså både cessions- och pantregler äro tillämpliga vid förpantning av fordran, bör valet mellan de bägge konstruktionerna träffas med beaktande därav, att den lämpligaste konstruktionen är den, som giver bästa vägledningen i fråga om de mest karaktäristiska rättsreglerna och betonar sammanhanget med närstående rättsföreteelser, då detta sammanhang eljest kunde underskattas ¹.

V. Panträtt i värdepapper.

Av särskilt intresse blir det fall, att den förpantade rättigheten är på ett intimt sätt knuten vid ett papper, ett dokument, som »förkroppsligar» rättigheten. Ju mer detta papper antar karaktären av »värdepapper», desto mer benä-gen skall man bli, i allt fall i juridisk praxis, att behandla själva papperet som en värdefull sak, vilken är objekt för panträtten.

Detta betraktelsesätt ligger ofta till grund för lagbe-stämmelser i olika rättssystem. Sålunda heter det i tyska BGB, § 1293, i det kapitel, som behandlar panträtt i rättig-heter: »Für das Pfandrecht an einem Inhaberpapire gelten die Vorschriften über das Pfandrecht an beweglichen Sa-chen». Och även i fråga om andra värdepapper ges sär-

¹ Se *Lassen* i en anmälan av 1 uppl. av detta arbete, Sv. J. 1916 s. 417: »Panteretskonstruktionen ... giver den Oplysning, at Panteretsreglerne i alt Fald i et vist Omfang komme til Anvendelse, og indprenter Nødvendigheden af, at der paa Omraader, hvor deres Anvendelse ikke er almenanerkendt, tages under Overvejelse, hvorvidt de bør komme til Anvendelse».

skilda föreskrifter, i vissa avseenden avvikande från dem som gälla för panträtt i rättigheter överhuvud (BGB §§ 1292—1296). I schweizisk rätt finnas likaså särskilda bestämmelser om pantsättning av olika grupper värdepapper: innehavarepapper, orderpapper, »varupapper», vilka stadganden avse formen för panträtts stiftande och innehålla sakpantregler (ZGB art. 901—902). I holländsk rätt framhävas särskilt innehavare- och orderpapper såsom pantobjekt (BWB art. 1198, 1198 bis).

Det är också givet, att denna konkretisering av rättigheter i kroppsliga föremål kan underlätta den lagtekniska behandlingen av skilda rättsfrågor. Men naturligtvis gäller detta endast, då rättigheten verkligen kan sägas vara »förkroppsligad» i papperet och detta »bärare» av rättigheten. Eftersom en urkund kan i mer eller mindre utpräglad grad ha denna karaktär av bärare, blir det ett positivrättsligt spörsmål att avgöra, när och i vad mån verkligen ett papper är så beskaffat och därför lämpligen kan lagtekniskt behandlas som en värdefull sak. Frånsett detta, kvarstår emellertid också själva konstruktionsproblemet. Man kan fråga, huruvida pant i värdepapper är en form av sakpant, och om möjligen fordringspanträtten ändå till sist blir att konstruera såsom panträtt i sak. Så skulle nämligen kunna bli fallet, om därjämte stiftande av panträtt i andra fordringsrätter än de i värdepapper förkroppsligade befundes enligt positiv rätt omöjligt.

För bedömande av denna konstruktionsfråga utvälja vi såsom exempel ett typiskt värdepapper, t. ex. ett innehavarepapper representerande en fordran, för vilket den ifrågasatta konstruktionen förefaller mest plausibel.

Problemet blir alltså här, huruvida pantsättning av ett sådant värdepapper i själva verket kan behandlas såsom en pantupplåtelse i papperet, betraktat såsom en värdefull sak,

och om man därvid kan abstrahera bort från själva fordringsrätten. Med andra ord, frågan gäller förhållandet mellan sakrättsliga och obligationsrättsliga reglers tillämpning.

Man kan här finna de mest motsatta ståndpunkter i olika rättssystem och hos skilda författare. Sålunda erbjuda sig de bägge ytterligheterna: att fordringsrätten alltid är ett accessorium till sakrätten, som har papperet till objekt, samt att sakrätten är accessorium till fordringsrätten, så att behörig borgenär också alltid är ägare till urkunden. Där- emellan låta sig tänkas en mängd variationer ¹.

Om pantsättning av papperet vore helt och hållet underkastad sakrättsliga regler, så att papperet behandlades som en sak, skulle fordringsrätten alltid tillkomma innehavaren av papperet, oavsett om denne har någon rätt att innehava det. Man finge då säga, att panträtten stiftades i papperet, men ej i fordringsrätten, ty panthavaren bleve i egenskap av innehavare också borgenär ². Denna ståndpunkt innebär sålunda, att något spörsmål angående fordringspanträtt icke uppkommer. För övrigt vilar åsikten på

¹ Jmf. *Thöl* Das Handelsrecht I § 54 c; *Jacobi* Die Wertpapiere, 1917 (i *Ehrenbergs Handbuch des gesamten Handelsrechts* Bd IV Abt. 1) §§ 32, 34.

² Så *Stobbe* Handbuch des deutschen Privatrechts III § 180, 5: »Giebt Jemand sein Papier einem anderen zum Pfande, deponiert er es u. s. w., so soll der Pfandgläubiger, Depositar u. s. w. die Forderung nicht geltend machen, aber dem Schuldner gegenüber ist er Gläubiger. Ihm ist nicht die Forderung verpfändet, deponiert u. s. w. sondern es bezieht sich das Rechtsgeschäft auf die Sache, auf die Urkunde, welche ein Werthobjekt ist und dem Inhaber die Möglichkeit gewährt, eine Geldprästasjon zu erlangen. Der Deponent, Pfandschuldner u. s. w. bleibt Eigenthümer der Urkunde, ist aber dem Schuldner gegenüber nicht zur Geltendmachung der Forderung berechtigt weil er das Papier nicht besitzt. Wird ihm von seinem Contrahenten das Papier vorenthalten so hat er ... die Contractsklagen und falls er Eigenthümer ist, die Vindikation». — Samma ståndpunkt intog Entwurf I till BGB. Se ock *Eschelsson* s. 86 noten.

ett obehörigt likställande av egenskapen att vara legitimerad att uppträda som borgenär och det materiella borgenärskapet. Det torde också snarast vara ett egendomligt bruk av ordet borgenär, som föranlett uppfattningen om innehavaren såsom nödvändigt också borgenär. Givetvis är det ett missbruk av termer att kalla tjuven, som åtkommit innehavarepapperet, för borgenär därför att gäldenären kan med befriande verkan betala till honom såsom innehavare.

Man kunde vidare tänka sig, att pantsättning av papperet vore helt underkastad sakrättsliga regler och att fordringsrätten principiellt följde sakrätten som ett accessorium, dock så att genom panträtt i papperet vunnes eo ipso panträtt i den representerade fordringsrätten¹, liksom äganderätt till papperet medför full fordringsrätt. Denna ståndpunkt, som kan tänkas i mer eller mindre extrem form², är principiellt accepterad av tyska BGB. Att borgenärskapet bestämmes efter sakrätten till papperet innebär, att vid regleringen av sakrättsförvärv hänsyn tagits även till dessa värdepapper, att sålunda vid den lagtekniska anordningen vissa värdepapper ansetts kunna med fördel betraktas som saker. Det anses dock icke såsom en otillbörlig inkonsekvens, att i särskilda fall vanliga sakrättsregler icke gälla värdepapper (t. ex. i fråga om ockupation eller fynd) eller

¹ Se sålunda t. ex. *Gierke* Der Entwurf eines bürgerl. GB:s und das deutsche Recht, i *Schmoller's Jahrb.* Bd 13, s. 223: »... die Schicksale des Gläubigerrechts durch die sachenrechtlichen Schicksale des Papiers bestimmt werden müssen. Nicht dem jeweiligen Inhaber sondern dem jeweiligen Eigenthümer des Papiers steht das Forderungsrecht selbst zu, während Pfandrecht oder Niessbrauch am Papier zugleich Pfandrecht oder Niessbrauch an der Forderung begründen».

² Exempel på det förra erbjuder *Carlin* Zur rechtlichen Natur der Werthpapiere, i *Z. f. d. ges. Handelsrecht*, Bd 36. — En mindre extrem åsikt förfäktas av t. ex. *Brunner* i *Endemanns Handbuch des deutschen Handels-, See- und Wechselrechts* II § 194 II.

att undantagsvis fordringsrätten skiljes från papperet (t. ex. vid dödande av fordringsrätten).

Beträffande vårt föreliggande konstruktionsproblem märkes, att denna ståndpunkt icke ger något svar på frågan angående fordringspanträttens art. Även om pant-rätt i papperet medför »panträtt» i fordringen som acces-sorium, så står dock fast, att en sådan »panträtt» uppstått och här ha vi då återigen problemet kvar. Någon lösning av detta speciella panträttsproblem har ju heller icke avsetts med denna konstruktion.

En rakt motsatt ståndpunkt är den, att fordringsrätten är det väsentliga och sakrätten till papperet på sin höjd ett accessorium till fordringsrätten. Eftersom »papperet är till för fordringens skull och icke fordringen för papperets skull» måste rätten till papperet från denna utgångspunkt bedömas efter fordringsrätten. Den som är rätt borgenär, har äganderätt till papperet, vilken rättighet han ock kan göra gällande genom vindikation. De vanliga reglerna an-gående förvärv av äganderätt äro icke tillämpliga på dessa värdepapper, utan obligationsrättsliga grundsatser angående förvärv av fordringsrätten bli indirekt normerande även för sakrättsförvärvet (av papperet). Även denna uppfattning kan dock förekomma i olika skiftningar ¹.

¹ En till synes extrem ståndpunkt förfäktas av *Aagesen* Singu-lärsuccession s. 50: »Selv om der er udstedt Gjælds-brev for Fordrin-gen, vilde man kun gjennem aldeles utilstedelige Fiktioner, der savne enhver positiv Hjemmel, kunne antage, at Dokumentet var blevet en res pretii, der havde absorberet Fordringsretten, og at der herved var tilført Papiret en Værdi af Fordringens Beløb paa samme Maade, som hvis en Kunstner havde benyttet Papiret til en Tegning eller et Maleri. Man vilde komme til de mest urimelige Resultater, hvis man, gaaende ud herfra, antog, at Reglerne for Fordringsrettigheder havde tabt al Anvendelse paa Forholdet, og at dette kun var undergivet Reglerne for Raadighedsrettigheder, saaledes at Dokumentet paa samme Maade som en Tegning eller et Maleri var Objekt for en saadan Ret. . . .

För vårt speciella problem är det icke nödvändigt att inlåta oss på en undersökning av svensk rätts ställning till detta vanskliga spörsmål. Med vår rätt torde väl bäst överensstämma att behandla fordringsrätten såsom det primära och sakrätten såsom något sekundärt¹. Uteslutet är dock inte, att sakrättsgrundsatser på särskilda punkter göra sig gällande. Särskilt skola vi finna, att i fråga om pantupplåtelse sakrättsliga analogier i viss utsträckning spelat in.

För vår närvarande uppgift är det emellertid tillräckligt att som sammanfattning understryka, att konstruktionen *panträtt i värdepapper* — så vitt gäller här ifrågavarande värdepapper — icke eliminerar problemet om panträtt i fordringsrätt. Det kan endast bli fråga om panträtt i papperet *jämte* en rätt i fordringsrätten, vars natur sålunda alltså blir att karaktärisera med hjälp av förut angivna teorier: panträtts-, cessionsteorier etc.

I fråga om icke löpande fordringspapper bli de sakrättsliga synpunkterna naturligtvis mycket mer underordnade².

Bland värdepapper ha vi också de s. k. sakrättsliga papperen, konnossement, lagerbevis, där sådana utbildats till verkliga omsättningspapper, m. fl. Endast konnossementet är närmare utbildat i svensk rätt. I fråga om detta värdepapper gäller, att pantsättning av konnossement innebär förpantning av lasten, alltså av saker, däremot blott

Til denne Ret for rette Fordringshaver knytter sig som en *akcessorisk* Beføjelse en Berettigelse til at besidde Gjældsbreve, hvilken han om fornødent hævder ved Vindikation, . . . » — Se ock *Aagesen* Bemærkninger om Rettigheder over Ting 1871, s. 29 noten.

Även *Ekeberg* Om växelförpliktelses uppkomst 1905, s. 50 ff. ställer sig alldeles avvisande mot en dylik tillämpning av »sakrättsliga analogier», såsom utvisande »ett laiskt betraktelsesätt».

¹ Jmf. ock *Eschelsson* ss. 70 ff., 83; se även *Serlachius* Obl. s. 164.

² Beträffande aktier, banklotter m. fl. »korporationspapper» göra sig liknande synpunkter gällande som i fråga om fordringspapper.

såsom accessorium förpantning av rättigheter. Huruvida man anser överlämnandet av konnossement beteckna en besittningsöverlåtelse av lasten därjämte eller ett slags »symbolisk tradition», eller om man tvärtom icke anser innehavet av konnossementet ha med besittningen av varorna att göra, det torde för det här behandlade konstruktionsspörsmålet sakna betydelse. Då emellertid vissa spörsmål rörande pant-rätts stiftande i dylika värdepapper äro nära besläktade med motsvarande frågor beträffande andra slag av värdepapper, återkomma vi i det följande till de sakrättsliga värdepap-peren¹.

VI. »Panträtt i egen skuld».

Vid förpantning av fordringsrätt deltaga vanligen tre personer i rättsförhållandet: huvudgäldenären A, borgenären B samt pantgäldenären X. A förpantar en honom gent-emot X tillkommande fordran till B. Men liksom kretsen av personer kan utvidgas (t. ex. om en annan än huvud-gäldenären bistår denne genom att förpanta *sin* fordran), så är det också tänkbart, att de deltagande personerna re-duceras, i det att två funktioner sammanträffa i en person. Här intresserar oss det fall, att B och X äro identiska. Det närmast till hands liggande exemplet är att borgenären B genom universalsuccession blir pantgäldenären X:s rätts-innehavare, varpå den hos B pantsatta fordringen mot X blir en fordran riktad mot B själv. Det sålunda uppkom-mande konfusions-spörsmålet har naturligt nog sedan gam-

¹ Ang. hithörande spörsmål se bl. a. *Afzelius* i 5 Nord. Jurist-mötets Förh. Bil. II; *Hammar skjöld* Om Fraktavtalet s. 177 ff.; *Björ-ling* Exstinktiva laga fång s. 164; *Almén* Om köp I vid § 10; *Hagerup* Panteret s. 96 f. och i N. R. 1884 s. 730 ff.; *Platou* Soret s. 330; *Lie* s. 83; *Grundtvig* Konossementet och Den danske Soret s. 165 ff.; *Knoph* i T. f. R. 1922, s. 334.

malt uppmärksammas inom panträttslitteraturen¹. Men av större intresse ur konstruktionssynpunkt är en genom avtal stiftad »panträtt» i egen skuld. Antag att huvudgäldenären A förpantar till borgenären B en honom mot B tillkommande fordringsrätt. Från början finnas endast två personer i rättsförhållandet: huvudgäldenären och hans motpart borgenären-pantgäldenären. Det är särskilt detta fall, som i litteraturen framhållits såsom en även praktiskt betydelsefull art av *pignus nominis*. Det har föreslagits beteckningen *pignus debiti*, panträtt i egen skuld, för dylika pant-rätter².

Vi ha från tidigare svensk rätt haft exempel på detta slags panträtt i egen skuld: Lånebankens mottagande av sina egna »lånebanksattester» som säkerhet. Men även i nutida svenskt rättsliv är denna företeelse välkänd. För att nämna ett par exempel: Som bekant är det ganska vanligt att livförsäkringsanstalter »belåna» av dem utfärdade försäkringsbrev till ett belopp, beräknat med hänsyn till brekets »återköpsvärde». Försäkringsbrevet representerar ju en försäkringstagaren eller hans rättsinnehavare tillkommande fordran mot anstalten, en visserligen av vissa villkor och tidsbestämmelser betingad fordran. Denna fordran »pant-sättes» eller »belånas», och försäkringsgivaren får sålunda ett slags »panträtt» i sin egen skuld. Ett annat exempel kan hämtas från bankernas verksamhet. I en mängd bolagsordningar för banker påträffas en — även ofta praktiserad — bestämmelse av ungefär följande innehåll:

»Ägare av sparkassebok eller depositionsbevis må, i den mån tillgångarna det medgiva, erhålla lån från banken till högst $\frac{9}{10}$ av sin i sparkassan eller depositionsräkningen

¹ *Dernburg* I s. 474; *Bremer* s. 156; *Exner* s. 176; *Hellwig* s. 134.

² *Oertmann* i *Archiv f. civ. Praxis* 1893, s. 61 ff. — Se ock *Ha-gerup* s. 342.

innestående behållning mot förskrivning och pant av spar-kasseboken eller depositionsbeviset. Återbetalas icke sådant lån vid förfallotiden, skall lånets belopp genast avskrivas från låntagarens behållning»¹.

Såsom praktiskt fall av panträtt i egen skuld har fram-hållits — förutom vissa tvångspanträtter, som här kunna förbigås — aktiebolags mottagande av egen aktie såsom pant, i den mån sådant pantavtal ej drabbas av positiv-rättsligt förbud². I förbigående må också erinras om den konstruktion av *pignus irregulare*, som föreslagits av några författare³, gående ut på att mottagaren av säkerheten får en panträtt i sin egen förpliktelse att återlämna säkerheten.

Det är uppenbart, att denna »panträtt i egen skuld» starkt erinrar om en kvittningsrätt. Ty även utan närmare ingå-ende på rättsverkningarna i detta sammanhang, blir det ju påtagligt, att det realiseringsmedel, som här kan stå panthavaren till buds, företrädesvis måste vara kvittning.

Beträffande de förut omnämnda lånebanksattesterna stadgades sålunda i en KF den 1 okt. 1741:

»Uppå låne-banko-attester på guld och silver-mynt, som till underpant uti bankens förvar inlevere-ras, må lån till fulla summan i kopparmynt utlämnas . . . med de villkor, att ej något intresse av banken erlägges för de låne-banko-attester, på hvilka lån gö-res till fulla summan, ifrån den tiden, då dessa lån beviljas och utgå, så framt låntagaren ej tillika i rätt tid betalar intresset för sitt på bemälda attester upp-tagna lån, utan bör banken allenast låta det pantsatta och låntagna kapitalet löpa med intresset i böckerna,

¹ Sv. Förf:s Bih. 1909 N:r 39 § 16. — Se vidare t. ex. ib. N:r 40 § 19, N:r 80 § 11; 1911 N:r 5 § 10, N:r 52 § 10, N:r 43 § 24.

² Oertmann a. a. s. 69.

³ Se Hagerup, 1 uppl. s. 47 noten; Oertmann a. a. s. 67, 90.

intill tre år äro förflutna, då banken, som med viss-
het därav kan sluta, att låntagaren ej mäktar, utan sin
skada, betala lånet, må avskriva detsamma jämte kapi-
talet, varå ett sådant lån varit gjort».

Å andra sidan är det tydligt, att de vanliga förutsätt-
ningarna för kvittningsrätt här inte alltid föreligga. Dess-
utom uppstå särskilda spörsmål, till vilkas lösande måhända
pantgrundsatser måste tillgripas.

Men även om kvittningsinstitutet erbjuder sig som
den närmast liggande konstruktionen av »panträtt i egen
skuld», kan denna egendomliga rättsbildning icke avvisas
från fordringspanträtternas område. Att kvittningsinstitutet
överbud är besläktat med panträtten, har ofta påpekats.
Bland motiven för kvittningsrätt brukar emellanåt anföras,
att kvittning medgives företrädesvis i säkerhetssyfte, alltså
i alldeles samma syfte, som realiserar genom panträtten.
Denna i Sverige särskilt av Nordling hävdade åsikt innebär
egentligen, att kvittningsrätten i grund och botten kan hän-
föras till säkerhetsrätter: till *retentionsrätter* enligt Nord-
ling¹. Det är intressant att se, hur Nordling gång på gång
kommer in på en jämförelse mellan kvittningsrätt och pant-
rätt, därvid också panträtt i rättighet: »Och den befogenhet,
som för honom kommit till såsom ny, är just en makt att
förfoga över fordringen emot honom själv. Det är en rätt
till en rättighet (Recht an Rechte), om man vill begagna
sig av detta uttryck. . . . Emellertid äro icke heller vi be-
nägne för begreppet »rätt till en rättighet» eller att anse
rättigheter såsom rättsobjekt för rättigheter. . . . Därför är,
om vi till prövosten upptaga det förhållande, att, såsom
man säger, pantsättning skett av en fordran, icke fordringen
(d. v. s. fordringsrätten) objekt för den därigenom upp-

¹ T. f. R. 1888, s. 380 ff. Jmf. *Lassen* Alm. Obl. § 63; *Eschelsson*
s. 146; *Rabenius* Om kvittnings verkställande (1917) s. 128 ff.

komna panträtten. Denna rättighet har egentligen samma rättsobjekt som den fordringsrätt som säges vara pantsatt, d. v. s. pantsättarens gäldenär. . . . I analogi med panträtten i »fordran» är i det fall, som här är i fråga, icke fordringen i det enkla fordringsförhållandet rättsobjekt för gäldenärens i detta förhållande (borgenärens i det andra enkla förhållandet) kvittningsrätt, utan samme gäldenär själv. Denne har i sin egenskap av borgenär förutom sitt egentliga fordringsobjekt till ytterligare rättsobjekt sin egen person, i den mån denna person i hans egenskap av gäldenär är rättsobjekt för den andre rättsintressentens fordringsrätt.»¹

Från denna Nordling's uppfattning om kvittningsrättens natur av säkerhetsrätt, i vissa avseenden analog med fordringspanträtten, och tillhörande retentionsrätternas kategori, är steget icke långt till kvittningsrättens konstruktion som fordringspanträtt. Överensstämmelsen med retentionsrätten brister påtagligt i åtskilliga punkter. Retentionsrätten tjänar som påtryckning på gäldenären, och går icke, åtminstone primärt, ut på att ställa ett realiseringsmedel i borgenärens hand, varigenom han på egen hand kan skaffa sig betalning. Retentionsrätten innebär ett innehållande av prestation — återställande av det retinerade — men är intet medel för definitiv uppgörelse². Skall man välja bland säkerhetsrätterna är onekligen panträtten den närmast till hands liggande³.

¹ Dessa uttalanden göras i anförda uppsats, s. 381 ff., noten.

² Jmf. *Oertmanns* jämförelse mellan pignus debiti och retentionsrätten, s. 88 f.

³ En tysk författare, *Weigelin* *Das Recht zur Aufrechnung als Pfandrecht an der eigenen Schuld* (1904), har också velat helt inordna kvittningsrätten bland fordringspanträtterna och därvid använt konstruktionen panträtt i egen skuld. Endast en panträttskonstruktion kan, menar han, tillfredsställande täcka de olika reglerna om rätt till kvittning oaktat »huvudfordringen» är preskriberad, om kvittningsrätt

Här är givetvis ej platsen för en undersökning av de olika motiv, som föranlett kvittningsrätten och vilka icke låta reducera sig till säkerhetsintresset. Överhuvud är kvittningsrätten ett fullt självständigt institut i förhållande till panträtten. Vi ha endast velat betona den genom vissa konstruktioner av kvittningsrätten skarpt framhävda likheten mellan denna rätt och den speciella art av panträtt, som vi syssla med.

Ett sådant begrepp som säkerhetsrätt i egen skuld kan betraktas såsom en speciell utformning av panträtt i rättigheter. Ifall man kan tala om panträtt i en pantsättaren tillkommande fordran gentemot tredje man, kan man också tala om panthavarens säkerhetsrätt i en pantsättarens fordran mot honom själv. Någon artskillnad mellan dessa fall kan näppeligen angivas. Däremot är den invändningen närliggande, att det icke finnes utrymme för tillämpning av de viktigare pantgrundsatserna. Ifall den ifrågavarande företeelsen rättsligen sett helt uppgår i kvittningsinstitutet, närmare bestämt i avtalet om kvittning (*pactum de compensando*), finns föga anledning att upptaga »*pignus debiti*» såsom specifik panträtt och utan sammanhang med kvittningsrätten i allmänhet. Emellertid kunna vissa typiska panträttsregler komma till användning. Sålunda har man redan gått utöver kvittningsmaterien, ifall man antar att vid denna s. k. panträtt i egen skuld »panthavaren» kan ha, inte blott kvittningsrätt utan därutöver försäljningsrätt¹. Och att en sådan möjlighet inte behöver vara praktiskt onödig, kan man se av sådana fall som aktiebolags panträtt i egen aktie

i konkurs till hela den »förpantade» fordringens belopp, överhuvud kvittningsrättens egenskap av en mot tredje man skyddad rätt o. s. v. Dessutom framhålles naturligtvis syftet med kvittningsrätten och rättighetens hela struktur.

¹ *Oertmann* s. 101 f.

— låt vara att svensk positiv rätt förbjuder aktiebolags förvärv av egen aktie som pant¹. Det förtjänar också erinras om, att s. k. tvångspanträtt i egen aktie naturligtvis kan stiftas genom utmätning (aktiebolagslagen § 51) och att realiseringen av en sålunda utmätt aktie icke blott kan utan också bör ske genom dess försäljning². Man kan vidare tänka sig ett verkligt intresse av en försäljningsrätt, ifall t. ex. utgivaren av periodiskt och partiellt förfallna förbindelser, sådana som vissa obligationer, belånar sina egna obligationer. Dessas förnyade utgivande genom pantförsäljning skulle väl ofta bäst motsvara panthavarens intresse³.

Vidare förtjänar det undersökas, i vad mån grundsatserna angående panträtts stiftande böra ha tillämplighet vid »pantupplåtelse» i egen skuld, varom mera i det följande. Det är ingalunda otänkbart, att också i andra avseenden pantsynpunkten ger en acceptabel lösning av vissa spörsmål. Och det kan för tolkningen av själva avtalet möjligen ha betydelse att kontrahenterna haft pantinstitutet i sikte.

VII. Panträtt i »ackommodationsreverser».

I detta sammanhang må beröras ett slags »pant» i rättigheter med stor utbredning i Sverige. Det förekommer som bekant, att huvudgäldenären, till säkerhet för ett lån, varå skuldebrev utfärdas (omslagsreversen), lämnar som »pant» ett andra av honom själv utgivet, vanligen löpande skuldebrev, stundom också försett med borgen, eller in-

¹ Att den civilrättsliga verkan av detta förbud är pantupplåtelsens ogiltighet har antagits i praxis, se NJA 1903 s. 4. Uttryckligt stadgande härom föreslogs av två reservanter i aktiebolagskommittén, se dess förslag 1908, Motiv s. 138, 145.

² Jmf. ock *Afzelius* i Nord. Fam.-bok, 2 uppl. art. Kvittning.

³ Försäljning enligt 10: 2 H. B. av depositionsbevis, utfärdat av panthavaren själv, i NJA 1896 s. 141.

tecknat. Denna »pant» är icke sällan på större belopp än omslagsreversen.

Att huvudgäldenär och pantgäldenär sammanträffa i en person behöver i och för sig icke innebära någon egenomlighet. Om t. ex. huvudgäldenären på grund av universalsuccession blir ansvarig för pantgäldenärens förbindelser, däribland den förpantade reversen, har ett sådant sammanträffande skett. De komplikationer, som därav uppstå, ge dock ej anledning till fallets behandling i detta sammanhang, bland konstruktionsspörsmålen. Ett annat exempel på sådant sammanträffande av huvud- och pantgäldenär i en person erbjuder det fall, att en utomstående person, som likaledes har en fordran på huvudgäldenären och innehar ett av denne utfärdat skuldebrev härå, pantsätter reversen hos borgenären för hans fordran mot huvudgäldenären. En av gäldenären A:s övriga borgenärer lämnar alltså sin av A utfärdade revers som pant till borgenären B, varigenom denne får två av A utställda reverser i sin besittning. I detta fall representera bägge skuldebreven, panten ej mindre än omslagsreversen, verkliga, självständiga fordringsrätter mot A. Att B kan ha nytta av en sådan pant är uppenbart. I händelse A råkar i konkurs får B naturligen beräkna utdelning å både panten och omslagsreversen mot redovisningsskyldighet till pantsättaren. Är panten försedd med borgen, inteckning eller annan säkerhet, får B också gagn av sina dubbla skuldebrev.

Men om från början endast en skuld existerar, huvudskulden för vilken A häftar till B, och A ändock utfärdat dubbla skuldebrev? Har »panthavaren» därmed fått verklig panträtt i reversen, och hur är den fordran beskaffad, som det pantsatta skuldebrevet representerar?

I Norge och Danmark förekomma liknande »pantsättningar» av vad man där kallar »ackommodationsobligationer».

Gäldenären eller hans ombud lämnar sin borgenär i pant ett av den förre till en tredje man utfärdat skuldebrev, vilket emellertid icke representerar någon verklig självständig fordran. Tredje man är endast en »straamand», en bulvan, som icke har någon fordran mot gäldenären — han är t. ex. den advokat, som ombesörjer affären. Vanligen, ehuru ej alltid, torde ackommodationsobligationen därjämte vara bärare av panträtt i fast egendom, liksom ofta hos oss.

Vid bedömande av denna rättshandlings art måste man hålla i sär de fall, då den pantsatta reversen är intecknad och då den icke är det. I fråga om inteckningar har utvecklingen mer och mer gått därhän att göra panträtten självständig i förhållande till den personliga fordringsrätten. Ett intecknat skuldebrev, som lämnas såsom handpant för fordran enligt omslagsrevers, har i hög grad fått karaktären av en handling, som representerar en självständig panträtt. Under sådana förhållanden blir det lättare att förklara de dubbla skuldebreven: det ena, omslagsreversen, representerar fordringsrätten; det andra, »hypoteket», representerar panträtten i den intecknade fastigheten.

1. Vi behandla först det fall att »panten» utgöres av ett icke intecknat — ej heller med borgen försett — skuldebrev, utfärdat av samme gäldenär, som undertecknat omslagsreversen. Antag exempelvis, att gäldenären utfärdat en omslagsrevers å 500 kronor, utgörande hans verkliga skuld, och som säkerhet lämnat en särskild revers å 1000 kronor. Vad kan — till att börja med — en sådan »pantsättning» ha för syfte? Vi förutsätta då tills vidare, att kontrahenterna åsyfta något annat och mera än att i den s. k. panten ha ett bekvämare medel att indriva den verkliga fordran. Ty den uppgiften kan ju tänkas tillkomma den pantsatta reversen: att utgöra ett bekvämare och för omsättningen lämpligare fordringsbevis än omslags-

reversen. Liksom en köpare stundom underskriver ett skuldebrev å köpeskillingen, — utan att dess överlämnande behöver innebära *datio in solutum* — vilket sedermera säljaren kan lägga till grund för krav eller lättare överlåta¹, av liknande anledning kunna dubbla fordringsbevis tänkas avlämnade för samma skuld. Och liksom i exemplet med köpavtal säljaren icke behöver hålla sig till skuldebrevet utan äger föra talan direkt på grund av köpavtalet, är det också i vårt fall möjligt, att det ena eller andra fordringsbeviset kan laggas till grund för krav. Denna funktion av det »pantsatta» skuldebrevet skola vi här ej vidare uppehålla oss vid, då vi eljest komma alldeles utanför panträttsinstitutet. Ty det nu angivna syftet motiverar naturligtvis ej den vanliga beteckningen »pant» eller »hypotek» och kan i många fall omöjligen ha föranlett dubbletningen av skuldebrev.

Man måste ge den författare rätt, som finner »den utfästelse onekligen av högst besynnerligt slag, som innefattar, att om gäldenären ej mäktar betala ett *mindre* belopp, så skall han betala ett större» . . . »liksom det är ett i sig onaturligt förhållande, att den egentliga skuldsedeln och den pantsatta reversen i förevarande fall äro av så fullkomligt *enahanda art*, att den senare ej kan i sig innebära *annan* säkerhet än den förra.»²

Men det förhåller sig ju så, som en dansk författare anmärkt härom, att »forsigtige og forsynlige Kreditorer ere opfindsomme; Opfindsomheden frembringer Fænomener, som i et Öjeblik kan framkalde Tvivl». Och han fortsätter, att det är med tanke på att gäldenären kan komma i konkurs, som denna art av pantsäkerhet kommit till stånd. Vi kunna icke underlåta att citera: »Og da nu denne Eventualitet ikke kan behandles som usandsynlig, faaer man den

¹ Se *Eschelsson* s. 16 ff.

² *Gistrén* s. 6 f.

lyse Idé, at A [gäldenären] kan kovere for sig selv eller stille Pant i en Fordring paa sig selv. B faaer baade Pant og Kaution, hvad Navn man nu vil bæere Opfindelsen med. Man er tilmed saa heldigt stillet, at der ingen Grændser er for Størrelsen af den Værdi, man kan give Pantet, thi »Kvantiteten af Fordringen» maa A og B jo være Herrer over. Begge ere enige om, at denne Kautionsfordring skal B *aldrig* have Ret til at gjøre gjældende som en selvstændig Fordring mod A. Er B:s egentlige Fordring kun 100, følger det af sig selv, at han i separat Retsforfølgning ikke faaer en Öre mere hos A ved at gjøre en Fordring paa 10000 gjældende end en paa 100, *naar* den første dog ikke maa give ham mere end 100. Enten er de 100 hos A eller ikke. Men — i Konkurs der har det Betydning. . . . A gaaer Fallit. B foretager ikke nogen Handling, der kunde udlægges som Paralel til det at fremsætte opdigtede Fordringer i et Bo. Men kan han »fordre» 10000 ifølge Beviset *med Opgivelse af*, at han egentlig kun skal have 100, saa at han faaer fuld Betaling, hvis Boet kun giver 1 Procent Dividende? Om dansk Rets Stilling til dette »Spørgsmaal» er der næppe nogen alvorlig Tvivl. De tvende ovennævnte Forfattere [Evaldsen och Bentzon] ere paa dette Punkt enige i, at Opfindelsen maa *forkastes* som ikke skikket til at forsynes med Retsgyldighedens Stempel.»¹

Ifall kontrahenterna med pantsättningen endast avsett att bereda borgenären en förmånlig ställning i gäldenärens konkurs, genom att ge honom tillfälle till utdelning å bägge reverserna, eventuellt alltså å mångdubbelt större belopp än den verkliga fordran, så kan man tryggt påstå, att rättshandlingen är ogiltig även enligt svensk rätt². Kontrahenterna

¹ J. Hagen, Til Ret og Lovgivning, Juridiske Aforismer II, 1889, s. 103 f.

² Lassen i T. f. R. 1917 s. 52 framhåller, att en gäldenär lika

kunna icke på det sättet disponera över vad man kunde beteckna såsom de övriga borgenärernas rätt. Mer än det verkliga fordringsbeloppet får icke bevakas i konkursen. Något privilegium motsvarande en vanlig panthavares förmansrätt i panten kan icke tillerkännas ifrågavarande »pant-havare», enär rättsreglerna om pant vila på den grundsatsen, att genom pantupplåtelse en pantsättare frånhänder sig rådhgheten över reala förmögenhetsvärden och känner pantsättningen såsom en upppoffring, vilket här icke är fallet¹. I praxis har högsta domstolen också åtskilliga gånger förklarat, att utdelning å flera förbindelser av gäldenären å samma skuld icke är förenlig med lag².

Man har emellertid att taga hänsyn även till ett annat tolkningsalternativ: att gäldenären skulle själv vara förpliktad utbetala högre belopp än omslagsreversen såsom vite i händelse av mora. Antoge man, att en sådan förbindelse vore avsedd av parterna, komme avtalet ej att betyda en direkt kränkning av grundsatsen om borgenärernas likstäl-

litet kan giva en borgenär dylik rätt till utdelning å större belopp än den verkliga fordran, som han kan medgiva rätt till utdelning i konkursen åt någon, som icke är borgenär vid konkursens början.

¹ Se *Lassen* i T. f. R. 1917 s. 47. *Hagerup* 3 uppl. s. 186. — Även *Benckert* i Sv. J. 1916 s. 377 framhåver reglerna om panträtts stiftande såsom innebärande krav, vilka ej uppfyllas vid »förpantning» av i texten angivet slag, men han fäster huvudvikten vid publicitetssynpunkten, varigenom hans resonnemang ej blir riktigt träffande. Emellertid åberopar B. också specialitetsprincipen, och hans tankegång synes därvid närma sig den i texten angivna.

² *Hasselrot* s. 1643: »Då borgenären emellertid icke givit särskild valuta för det av honom sålunda mottagna skuldebrevet, bör det vara klart, att lika litet som han av gäldenären kan utkräva ej mindre sin fordran på grund av huvudförbindelsen än även det i pantsatta skuldebrevet föreskrivna belopp, lika litet äger han i händelse av gäldenärens konkurs beräkna utdelning för båda förbindelserna, utan måste åtnöjas med utdelning för sin verkliga fordran».

Jmf. ock N. T. 1870 s. 352; 1871 s. 485; NJA 1880 s. 1; 1889 s. 134; 1891 s. 232; *Lowski's* edition av KL, § 73; nedan s. 61 ff.

lighet i konkursen utan innebära en verklig förpliktelse för gäldenären själv att, ifall omslagsreversen ej infriades å förfallodagen, betala det högre belopp, som »panten» representerar. Fordringen komme ju då icke att beräknas till högre belopp gentemot konkursborgenärerna än i förhållande till gäldenären själv. Nu är helt visst en sådan tolkning av »pantsättningen» för kontrahenterna i allmänhet främmande. Det är icke deras avsikt att stipulera ett vite för försummelse att infria omslagsreversen¹. Förutsätter man, att kontrahenterna tänkt sig vanliga pantregler tillämpade, kommer man ju icke heller längre än till en befogenhet för borgenären att använda »panten» såsom säkerhet för utfående av omslagsreversens belopp. Men även ett uttryckligt avtal med nyss antytt innehåll bör anses ogiltigt. Det är i detta fall intet legitimt intresse, som uppbär vitesstipulationen². Gäldenärens skyldighet att betala det högre beloppet är egentligen avsedd att aktualiseras just i händelse av konkurs, och stipulationen innebär ett kringgående av grundsatsen, att gäldenär ej kan medgiva en borgenär utdelningsrätt i konkurs på högre belopp än hans verkliga fordran³.

Emellertid kan man inte bestämt påstå, att de möjliga tolkningarna av rättshandlingen äro uttömda med nu angivna alternativ, och att fördenskull »pantsättningen» behöver vara helt ogiltig. Det är nödvändigt att också pröva dess förhållande till pantavtalet och pantgrundsatserna. I själva

¹ Jmf. *Gistrén* s. 7.

² NJA 1891 s. 232. Se emellertid *Benckert* s. 379.

³ Se närmare *Lassen's* framställning a. a. s. 54. Där påpekas ytterligare, att gäldenären icke känner en dylik vitesutfästelse såsom en uppföring, och att utfästelsen därför ej heller stimulerar gäldenären att genom betalning i rätt tid avvärja vitets gäldande. — Jmf. även den numera upphävdade KF ²¹/₃ 1884 ang. rätt till betalning i visst fall för borgade varor, ersatt genom nya KL § 196, samt *Almén* Om köp 1 uppl. tillägg till § 1 vid not 16.

verket är det ju en ganska utbredd föreställning, att pant-rätt i fordran uppkommer, och en sådan konstruktion kan icke sägas vara helt avvisad med vad hittills anförts angående vissa förmenta rättsverkningar, vilka befunnits oan-tagliga.

Vad skulle vara föremål för denna panträtt? Tydligen inte en aktuell fordran mot gäldenären enligt det pantsatta skuldebrevets eget innehåll. En sådan aktuell fordran föreligger ej vid tidpunkten för »panträttens» stiftande. Här ligger just avvikelser från vanlig förpantning av fordran, då en gäldenär förpantar en honom tillkommande fordrings-rätt mot tredjeman, vilken rättighet alltså existerar vid till-fället och blir objekt för panträtten. Men i denna punkt skiljer sig också förevarande fall från det ovan omtalade exemplet, då gäldenären genom tillmötesgående av en annan borgenär fått denne att lämna sin, på skuldebrev grundade fordran mot gäldenären i pant. Även där fanns en fordran i enlighet med det pantsatta skuldebrevets innehåll redan tidigare, visserligen också den riktad mot gäldenären själv. Både omslagsrevers och pant representerade alltså självstän-diga fordringsrättigheter.

Här skulle nu det pantsatta skuldebrevet på sin höjd representera en eventuell fordran, som aktualiserades vid »pantens» försäljning eller överhuvud i händelse av bris-tande betalning av omslagsreversen, å dess förfallotid. I och för sig möter naturligtvis intet hinder mot förpantning av en villkorlig rättighet. Men har verkligen en villkorlig fordran kommit till stånd? Först och främst är det tydligt, att icke heller den existerat före »pantsättningen» såsom självständig rätt, vilken överlåtes i pantsyfte. Men vidare är det icke kontrahenternas avsikt att stifta en villkorlig fordran *för borgenären*, av det innehåll det pantsatta skulde-brevet angiver. Borgenären skall icke ha rätt att utbekomma

mer än sin verkliga fordran enligt omslagsreversen. Icke heller framgår av det pantsatta skuldebrevets innehåll, att den däri upptagna fordran är villkorlig.

Det har också gjorts gällande mot detta slags »förpantning», att någon fordringsrätt, som kunde vara objekt för panträtten, ej existerar¹. Och det är ju riktigt, att säkerhetsrätten, om en sådan uppkommer, icke har samma struktur som den vanliga fordringspanträtten. Därmed är emellertid ej ådagalagt, att rättshandlingen är ogiltig eller ens att panträtt ej föreligger.

Enligt en uppfattning skulle nämligen själva »pant-sättningen» av en ackommodationsobligation innebära stiftandet av en fordringsrätt för »panthavaren». Det föreligger alltså ej pantsättning eller cession av fordran. Men denna fordringsrätt är med hänsyn till sin utövning underkastad de särskilda inskränkningar, som eljest äro förbundna med en fordringspanthavares ställning². Enligt vår mening kan denna konstruktion icke upprätthållas. »Panthavaren», som

¹ Se *Gistrén* s. 2: »en skuldsedel, vilken utlämnas blott såsom pant, fortfar att vara utlämnarens tillhörighet; ty den kan såsom *pant* ej tillhöra mottagaren. Är förhållandet nu sådant, så måste en enkel skuldsedel, som av en person underskrives, och av honom utlämnas allenast såsom pant för annan hans förbindelse, anses värdelös. Ty ifrågavarande skuldsedel kan väl anses antyda, att undertecknaren ämnar sätta sig i skuld hos annan person, men utvisar, så länge han själv därtill är ägare, att hans skuldförhållande på grund av densamma ännu ej inträtt. . . . En under sådana förhållanden utlämnad skuldförbindelse kan således ej, såvitt vi förstå, äga kraften av fordringsbevis och ej heller värde såsom pant. Fordringsbevis är den ej, därför att valuta ej lämnats och den fortfarande tillhör utgivaren. Pant blir den väl; men då den i ägarens hand saknar värde, låter ej förklara sig, varifrån det värde skulle härflyta, som förmenas existera, så snart panten av honom lämnats i annan hand».

² *Hagerup* 2 uppl. s. 170 f.; *Lassen* Alm. Obl. 1 uppl. s. 473. — Båda de nämnda författarne ha emellertid senare uppgivit den ovan antydda ståndpunkten. Se *Hagerups Panteret* 3 uppl. ss. 186, 346 ff. och *Lassen* i T. f. R. 1917 s. 60 ff.

innehär en dylik ackommodationsrevers, är icke på grund av denna att anse såsom fordringshavare på samma sätt som innehavaren av en vanlig pantsatt revers. Den enda skillnaden mellan förevarande fall och vanlig fordringsförpantning skulle enligt denna åsikt ligga däri, att objektet för säkerhetsrätten icke existerade förut. Men att skillnaden är mera väsentlig märker man bäst, om man tänker sig att en tredje man av tillmötesgående mot gäldenären eller annan orsak *utställde* en revers och lämnade den som säkerhet för gäldenärens skuld. Detta fall vore ingalunda likartat med pantsättning av en av gäldenären utfärdad ackommodationsrevers.

Man torde — för att kunna inordna rättshandlingen i fråga under pantsynpunkter — böra återge förhållandet på följande sätt. Det såsom pant lämnade skuldebrevet representerar i och för sig icke någon aktuell och ej heller någon villkorlig fordran, som är pantobjekt och i denna egenskap får av borgenären disponeras. Men pantsättningen innebär icke desto mindre, att gäldenären tillerkänner borgenären en säkerhetsrätt. Denna säkerhetsrätt innefattar en befogenhet för borgenären att, sedan sådana omständigheter inträffat, som eljest ge upphov till pantrealisering, *stifta* en särskild fordringsrätt gentemot gäldenären i enlighet med det pantsatta skuldebrevet. Borgenären har genom innehavet av panten fått gäldenärens tillstånd att under vissa betingelser göra sig till godo det värde, som skuldebrevet enligt sin lydelse representerar. Och denna befogenhet att belasta gäldenären med en ny skuld får utövas på det sätt, att den nya fordringsrätten har så att säga retroaktiv verkan, d. v. s. gäldenären har, genom att lämna ifrån sig det pantsatta skuldebrevet, förklarat sig under vissa betingelser beredd att låta detta skuldebrev, när fordran på grund av detsammas realisering uppkommit, gälla som om ford-

ringsrätten vore stiftad redan tidigare i enlighet med skuldebrevets lydelse.

Detta är, enligt vår mening, det enda sätt varpå rätts-handlingen kan konstrueras som ett slags förpantning. Därmed ha vi ännu ej uttalat oss om, huruvida eller i vad mån densamma är giltig och har de rättsverkningar, som denna konstruktion skulle ge vid handen.

Vi antaga emellertid för ett ögonblick, att en giltig panträtt av detta egendomliga slag kunnat stiftas och skola pröva några konsekvenser härav. Därvid förutsätta vi alltjämt den enklaste formen av »pantsatt» skuldebrev — utan borgen och ointecknat. Allmänna pantgrundsatser skulle leda till att borgenären, i händelse omslagsreversen ej infriades å förfallotid, bleve berättigad att antingen *indriva* eller att *realisera* panten. Att en indrivningsrätt, motsvarande den som tillkommer innehavaren av ett vanligt pantsatt skuldebrev, icke kan erkännas, följer av vad ovan sagts angående en direkt utfästelse om ökad utdelning i konkurs eller vitesstipulation. Varken mot gäldenären själv eller mot hans konkursbo kan reversen begagnas av borgenären för indrivning¹. Men om borgenären skall kunna genom »pantens» försäljning belasta gäldenären med en ny förpliktelse av det innehåll, ackommodationsreversen anger, så kan härvid återigen tänkas, att denna form av realisering medför en fordran enligt reversen för borgenären själv eller för en tredjeman. Någon principiell olikhet mellan dessa fall kan emellertid inte antagas. Stiftandet av den nya rättigheten skall ske enligt reglerna för pantrealisering, och om borgenären själv t. ex. inropar reversen å offentlig auktion

¹ Härmed ha vi ej förnekat, att ackommodationsreversen kan åberopas för ändamål, som angives ovan s. 42. *Hagerup's* anmärkning 3 uppl. s. 347 not 2 mot den i texten hävdade åsikten beror därför på ett missförstånd.

eller en tredjeman förvärvar den, måste i regel komma på ett ut.

Antoge man nu, att förvärvaren finge en giltig fordringsrätt mot gäldenären enligt ackommodationsreversens innehåll, skulle han alltså kunna göra sin rätt gällande, när fordringen är förfallen. Om sålunda gäldenären råkat i konkurs, borde förvärvaren kunna bevaka sin fordran i konkursen, varav åter skulle följa, att eventuellt omslagsreversen bevakades i samma konkurs, nämligen till så stort belopp, som svarar mot skillnaden mellan omslagsreversen och köpeskillingen för den sålda ackommodationsreversen. Man behöver inte välja några extrema exempel, för att vådorna för de övriga borgenärerna av en sådan pantsättning skola framstå. Särskilt påfallande blir överensstämmelsen med ovan antydda arter av ogiltig »självkautionering», om man antager — ett ingalunda opraktiskt exempel — att »panthavaren» själv förvärvar reversen och sålunda bevakar fordran å eventuellt långt högre belopp än det i omslagsreversen upptagna.

Med tillämpning av pantregler skulle försäljning kunna äga rum enligt 73 § nya konkurslagen, för den händelse gäldenären kommit i konkurs och konkursboet ej vill lösa panten. Huruvida en försäljning av den pantsatta reversen i detta fall skulle inbringa någon nämnvärd summa, komme i första hand att bero på förvärvarens ställning i konkursen. Vi antaga först, att köparen finge bevaka den inköpta reversen i konkursen. Konkursboet hade då att finna sig i utdelning å två skuldebrev för vad som varit endast en fordran, dels å omslagsreversen med avdrag av köpeskillingen för den sålda »panten», dels å denna sistnämnda. Förhållandet är från boets synpunkt nästan detsamma, som om »panthavaren» tillerkänts indrivningsrätt från början. Om t. ex. en ackommodationsrevers å 1000 kr. legat som pant för en omslagsrevers å 500 kr., och utdelningskvoten

vore 20 %, så skulle erkännandet av en indrivningsrätt medföra utdelning å $\frac{20}{100} \cdot 500 + \frac{20}{100} \cdot 1000 = 300$ kr. Utgår man i stället från, att ej indrivningsrätt men väl försäljningsrätt står »panthavaren» till buds, så måste man antaga, att försäljningen av 1000 kr.-reversen inbringar högst $\frac{20}{100} \cdot 1000$ kr. = 200 kr., d. v. s. vad köparen beräknar kunna få i utdelning i konkursen. Den ursprunglige panthavaren hade då att fordra utdelning å omslagsreversen, med avdrag av köpeskillingen = $500 - 200 = 300$ kr. och köparen (ofta panthavaren själv, som inköpt panten) å panten = 1000 kr. Boet måste i detta fall sålunda medge en utdelning av $\frac{20}{100} \cdot 300 + \frac{20}{100} \cdot 1000 = 260$ kr. Då nu köpeskillingen kan antagas snarare understiga, och i regel rätt betydligt, det angivna maximibeloppet, är det givet, att en försäljningsrätt leder till ungefär samma resultat för konkurskreditorerna som en indrivningsrätt. Om än måhända en panthavaren tillkommande realisationsrätt verkar mindre brutal¹, så är i grund och botten förhållandet alldeles enahanda som vid antagande av en utfästelse om ökad utdelning i konkurs eller av en vitesstipulation eller av en pantsättning med indrivningsrätt. Realisationen kan antagas regelmässigt ske först när gäldenärens ställning är svag, varvid en försäljning av reversen inbringar föga².

Tolkades åter grundsatsen i 100 § nya konkurslagen så, att förvärvaren, enär han först efter konkursens början blivit innehavare av skuldebrevet, ej finge bevaka detsamma i konkursen, bleve en försäljning i regel meningslös. Den kunde inte antagas inbringa något nämnvärt belopp, i varje fall inte mer än vad utsikterna om gäldenärens framtida ekonomi medgäve. Skulle åter gäldenären efter avslutad

¹ Lassen a. a. s. 68 not 2.

² Lassen a. a. s. 69; jmf. ock *Köersner* Några grunddrag av krigets moratorielagstiftning (1918) s. 14.

konkurs en gång få några tillgångar, och pantköparen sålunda ha möjlighet att göra reversen gällande, bleve förhållandet detsamma som i förra fallet. I en ny konkurs komme återigen spörsmålet tillbaka. Tredje mans intressen kunde alltså även under dessa förhållanden bli lidande på, att utdelning finge beräknas å revers, för vilken ingen eller ringa valuta givits.

I vilket fall som helst leder sålunda en försäljningsrätt till nästan samma resultat som en indrivningsrätt och mötes därför också av väsentligen samma invändningar.

Dessa kunna sammanfattas på följande sätt. En direkt överenskommelse mellan gäldenär och borgenär, att den senare, i händelse av gäldenärs konkurs, skall kunna i *konkursen bevaka högre belopp än den verkliga fordran* är självfallet och enligt i svensk praxis vedertagen tolkning ogiltig. Den strider mot principen om borgenärernas likställighet i konkurs. Man kan icke åberopa den prioritetsställning, som en vanlig panthavare har, ty i här ifrågavarande fall har pantsättaren icke vid tidpunkten för den s. k. pantsättningen avhänt sig rådigheten över några reala tillgångar och därför ej heller bringat det offer, som en verklig pantsättning bör medföra. Här har gäldenären velat med ett penndrag bereda en borgenär en förmånsställning i konkursen. — En utfästelse, varigenom gäldenären söker undvika ogiltigheten på det sätt, att han förpliktar sig betala summan av omslagsreversen och »panten» *även utanför konkurs*, är icke heller giltig. Den finge formellt karaktären av en vitesutfästelse i händelse av mora, men är dock avsedd att träda i verksamhet just i händelse av gäldenärens insolvens. Den uppbäres icke av samma intressen som vanliga vitesstipulationer utan är att betrakta väsentligen såsom ett försök att kringgå nyss anförda regel. Härtill kommer, att parterna sällan torde giva rättshandlingen sådant innehåll som

nu ifrågasatts. — En utfästelse varigenom gäldenären berättigar borgenären att i händelse av uraktlåten betalning stifta en fordran i överensstämmelse med den pantsatta reversens innehåll *genom reversens försäljning*, skiljer sig icke i sak från de nyss nämnda formerna av utfästelser och drabbas därför av samma invändningar. Att göra skillnad mellan en realisation under konkurs och en sådan utom konkurs, såsom ifrågasatts¹, lär icke vara befogat, av skäl som nyss angivits angående vitesutfästelse².

Ytterligare må framhållas, att ett av gäldenären själv utfärdat skuldebrev icke kan tagas i mät³.

2. Rättshandlingen i fråga blir något mer invecklad, om den pantsatta reversen är försedd med *borgen*. Konsekvensen av vår nyss angivna ståndpunkt synes fordra, att även nu en pantsäkerhet endast kan bestå i rätten att eventuellt stifta en fordringsrätt mot gäldenären, varvid borgensutfästelserna endast komme att betyda en förstärkning av denna sistnämnda fordringsrätt. En sådan uppfattning synes böra medföra den konsekvens, att inte heller borgensförbindelserna komme till stånd tidigare än den fordringsrätt, som ackommodationsreversen representerade. Såsom accessoriska till denna, skulle de överhuvud följa dess öden.

¹ Benckert i Sv. J. 1916 s. 378 f. — Mot honom *Hasselrot* Jur. Skr. 1923 s. 220 not 1. Se även *Hagerup* 3 uppl. s. 347 f.

² Jmf. vidare angående denna art av »pantsättning» Norsk Retst. 1907 s. 622 och 1910 s. 640 samt *Wieland* s. 475: »Verpfändung von Wertpapieren, die im Eigentum des Schuldners stehen (Inhaberpapiere des Schuldners, Wechsel an eigene Order) ist unzulässig, da der Eigentümer nicht Gläubiger ist und nur ein bereits bestehendes Recht, d. h. eine bereits begründete Forderung Gegenstand des Forderungspfandes sein kann».

³ *Trygger* s. 270 not 3 med hänvisning till rättsfall i NJA 1879 s. 425. — I detta sammanhang är icke fråga om annat än en fordringsrätt. Jmf. däremot ang. andel i inteckning i gäldenärens fastighet UL § 91, och *Trygger* a. st.

I det praktiska rättslivet har emellertid en helt annan uppfattning utbildats. Borgensförbindelser å en »pantsatt» ackommodationsrevers anses stiftade omedelbart, alldeles som om den i reversen upptagna fordringsrätten vore aktuell från början. Det är dock inte så, att borgensförbindelsernas giltighet innebär, att även den i reversen angivna huvudförbindelsen kan anses aktualiserad från början såsom självständig fordringsrätt. Sålunda kan inte heller i förevarande fall — när t. ex. den pantsatta, med borgen försedda reversen uppgår till högre belopp än omslagsreversen — borgenären genom bevakning av detta högre belopp vinna större utdelning i huvudgäldenärens konkurs. Han kan överhuvud inte begära att få lägga till grund för utdelning i konkursen såväl den pantsatta reversen som omslagsreversen. Man kan snarare säga, att en med borgen försedd, pantsatt ackommodationsrevers anses som ett slags självständig bärare av borgensförbindelserna, liksom en inteckningsrevers betraktas såsom självständig bärare av panträtten. En borgensförbindelse måste vara accessorisk enligt svensk rätt och måste därför till formen anknytas till en fordran. Å andra sidan har det funnits ett behov av att icke göra denna anknytning alltför fast. Särskilt anses det vara av intresse för bankerna, med deras omfattande låneverksamhet, att ha särskilda dokument som ett slags bärare av borgensförbindelser. Omslagsreverserna äro ju ofta ställda på relativt kort tid och omsättas vid förfallotiden. Det är bekvämt och även ur andra synpunkter fördelaktigt för långivaren att vid ombyte av fordringshandling inte behöva ny borgensteckning. Därigenom att borgen ej tecknas å omslagsreversen utan å särskild handling, vinnas alltså ungefär samma syften, som lett till införande av särskilda inteckningsreverser. Att behovet varit starkare i senare fallet är dock givet. Man kan ju ock jämföra det ovan

anförda exemplet med köparens utfärdande av skuldebrev å köpeskilling.

Emellertid behålla naturligtvis borgensförbindelserna även realiter sin accessoriska karaktär. Vi sågo visserligen nyss, att de ej kunde vara accessoriska till den i ackommodationsreversen angivna huvudförbindelsen såsom en självständig, från omslagsreversen skild förbindelse, eftersom en sådan icke aktualiserades med pantsättningen. Och inte heller äro de att anse såsom självständiga gäldsförpliktelser, vilka borgenären kan begagna till sin säkerhet. De äro accessoriska, men realiter till den huvudförbindelse, för vilken den med borgen försedda reversen utgör »pant» eller, om man så vill, å vilken omslagsrevers och »pant» tillsammans utgöra bevis.

Den pantsatta reversens betydelse anses dock inte uttömd därmed, att reversen är bärare av borgensförbindelser. Vore så fallet, hade det hela ingenting att göra med panträtt. Skulle en pantsättning vara för handen — och det är otvivelaktigt ofta meningen — måste denna gå ut på något mera än en borgensförbindelse i särskild form. Kontrahenterna vilja dessutom stifta ett slags panträtt, liksom när ackommodationsrevers utan borgen lämnas som säkerhet. Under denna förutsättning måste rättshandlingen konstrueras så, att i första hand utgivande av den borgensförsedda ackommodationsreversen innebär uppkomsten av en så beskaffad borgensförbindelse, som vi redan beskrivit; och att i andra hand den »pantsatta» reversen skall kunna användas såsom vanlig pant. Borgensmännens ställning blir då — alltjämt enligt vår förutsatta tolkning av parternas avsikt — att deras utfästelser *primärt* avse huvudfordran enligt omslagsreversen (eventuellt också andra där angivna fordringar), *sekundärt* den självständiga, från omslagsreversen skilda huvudförbindelse, som framgår av den

pantsatta reversen, nämligen under förutsättning att denna enligt pantgrundsatser behörigen blivit skild från omslagsreversen. När och i den mån sambandet mellan omslagsrevers och ineliggande revers löses, förlora också borgensförbindelserna, från den antagna utgångspunkten sett, sin hittillsvarande accessoritet och äro att anse som accessoriska till den fordringsrätt, som den sistnämnda reversen representerar.

»Panthavaren» kan dock enligt vårt föregående resonemang icke indriva »pantens» belopp jämte omslagsreversen hos gäldenären eller i hans konkursbo. Ifall omslagsreversen är på 500 kr. och den med solidarisk borgen försedda »panten» å 1000 kr., får borgenären icke av gäldenären indriva mer än 500 kr., icke i hans konkurs bevaka mer än omslagsreversens belopp. Ackommodationsreversen kan emellertid användas i sin egenskap av bärare av borgensförbindelsen till indrivning hos borgensmännen. Men på grund av borgens accessoriska natur är det uppenbart, att borgensmännen icke kunna krävas på hela reversens belopp, utan endast på så stor summa, som huvudskulden utgör, d. v. s. omslagsreversens 500 kr. Vad som gäller borgensmännen själva, gäller också deras konkursbon. Bevakning kan alltså ske endast för 500 kr., och detta belopp lägges till grund för utdelning, oaktat reversen, varå borgensförbindelsen finnes tecknad, lyder å 1000 kr. — En sak för sig är, om borgensreversen lämnats som pant även för andra skulder än den i omslagsreversen upptagna. Heter det t. ex. att »panten skall utgöra säkerhet jämväl för alla de förbindelser, vari låntagaren häftar till långivaren», så utgöres huvudfordringen av även dessa andra belopp, och det strider inte mot borgens accessoriska natur, att borgensmännen få svara för mer än omslagsreversen, eventuellt ända intill »pantens» belopp. Detta sistnämnda skulde-

brev blir då att betrakta som en borgensutfästelse intill visst maximibelopp.

Men om vårt resonnemang under 1 är riktigt, kan »panthavaren» ej heller försälja det med borgen försedda skuldebrevet enligt pantregler, med effekt att förvärvaren äger indriva eller bevaka dess belopp gentemot gäldenären, borgensmännen eller deras konkursbon. Den ursprunglige borgenären kan visserligen överlåta sin huvudfordran med därtill knutna borgensutfästelser, men han kan icke realisera »säkerheten» som om verklig pant förefunnes, med verkan att den i förvärvarens hand får karaktären av självständigt fordringsbevis¹.

3. Vad slutligen beträffar av gäldenären utfärdade *intecknade reverser* såsom »panter», så är förhållandet delvis analogt. Den personliga fordran, som reversen bär vittne om, är icke någon verklig, självständig fordringsrätt, åtminstone från början. Vi behöva ej här upprepa argumenten mot den tolkningen, att borgenären skulle kunna i kraft av den »pantsatta» reversen få utdelning beräknad i gäldenärens konkurs å två förbindelser, å omslagsrevers och pant, därest nu intecknade beloppet ej alls eller ej till fullo utgår ur den fasta egendomen².

¹ *Hasselrot* s. 1651 f. och 1652 not 1: »Till sådan realisation är panthavaren, då verklig pant ej föreligger, icke berättigad. Han får icke skilja skuldebrevet från omslagsreversen, då de tillhoppa utgöra bevis om valutan». Jmf. dock NJA 1912 s. 122; NJA avd. II 1914 s. 372.

² Se t. ex. ett rättsfall, ref. i N. T. 1870, s. 352. Där hade en borgenär i gäldenärens konkurs bevakat fordran å 8000 rdr enligt revers, för vilken pant lämnats i två inteckningar å resp. 8000 och 4000 rdr. Ur de int. fastigheterna utgick å förra inteckningen ett mindre belopp, å den senare ingenting, varjämte tillkom oprioriterad utdelning. Genom senare anställd efterbevakning yrkades särskild utdelning i konkursen å det intecknade skuldebrevet på 4000 rdr, för vilket konkursgäldenären såsom fastighetens ägare iklätt sig personlig betalnings-skyldighet. H. R. godkände yrkandet, varemot HovR och H. D. en-

Skall en pantkonstruktion kunna genomföras i avseende å den personliga fordringsrätt, som den pantsatta reversen angiver, så måste den — liksom i föregående fall — innebära, att panthavaren skall till sin säkerhet kunna eventuellt *stifta* en personlig fordran mot gäldenären. Ifall förbindelsen mellan omslagsreversen och den intecknade reversen kan behörigen lösas i enlighet med vanliga pantregler genom realisation av den senare, så skulle därmed stiftas en ny fordran mot gäldenären och samtidigt naturligtvis förbindelsen mellan panträtten i den fasta egendomen och fordran enligt omslagsreversen upplösas.

Av denna uppfattning skulle följa som konsekvens att överlämnandet av den intecknade reversen från gäldenärens sida icke är upplåtelse av panträtt i en pantsäkrad *fordran* (d. v. s. fordran enligt den intecknade reversen). En sådan fordran, som den pantsatta reversen ger vid handen, kan som sagt på sin höjd uppkomma, om denna revers skiljes från omslagsreversen. Men det är givet, att de invändningar, som vi förut framhållit beträffande ointecknade reverser såsom panter, ha alldeles samma styrka i detta fall. Så länge man endast håller sig till den personliga fordringsrätten enligt den av gäldenären utfärdade inteckningsreversen, måste samma grundsatser gälla som förut. »Panthavaren» bör sålunda inte kunna genom pantrealisation stifta en personlig fordran mot gäldenären i enlighet med den pantsatta rever-

hålligt ogillade detsamma. Det framhölls i HovR:s dom att borgenären, efter att ha uppburit vad ur intecknade fastigheten utgått, erhållit utdelning å hela sin återstående fordran och icke kunde anses berättigad att därutöver njuta särskild utdelning ur konkursen för innehålllet av reversen på 4000 rdr. — Se ock motparternas argumentering: Om HR:s åsikt vore riktig, kunde yrkande lika väl ha gjorts på 20000 rdr eller omslagsreversens och hypotekens sammanlagda belopp. Se ock N. T. 1871 s. 485.

sens innehåll. Här liksom förut bortse vi naturligtvis från godtrosförvärv från en eventuell köpars sida.

Den pantsatta reversen har emellertid sin huvudsakliga betydelse såsom bärare av panträtt i fastighet. Eftersom en panträtt stiftas i fast egendom i och med inteckningens beviljande, även om det intecknade skuldebrevet icke vid tiden för inteckningens fastställande representerar en verklig fordringsrätt, så är enligt svensk rätt panträttens accessoriska natur i stor utsträckning uppgiven. Sedan länge har hos oss panträttens självständighet i vissa avseenden erkänts¹. Bruket att lämna ett intecknat skuldebrev såsom handpant för omslagsrevers är ett uttryck för samma tendens att i den intecknade handlingen se en självständig rätt att ur fastigheten utbekomma visst belopp, snarare än en accessorisk panträtt². Ett ytterligare väsentligt steg i denna riktning har tagits genom införande av ägarehypoteket i den utsträckning detta skett genom 1912 års lagstiftning, se 25—27 §§ i inteckningsförordningen.

Genom intecknings beviljande å grundvalen av ett skuldebrev, som endast till skenet representerar en fordran, stiftas alltså i själva verket ett ägarehypotek, en panträtt i egen sak för ägaren, en panträtt som visserligen först genom 1912 års lagstiftning fullt utbildats. Denna panträtt utgör en från äganderätten avskild rätt i avseende å fastigheten. Panträtten kan bringas i ett accessoriskt förhållande till en fordran, vilket sker ifall det intecknade skuldebrevet utlämnas såsom självständigt fordringsbevis till annan person. Denne kommer i samma ställning, som om i stället skuldebrevet hade från början utfärdats som fordringsbevis,

¹ Lag-B:s Förslag t. J. B. II s. 309 f.

² Jmf. Kommitté-Förslag t. förändrade stadganden för betryggande av ägande-, pant- och nyttjanderätt till fastighet 1867, motiven s. 43; LagB:s Förslag t. J. B. II s. 310 f.

och detta skuldebrev således redan vid inteckningens fastställande representerat en verklig fordringsrätt. Men panträttens självständighet kan också bibehållas. Så sker, ifall inteckningen lämnas såsom pant för en fordran på grund av omslagsrevers. Därigenom stiftas för borgenären en panträtt i den förut uppkomna, självständiga panträtten i den intecknade fastigheten. Den fastighetsägaren tillkommande rätt att ur fastigheten utbekomma visst belopp, vilken rättighet representerades av inteckningen i ägarens hand, upplåtes såsom pant till en borgenär. Borgenären får pant rätt i en panträtt, nämligen i en självständig rätt att ur fastigheten uttaga visst belopp. Denna pant kan av panthavaren realiserats antingen så, att inteckningen säljes som vanlig handpant, eller ock så att den pantsatta panträtten utövas, d. v. s. beloppet uttages ur fastigheten. Dock gälla i avseende å befogenheten att sälja den pantsatta reversen vissa inskränkningar för den händelse fastighetsägaren-gäldenären avträtt sina tillgångar till konkurs eller överhypoteket (omfattande det belopp varmed den intecknade reversen över skjuter omslagsreversen) blivit utmätt, 27 § inteckningsförordningen¹. Den icke accessoriska panträtten liknar för övrigt i hög grad en fordringsrätt och en förpantning av densamma uppvisar inga särskilda juridiska svårigheter utöver vad den vanliga fordringspanträtten erbjuder.

Den panträtt, som sålunda pantsättes, existerar som sagt före pantsättningen såsom ägarepanträtt och stiftas ej först med pantsättningen eller med en kommande pantrealisation. För denna form av pantsättning uppstår sålunda ej alls den svårighet, som mött oss ifråga om förpantning av en personlig fordran mot gäldenären, vilken vid tiden för pantsättningen icke kunde existera som självständig rätt.

¹ Se *Lamm* s. 219 och nedan s. 172.

Man kan till jämförelse tänka på det fall, att en innehavare A av ett intecknat skuldebrev, vilket i innehavarens hand utgör bevis om hans pantsäkrade fordran gentemot annan person, X, lämnar detta skuldebrev i pant till en sin borgenär, B. Det pantsatta skuldebrevet är i detta fall icke en ackommodationsrevers utan representerar en verklig fordran. Panthavaren B har alltså fått panträtt *i en fordran*, riktad mot X, och i en *pantsäkrad* fordran.

* *
*

I svensk rättspraxis ha ofta till avgörande förekommit spörsmål angående pantsättning av ackommodationsreverser¹. Därvid har det dels varit fråga om ointecknade reverser, utan borgen², dels om reverser försedda med borgen³, dels om intecknade reverser⁴. I åtskilliga av dessa rättsfall har saken legat så, att »panthavaren» bevakat »panten» jämte omslagsreversen i gäldenärens konkurs, vilken bevakning då regelmässigt ogillats. Detta har i utslagen motiverats med, att det ej vore med lag förenligt, att utdelning för flera förbindelser av gäldenären å samma skuld utginge⁵;

¹ Ackommodationspapper kan ock föreligga i form av andra dokument än skuldebrev.

Jmf. rättsfallet i NJA 1911 Not. A 3, där växlar lämnats som pant. HovR:n motiverade sin dom med att P. »icke uppgivit annat förhållande än att desamma (växlarna) . . . lämnats som pant» men att samma växlar »för vilkas betalning Löf vid deras överlämnande ensam varit ansvarig, lagligen icke kunnat utgöra pant för Löfs ifrågasvarande skuld» varför icke heller B vore skyldig att annorledes än mot utbekommande av såväl skuldebrevet som växlarna till P gälda dennes omstämda fordran. Se ock UfR 1915 s. 235.

² NJA 1880, s. 1; 1889, s. 134; jmf. ock 1900, s. 437.

³ N. T. 1867 s. 494; NJA 1891, s. 232 och s. 235.

⁴ N. T. 1870, s. 352; 1871, s. 485; NJA 1882, s. 355; 1886, s. 330; 1913, s. 153.

⁵ N. T. 1871, s. 485.

eller att borgenären ej ägde att av gäldenären utfå mera eller i konkurs beräkna utdelning för högre belopp än den verkliga fordran¹; eller att den omständigheten, att borgenären »till förment säkerhet» mottagit skuldebrev å högre belopp än sin fordran, icke kunnat bereda honom laga pant-rätt i någon konkursboets egendom eller eljest berättiga honom att ur konkursboet erhålla större utdelning än som på hans verkliga fordran belöpte i förhållande till övriga oprioriterade borgenärer².

I andra rättsfall har borgenären realiserat »panten», varefter köparen — regelmässigt borgenären själv — krävt gäldenären eller yrkat utdelning i hans konkurs å ackommodationsreversens belopp. I ett av dessa fall³ hade en förlagsintecknad revers å 50000 kr. legat som pant för en omslagsrevers å 15000 kr. Underrätten ogillade i dom, vari överinstanserna ej gjorde ändring, bevakning från köparens sida (borgenären själv) med den motivering, att förlagsförbindelsen först efter konkursens början av banken å auktion försålt och därvid av banken inropats, och vid sådant förhållande banken varken före eller efter konkursens början hos bolaget ägt fordringsrätt på grund av förlagsförbindelsen. Men banken lämnades obetaget att av den intecknade panten oavkortat utbekomma, vad därav på förlagsförbindelsen kunde komma att belöpa. I ett annat rättsfall⁴ hade borgenären innehaft tre intecknade skuldebrev å tillhopa 50000 kr. som pant för en fordran å 49039 kr. 35 öre och försålt panterna enligt 54 § (äldre) konkurslagen. Därefter bevakade borgenären, som själv inköpt

¹ NJA 1891, s. 232 och s. 235.

² NJA 1880, s. 1. — Se ock N. T. 1870, s. 352 (ovan s. 57) och NJA 1889, s. 134.

³ NJA 1882, s. 355 (9:de bevakningspunkten).

⁴ NJA 1886, s. 330.

panterna, dessas belopp i konkursen jämte den förut bevakade huvudfordran å 49039: 35. Underrätten ogillade bevakningen i dom, som av överinstanserna ej ändrades, med motivering att ifrågavarande förhållanden icke för borgenären medförde annan rätt än att i konkursen erhålla utdelning för 49039 kr. 35 öre med förmånsrätt i in-tecknade fastigheten, samt att den omständigheten, att borgenären låtit å offentlig auktion till försäljning utbjuda ifrågakomna skuldebrev och desamma själv genom annan person inropat, så mycket mindre kunde på sakens utgång inverka, som borgenären icke ägt att avyttra skuldebreven med annan eller bättre rätt än de av honom själv innehades. Jmf. ock följande hovrättsdom, vari H. D. ej gjorde ändring¹: att enär ifrågavarande av S. för ångbåtsbolaget [handelsbolag] utfärdade [löpande] förbindelse å 10000 kr. varit av S. lämnad till Stockholms Inteckningsgarantiaktiebolag såsom säkerhet för en av honom i eget namn till nämnda aktiebolag utgiven förbindelse å 8000 kr., samt vid sådant förhållande aktiebolaget genom förstberörda förbindelse icke erhållit rätt emot S. personligen; ty och som N. [denne hade köpt panten å offentlig auktion för 982 kr. 13 öre], vilken ingått borgen för förbindelsen å 8000 kr., icke ens påstått, att han varit okunnig om de förhållanden, under vilka aktiebolaget blivit innehavare av nu ifrågavarande förbindelse, samt N. följaktligen på innehavet av densamma icke kunde grunda bättre rätt än aktiebolaget; alltså ogillades N:s krav.

I ett mål från 1913² ha meningarna skarpt brutit sig mot varandra. Rättsfallet i fråga är av så mycket större intresse, som det avgjordes av H. D:s avdelningar samfällt.

Vid början av gäldenärens konkurs innehades en in-tecknad, löpande ackommodationsrevers å 38000 kr. som

¹ NJA 1900 s. 437.

² NJA 1913 s. 153.

pant för fordran enligt omslagsrevers å 24000 kr. Borgenären — en bank — hade enligt bestämmelserna i 54 § (äldre) konkurslagen sålt inteckningen å offentlig auktion för 28000 kr. till S. och redovisat överskottet till konkursboet. S. bevakade därefter i konkursen 38000 kr. enligt den inköpta reversens innehåll, med yrkande om förmånsrätt i intecknade fastigheten och om utdelning i boets övriga tillgångar för vad ej komme att utgå ur fastigheten. Jäv anfördes mot bevakningen, i vad den avsåge mer än 28000 kr., som S. betalat för reversen. HR:n godkände jävet, så ock HovR:n, och N. Rev. hemställde, att HovR:s dom måtte fastställas.

H. D:s majoritet (tio justitieråd) biträdde följande yttrande:

»Vidkommande anmärkningen mot S:s bevakning är i målet upplyst, att ifrågavarande intecknade skuldebrev å 38000 kr. med ränta vid konkursens början innehades av A.-B. Sundsvalls Köpmansbank såsom pant för fordran hos konkursgäldenären å 24000 kr. med ränta, samt att skuldebrevet efter konkursens början blivit på bankens föranstaltande försålt å offentlig auktion, därvid detsamma inropats av S.

Den omständigheten att vid konkursens början bankens fordran å konkursgäldenären understigit det intecknade skuldebrevets belopp med ränta, kan visserligen ej utgöra hinder för S. att vid fördelning av köpeskillning för de intecknade fastigheterna utfå allt vad av köpeskillningen belöper å den meddelade inteckningen, men måste däremot anses utesluta möjlighet för S. att på grund av skuldebrevet njuta utdelning i konkursen för större belopp än det, vartill domstolarna berättigat honom.

Vid sådant förhållande och då i detta mål ej kan bli fråga om den rätt, S. oberoende av sin bevakning må äga att i sammanhang med fastigheternas försäljning göra gällande såsom inteckningshavare, prövar jag lagligt fastställa det slut, vartill domstolarna i denna del kommit.»

Två justitieråd hade en delvis avvikande motivering och yttrade bl. a.: S. har i förhållande till konkursboet i förevarande fall förvärvat enahanda fordrings- och förmånsrätt, som banken haft vid konkursens början, eller, med andra ord, omflyttningen av fordringsrätten bör icke hava lett till förfång för borgenärerna. Han äger således icke åtnjuta utdelning för högre belopp än domstolarna bestämt eller 28000 kr. med ränta och förmånsrätt i intecknade egendomen. Med det över-

skott, som på grund inteckningen möjligen belöper av köpeskillingen för fastigheten, bör förfaras som om konkursboet inlöst inteckningen av banken, i vilket fall inteckningen bort till förmån för konkursborgenärerna gälla för hela sitt belopp. — Ytterligare två justitieråd fastställde HovR:s domslut, särskilt framhållande, att S. vid förvärvet av intecknade skuldebrevet haft kännedom om konkursansökningen.

En minoritet på sju ledamöter kom emellertid till motsatt resultat: enär banken, som vid konkursens början innehaft skuldebrevet som pant, ägt rätt att föryttra panten å offentlig auktion, så kunde den omständigheten, att S. förvärvat skuldebrevet efter konkursens början, icke betaga honom rätt att genom bevakning i konkursen göra skuldebrevet gällande för hela dess belopp. Denna minoritetens ståndpunkt utvecklades närmare i ett yttrande av justitierådet *Sjögren*. Han framhöll, att även ett av gäldenären själv utfärdat skuldebrev bör kunna tjäna som pant »åtminstone då det är intecknat». Angående panthavarens realiseringsrätt äro då samma regler tillämpliga som i fråga om lös pant i allmänhet, och realiseringsrätten bör gälla mot konkursboet lika väl som mot gäldenären själv. Den rätt, som genom försäljning förvärfvas, är icke panthavarens rätt utan den fulla rätten (äganderätten) till panten. Köparen blir såsom ägare även borgenär och hans kännedom om pantsättningen förringar icke hans rätt. Ej heller kunde principen i 82 § konkurslagen utgöra hinder mot köparens rätt i konkursen efter skuldebrevets hela innehåll.

I det anförda rättsfallet ha alltså tre skarpt skilda huvudmeningar förfäktats. Enligt minoritetens uppfattning böra vanliga pantgrundsatser tillämpas, med verkan att köparen av panten kan yrka utdelning i konkursen för hela ackommodationsreversens belopp. Majoriteten synes ha ansett, att den pantsatta reversens försäljning icke medför stiftande av en ny, personlig fordringsrätt mot utgivaren enligt reversens innehåll, men att inteckningen, såsom självständig bärare av panträtt i fast egendom, har karaktären av lös pant och kan efter försäljningen till hela sitt belopp göras gällande i intecknade fastigheten. Därjämte synes hänsyn ha tagits till den omständigheten, att försäljning skett under konkursen, vilket ansetts medföra att köparen ej hade bevakningsrätt såsom icke fordringsägare vid konkursens början, se 82 § äldre konkurslagen (jmf. 100 § nya

lagen). Den tredje huvuduppfattningen representeras av de två justitieråd, som ansett, att icke heller i denna sista egenkap av inteckning reversen hade så självständig karaktär, att den blir oberoende av den ursprungliga huvudfordringen. Den segrande uppfattningen vid detta måls avgörande utgör alltså ett stöd för den ovan förfäktade ståndpunkten, ehuru åberopandet av den omständigheten, att försäljningen skett först efter konkursens början, enligt vår mening var obehövt och även ägnat att fördunkla sakens innebörd ¹.

Det bör märkas, att i det anförda fallet pantens försäljning inbragte mer än omslagsreversens belopp, och att jävet mot bevakningen endast avsåg det belopp, som översteg köpeskillingen, då ju den ursprunglige borgenären redovisat till konkursboet överskottet över omslagsreversens belopp ². Vanligare är, att pantrealisationen inbringar mindre än omslagsreversens belopp. Panthavaren avser då att bevaka i konkursen det belopp av omslagsreversen, som icke täckts genom pantens försäljning. Köparen av panten får anses inträda såsom fordringshavare för det belopp, varmed han frigjort gäldenären, d. v. s. den utgivna köpeskillingen för panten, men kan vara beroende av den ursprunglige panthavaren för styrkande av sitt krav genom företeende av omslagsreversen ³.

¹ För rätta uppfattningen av de skäl, som dikterat den segrande meningen, är man delvis hänvisad till minoritetens votum jämte Sjögrens särskilda yttrande, vilket senare synes ha karaktären av polemik mot majoritetens synpunkter. Jmf. emellertid *Benckert* s. 380 f. Mot *Benckert* även *Hasselrot Jur. Skr.* 1923 s. 217 not 1 och 220 not 1. Angående betydelsen av att försäljningen skedde under konkurs, se ovan s. 52 f. — Enligt numera gällande lag äger konkursboet förfoga över överhypoteket, och panthavarens rätt över panten är i samma mån inskränkt, IL § 27.

² Jmf. ock rättsfallet i *NJA* 1900 s. 437.

³ *Lassen* i *T. f. R.* 1917 s. 70; *Hasselrot Jur. Skr.* 1923 s. 218 f.; jmf. *NJA* 1916 s. 407.

Självfallet är, att vanliga regler om godtrosförvärv kunna föranleda ett annat resultat, nämligen om någon i god tro förvärvat en löpande förbindelse, som ursprungligen utgivits såsom »pant» för omslagsrevers.

KAP. II.

TILL PANTRÄTTSBEGREPPET.

I. Panträttens sakrättskaraktär.

Ifall panträtt i rättigheter subsumeras under panträttsbegreppet, har man från detta uteslutit bestämningen *sakrätt*, åtminstone såvida sakrätt karakteriseras även med hänsyn till rättighetens objekt. Den som utgår från ett dylikt sakrättsbegrepp, kan inte bland panträtterna upptaga t. ex. panträtt i fordran eller i immateriell rättighet¹. Emellertid har det icke alldeles saknats röster för till och med fordringspanträttens karaktärisering som sakrätt. Det har påpekats, att panthavaren är oberoende av pantsätarens förfoganden och kan hålla sig omedelbart till den förpantade rättigheten. Även om denna växlar innehavare, berör detta icke panthavarens rätt. Pantobjektet övergår till förvärvaren, belastad med panträtten. Stundom betonas att visserligen ej en sakrätt i betydelsen av omedelbar rätt till sak föreligger, men väl en absolut rätt, skyddad mot tredje man². Det förhåller sig ju även så, att panthavaren åtnjuter visst skydd mot tredje man även vid fordringsförpantning, och att från den synpunkten panträtt i fordran uppvisar viktiga likheter med panträtt i sak. Man må härvid erinra sig panthavarens skydd gentemot förpan-

¹ Jmf. t. ex. *Afzelius* s. 39; *Wrede* III s. 48; *Serlachius* § 74.

² Se bl. a. *Windscheid* i 3 uppl. av sin *Pandektlärobok*, § 227, men jmf. 5 uppl.; *Pfaff* i *Grünhuts Z.* I, s. 78 noten; *Wieland*, s. 469.

tarens borgenärer. Ifall förpantaren kommer i konkurs, åtnjuter sålunda panthavaren sin rätt alldeles såsom innehavaren av lös pant. Och de som kritisera fordringspanträttens inordnande under sakrättskategorien, beakta icke alltid dessa grupper av tredje män, mot vilka rättsskydd åtnjutes¹. Men å andra sidan kommer panthavaren att i förhållande till pantgäldenären framstå såsom på visst sätt berättigad i avseende å en fordran. Det brukar också framhållas, att förpantaren, själv innehavare av en fordringsrätt endast, ej kunnat överföra till panthavaren en starkare rätt än han själv har, en sakrätt².

Då vi icke här kunna upptaga den allmänna frågan om sakrättsbegreppet, inskränka vi oss till påpekandet, att man i fordringspanträtten har en företeelse, som intager en mellanställning i vissa avseenden mellan fordringsrätter och sakrätter. Bestämmer man sakrättens begrepp enbart med hänsyn till rättsskyddet mot tredjeman, närmar sig, såsom vi sett, fordringspanträtten till sakrätterna. I allmänhet brukar ju dock sakrättsbegreppet bestämmas även med hänsyn till rättighetens omedelbara objekt³, och med denna utgångspunkt skulle en fordringspanträtt ej räknas som sakrätt. En annan sak är, att såväl i systematiska framställningar som i lagverk väsentliga frågor rörande fordrings-

¹ Se dock *Thal* s. 41 not 1, som framhåller skyddet mot förpantarens konkursborgenärer, utan att emellertid därav vilja draga några slutsatser för sakrättskaraktäriseringen; jmf ock *Torp-Grundtvig* s. 586.

² *Dernburg* I. s. 462; *Thal* s. 38; *Stubenrauch* vid § 447 s. 588 not 3. — Överhuvud alla anhängare av en cessionskonstruktron bestrida naturligtvis sakrättskaraktären. *Exner* däremot har från sin särskilda synpunkt, att en fordringspanträtt har till föremål de prestationsobjekt, som den pantsatta fordringen ytterst går ut på, givetvis ingen svårighet att hävda sakrättskaraktären.

³ Jmf. t. ex. de immateriella förmögenhetsrätterna, som icke räknas till sakrätterna oaktat deras rättsskydd mot tredjeman.

panträtten regelmässigt behandlas under sakrättskapitlet. Detta förklaras av, att det gemensamma för all panträtt är viktigare och väsentligare, än det som skiljer sakpanträtt såsom sakrätt från fordringspanträtt såsom fordringsrätt¹.

Vi ha hittills endast talat om en grupp av rättighetspanträtt, nämligen panträtt i fordringsrätter. Frågan om panträttens systematiska plats återkommer naturligtvis även när sakrätter, immateriella förmögenhetsrätter m. fl. utgöra panträttens objekt. Men fordringspanträtten är det mest extrema exemplet. Uppgives sakrättskaraktären i detta fall, med bibehållande av panträttsbegreppet, har man naturligtvis förklarat sig för en definition av panträtten, som utelämnar sakrättsmomentet. För övrigt böra panträtter i begränsade sakrätter hänföras till sakrätterna. Resultatet skulle alltså bli, att t. ex. subpignus, om denna panträtt till objekt har en sakpanträtt, är att betrakta som en sakrätt, om den däremot har en fordringspanträtt till objekt, är en fordringsrätt².

II. Pantupplåtelse och fiduciarisk överlåtelse i säkerhetssyfte.

Beträffande lösa saker upprätthåller man som bekant i svensk rätt strängt skillnaden mellan äganderättsöverlåtelser i säkerhetssyfte och förpantningar³. Enligt den härskande uppfattningen omfattas de förra av K. F. den 20 nov. 1845, såvida objektet är »lösören» och de överlåtna lösörena förbliva i säljarens vård och i övrigt förutsättningarna enligt förordningen äro uppfyllda. Det är emel-

¹ *Torp-Grundtvig* s. 584 f.

² *Sohm* s. 83.

³ Se NJA 1912 s. 156; *Lundstedt* s. 60 ff.; *Sjögren* i T. f. R. 1914.

lertid inte endast, när objektet är lösa saker (äganderätt), som anledning finns att skilja mellan dylika fiduciariska överlåtelser och förpantningar. Även fordringar och andra förpantningsbara rättigheter kunna användas i säkerhets-syfte genom fiduciarisk överlåtelse i stället för pantsättning. I rättspraxis träffar man emellanåt på fall, då en fullständig överlåtelse, åtminstone skenbart, ägt rum, oaktat den överlåtna rättigheten skolat tjäna endast såsom säkerhet. Frågan blir då, hur gränsen bör dragas mellan dessa rättshandlingar, och i vad mån olika rättsregler bli att tillämpa.

Man kan gruppera de fiduciariska rättshandlingarna i två huvudgrupper, allt eftersom de äro avläggare av resp. *fiducia cum creditore* och *fiducia cum amico* i den romerska rätten. Därmed är naturligtvis ingenting sagt om det närmare förhållandet mellan det romerska *fiducia* och det moderna rättsinstitut, som döpts till »fiduciarisk rättshandling»¹. Men även i modern rätt har nyssnämnda gruppering sin giltighet. Man kan säga, att det fiduciariska rättsärendet har till syfte antingen säkerhetsställande i »fiduciarens» intresse (*cum creditore*) eller beredande av vidsträcktare förvaltningsbefogenheter e. d. i »fiduciantens» intresse (*cum amico*)². I detta sammanhang ha vi endast att göra med fiduciariska säkerhetsöverlåtelser.

Det karaktäristiska för en sådan fiduciarisk överlåtelse skulle ligga däri, att förvärvaren (fiduciaren) utåt blir innehavare av den ifrågavarande rättigheten i dess totalitet, men inåt, i förhållande till överlåtaren, är — visserligen innehavare av rättigheten — men bunden av det särskilda säkerhetssyftet och fördenskull förpliktad att inte begagna sin rättsställning utöver vad kontrahenterna överenskommit.

¹ Se *Regelsberger's* uppsats i *Archiv f. civ. Praxis* Bd 63, s. 173.

² Jmf. *Hammar skjöld* i *T. f. R.* 1893, s. 313 ff.; *Undén Växelsrättsliga* spörsmål s. 65; *Chydenius Kontraktsrätt* I 2 uppl. s. 39.

Det är inte fråga om simulation. Parterna vilja åstadkomma den rättshandling, som de formellt ingå — t. ex. köp — men vilja på samma gång, att den berättigade använder sin rättsliga makt endast i visst syfte — säkerhetssyftet. För vinnande av ett visst resultat väljes en rättsform, som ger större makt åt den ene kontrahenten, än vad i och för sig erfordras för resultatet¹. Vid simulation står viljeförklaringen icke i överensstämmelse med viljan, parterna vilja överhuvud icke företa en verklig rättshandling eller (vid förtäckt eller »dissimulerad» rättshandling) deras vilja riktar sig på en annan rättshandling, än vad viljeuttrycken ge vid handen (t. ex. gåva åsyftas i köpets form), men här vilja parterna verkligen åstadkomma även den yttre rättsställning, som rättshandlingen formellt medför². En fiduciarisk rättshandling framträder alltså utåt såsom full överlåtelse av rätt, men kontrahenterna emellan är förvärvaren i olika avseenden bunden i sin utövning av rättigheten genom vissa förbehåll (fiducia-klausuler), särskilt avseende befogenhet för överlåtaren att återförvärva rättigheten. Det är en »sammansatt rättshandling»³. Ifall man betecknar rättsskyddet gentemot tredjeman som en sakrättslig verkan, kan man säga, att överlåtelsen har sakrättslig verkan och fiducia-klausulen endast obligatorisk. Härigenom håller man utanför de fiduciariska överlåtelserna t. ex. en *villkorlig* äganderättsöverlåtelse, där även villkoret är sakrättsligt verkande⁴. Den speciella förutsättningen för tillämpningen av den svenska lösöreköpsförordningen att den sålda egendomen enligt avtalet skall

¹ *Regelsberger* s. 172 f.

² *Regelsberger* s. 173; *Fischbach* s. 142.

³ *Fischbach* s. 133; *Hammar skjöld* s. 314; *Sjögren's* yttrande vid handläggning av ett rättsfall i NJA 1912 s. 158, och samme för:s uppsats i T. f. R 1914; *Chydenius* Säkerhetsöverlåtelse (1916).

⁴ *Leist* Die Sicherung von Forderungen durch Uebereignung von Mobilien (1889) s. 12. Jmf. dock *Fischbach* s. 133 ff.

förbliva i säljarens besittning brukar icke betraktas såsom ett nödvändigt karaktärsmärke å fiduciariska rättshandlingar ; allmänhet.

Emellertid är det teoretiskt lätt angivna kriteriet på fiduciariska överlåtelser till skillnad från pantupplåtelser ofta vanskligt att i konkreta fall fastställa. Man kan icke utan vidare hålla sig till parternas uttryck och låta gränsen mellan fiduciarisk överlåtelse och pantupplåtelse bestämmas efter de i avtalet begagnade ordalagen¹. En förtäckt pantupplåtelse blir ej att bedöma såsom fiduciarisk överlåtelse, även om kontrahenten undvikit ordet pant.

Omständigheter av betydelse för tolkningen äro, i avseende å fordringsrätter, att överlåtaren fortfarande disponerar över rättigheten, att överlåtelser ej införts i böckerna etc.². Förpantning bör då antagas. Det avgörande är principiellt, huruvida kontrahenternas avsikter gå ut på, att förvärvaren skall utåt intaga ställning av panthavare eller innehavare av rätten i dess totalitet. Men detta kan inte uttryckas så, att fiduciaren skall vara endast formellt legitimerad att utöva rättigheten gentemot tredjeman. I allmänhet vill man åtminstone inlägga något mera än sådan legitimation blott och bart i fiduciarens ställning³. Därest legitimationen exempelvis grundade sig å ett fullmaktsförhållande, vore ju fiduciarens position betydligt svagare än vid pantsättning. Oaktat det givetvis i enskilda fall är möjligt, att det som till namnet är en överlåtelse till säkerhet inte kan bedömas annorlunda än som fullmakt, så kan dock ej fiduciarisk överlåtelse konstrueras såsom fullmakt. Föreligger endast fullmakt, så är därmed ett fiduciariskt rättsärende uteslutet.

¹ *Lassen* Alm. Obl. § 50: I.

² *Wieland* s. 472.

³ En dylik konstruktion av det fiduciariska rättsärendet synes dock ha sina förespråkare, se de av *Fischbach* s. 170 not 2 anf. förf.

En annan anmärkning bör här inskjutas. Skillnaden mellan fiduciariska överlåtelse och pantupplåtelser kvarstår naturligtvis, vilken konstruktion av panträtt i rättigheter man än ansluter sig till. Även den som exempelvis i förpantning av fordringsrätt ser en begränsad cession, måste skilja denna även utåt begränsade cession från en fiduciarisk, som utåt är obegränsad, men inåt, i förhållandet mellan cessionarie och cedent, begränsad av säkerhetssyftet.

Det torde framgå av det sagda, att gränsen mellan fiduciariska överlåtelse i säkerhetssyfte och pantupplåtelser principiellt icke kan bestämmas enbart med hänsyn till, huruvida förvärvaren fortfarande skall ha en fordran mot avlåtare vid sidan om rätten till säkerhetsobjektet eller icke, så att i förra fallet skulle föreligga pantupplåtelse (giltig eller inte), eljest fiduciarisk överlåtelse¹. En dylik uppfattning skulle innebära att, om icke *datio in solutum* föreligger, är rättshandlingen förpantning. Men därmed utplånas nästan begreppet fiduciarisk säkerhetsöverlåtelse. Förpantning skulle antagas föreligga även exempelvis i det fall, att enligt avtalet cessionarien skall få ut av cedenten, vad den överlåtna fordringsrätten icke inbringar². Dylika förbehåll kunna tänkas förekomma, vare sig frågan är om överlåtelse till säkerhet för redan bestående skuld, eller rättsärendet består däri, att en person säljer en fordran, varvid köpesumman i verkligheten skall utgöra lånet och den försålda fordringsrätten säkerheten³. Kontrahenterna avse full överlåtelse och cessionarien skall utåt gälla som innehavare av fordringsrätten, men han är i förhållande till

¹ Jmf. ang. lösörens överlåtande *Hasselrot* s. 1662; *Lundstedt* s. 66 f. — Se vidare *Hagerup* s. 103 f.; *Hagerup Bull* i N. R. 1903 s. 19; N. R. 1907 s. 308. Jmf. nedan s. 147 ff.

² *Hagerup Bull* a. a. s. 18; jmf. *Hasselrot Jur. Skr.* 1922 s. 105.

³ *Hagerup Bull* a. st.

cedenten bunden av särskilda förbehåll: sålunda föreligger fiduciarisk rättshandling.

De tvistefrågor, som uppstå kring dessa fiduciariska överlåtelser i säkerhetssyfte, äro många och svårlösta. Närmast har man att tänka på förutsättningarna för överlåtelserns giltighet gent emot överlåtarens borgenär, detta med hänsyn till traditionsgrundsatsen inom pantläran. Kunna alltså reglerna om tradition som betingelse för stiftande av panträtt i lös sak kringgås eller undvikas därigenom, att som form för rättsärendet väljes den fulla överlåtelser i stället för pantupplåtelsen? Men man vill också veta överlåtarens ställning gentemot fiduciarens borgenärer. Ifall den sistnämnde kommer i konkurs, innan rättsförhållandet mellan honom och fiducianten är avvecklat, har då fiducianten samma ställning som andra borgenärer, så att han är hänvisad att bevaka sina anspråk i fiduciarens konkurs, eller kommer i detta avseende någon återstod av hans »äganderätt» till synes, beredande honom separationsrätt? Vidare frågar man sig, vilken ställning fiduciaren har i förhållande till den förpliktade gäldenären, mot vilken en överlåten fordringsrätt riktar sig. Kan den sistnämnde — utöver vad som gäller även vid vanlig cession — mot fiduciaren göra gällande de invändningar, som han skulle haft mot fiducianten, äger han med andra ord åberopa det interna förhållandet mellan fiduciant och fiduciar, eller skall överlåtelser i förhållande till honom anses definitiv?

Man skulle möjligen för den svenska rättens del vilja draga vissa slutsatser från lösöreköpsförordningen. De fiduciariska äganderättsöverlåtelser, som falla inom dennas område, måste, för att gälla gent emot överlåtarens borgenärer, vara upprättade i viss form, registrerade etc. Enligt den rådande uppfattningen är denna förordning att anse såsom undantagslag, och man kunde sålunda möjligen säga,

att fiduciariska överlåtelse, som ej träffas av dessa specialregler, äro giltiga enligt sitt innehåll. Emellertid är det givet, att så vittomfattande slutsatser e contrario icke böra dragas ur enbart denna lagstiftning. Först och främst är 1845 års förordning alls icke byggd på något enhetligt begrepp: fiduciarisk äganderättsöverlåtelse. Den omfattar helt visst även överlåtelse, som ej ske i säkerhetssyfte, utan innebära datio in solutum, liksom å andra sidan den ej avser alla fiduciariska säkerhetsöverlåtelse av lösa saker, t. ex. ej sådana, som äro förenade med tradition¹. Vidare är det väl allmänt erkänt, att lagen är otillfredsställande i sin utformning och illa genomtänkt. Slutligen är förhållandet mellan fiduciarisk äganderättsöverlåtelse och pantsättning av lös sak icke alldeles likartat med förhållandet mellan t. ex. fiduciarisk cession och förpantning av fordran².

Det kan påstås, att särskilda grunder måste visas för motivering av den uppfattningen, att fiduciarisk överlåtelse icke skall anses giltig under samma förutsättningar som en vanlig överlåtelse. Vad som då kommer i fråga är tydligen framför allt den grundsatsen, att överlåtelsen har samma syfte som pantsättning, och att för stiftande av panträtt fordras pantens överlämnande i panthavarens besittning. I de fall då en vanlig överlåtelse är giltig utan tradition, skulle sålunda möjligheten av fiduciariska överlåtelse, som ej äro förenade med trade-rande av objektet, innebära att säkerhetsrätt kan stiftas under mindre stränga former än panträtt. Beträffande äganderättsöverlåtelse är uppfattningen i svensk rätt övervägande den, att utanför området för 1845 års förordning fiduciariska överlå-

¹ Spörsmålet vilka överlåtelse falla under förordningen kan ej här behandlas. *Almén* Om köp, Rubriken, och *Hillgård* Säljarens stoppningsrätt (1923) s. 99 not 2 ha missuppfattat mitt uttalande i 1 uppl. såsom avseende ståndpunktstagande häri.

² *Lie* s. 86.

telser icke bli ogiltiga gentemot överlåtarens kreditorer därför, att hypotekarisk förpantning icke är medgiven¹. Men visserligen måste härvid beaktas, att gränsen mellan »förtäckta pantförskrivningar» och fiduciariska överlåtelser stundom drages annorlunda, än vad här ovan skett. Emellertid är, såsom förut antytts, förhållandet mellan äganderättsöverlåtelse i säkerhetssyfte och pantsättning icke alldeles det samma som förhållandet mellan t. ex. fiduciarisk cession och pantsättning av fordran. Skillnaden mellan de bägge slagen av rättshandlingar är mindre i senare fallet än i förra. Det är svårare att avgöra, om överlåtelse eller förpantning föreligger, och större skäl att behandla dem lika i rättsligt avseende. Man riskerar eljest, att de för pantsättnings giltighet uppställda villkoren alltför lätt kringgås genom valet av en annan form för rättshandlingen. Å andra sidan har utvecklingen i olika länder snarare gått i riktning att godkänna fiduciariska överlåtelser under samma betingelser som vanliga — möjligen ett led i en vidare utveckling, som går ut på lättande i vissa avseenden även av pantsättningsformerna, åtminstone beträffande panträtt i rättigheter. I Danmark och Norge, där man dock i fråga om äganderättsöverlåtelser i viss mån håller mera på pantsättningsformerna än i Sverige, ha röster höjts för erkännande av fiduciariska fordringsöverlåtelser i mindre stränga former¹. I tysk rätt, där hypotekarisk förpantning av lösören är ogiltig liksom hos oss, och där särskilda betingelser för stiftande av fordringspanträtt uppställas, erkännas dock fiduciariska överlåtelser överhuvud, även alltså

¹ Se bl. a. *Almén* i N. J. M. F. 1902, s. 161 f.; *Lundstedt* s. 46 ff. med hänvisningar till praxis.

¹ *Lassen*, Alm. Obl. 2 uppl. s. 472. *Lassen* har dock senare ändrat uppfattning och anser pantsättningsform (denuntiation) nödvändig, se nedan s. 77 not 4.

Se vidare *Hagerup Bull* i N. R. 1903, s. 19 ff. o. 257 ff.

fordringsöverlåtelse¹. Och detsamma synes gälla i österrikisk rätt².

Medan i fråga om äganderättsöverlåtelse i säkerhetssyfte 1845 års förordning och en långvarig praxis låst fast rättstillämpningen i Sverige, kan detta icke anses vara fallet beträffande andra överlåtelse i säkerhetssyfte. Under sådana förhållanden blir vår slutsats den, att pantregler böra i åtskilliga avseenden tillämpas å dylika överlåtelse³. Eljest blir resultatet lätt nog, att pantreglerna, som innebära viktiga garantier såväl för borgenärerna och i allmänhet för ett sunt kreditväsen som för gäldenären, så småningom undergrävas genom en konstlad spridning av fiduciariska rättshandlingar⁴. Ehuru en utförligare undersökning av dessa överlåtelse ligger utanför vårt ämne, återkomma vi i det följande till en specialfråga, nämligen rörande traditionskravets genomförande i avseende å vissa fiduciariska överlåtelse.

KAP. III.

STIFTANDE AV PANTRÄTT I RÄTTIGHETER.

I enlighet med grunderna för de rörande lösöre pant gällande bestämmelser bör den allmänna regeln kunna uppställas, att en rättighet är av natur att kunna förpantas, ifall den

¹ Se nedan s. 146 ang. muntliga fordringar.

² Se nedan a. st. och *Wieland* s. 472.

³ Se ang. dylik överlåtelse av patenträtt *Sjögren* i NJA 1914 s. 54.

⁴ *Lassen* i T. f. R. 1917 s. 92: »... et saadant stødende Resultat som det, at medens den, der ligger med et Varelager til Salg, ikke kan overdrage Varer til Sikkerhed uden den faktiske Opofrelse at overgive Tingen til Fordringshaveren, skulde han kunne transportere Fordringer paa Betaling for solgte Varer til Sikkerhed uden en tilsvarende faktisk Opofrelse».

- 1) har förmögenhetsvärde,
- 2) kan överlåtas,
- 3) kan överlåtas i sådana former eller på sådant sätt, som motsvarar tradition av kroppslig sak.

Förstnämnda betingelse är icke av speciellt intresse för rättighetspanträtten och vi skola därför ej uppehålla oss vid densamma. De bägge sistnämnda förutsättningarna äro uttryck för grundsatser, som vi kunna kalla resp. *föryttringsprincipen* och *traditionsprincipen*. Med hjälp av dem bestämmes alltså de förpantningsbara rättigheternas krets.

Från successionsteoriernas ståndpunkt borde man måhända strängt taget fordra endast rättighetens överlåtbarhet. Ty om förpantning av rättighet ingenting annat är än vanlig överlåtelse med vissa begränsningar, ligger det nära till hands att med tillämpning av allmänna rättsgrundsatser rörande överlåtelse anse alla överhuvud överlåtliga rättigheter också kunna överlåtas med begränsningar. I överensstämmelse härmed borde i fråga om rättshandlingens fullbordan gälla samma regler som för överlåtelse i allmänhet, medan däremot panträttskonstruktionen är uttryck för den allmänna uppfattningen, att pantregler såvitt möjligt böra gälla och att följaktligen pantsättningen är fullbordad först med *traditionen* eller motsvarande akt¹.

Nu är det emellertid obestriddigt så, att enligt stadgad svensk praxis fordras regelmässigt tradition eller någon däremot svarande åtgärd för stiftande av panträtt i åtminstone vissa kategorier av rättigheter. Härför åberopas ofta reglerna i Handelsbalkens 10 kap. Anhängarna av en suc-

¹ Jmf. ock *Hasselrot* s. 1658: »Denna motivering [näml. att pantsättning av en fordran är en villkorlig överlåtelse] leder emellertid ännu längre, nämligen därhän att det överhuvud icke skulle vara erforderligt att vid pantsättning af fordringar iakttaga den form, lagen uppställt för stiftande av panträtt, vilket dock lär vara orimligt.»

cessionsteori kunna emellertid hänvisa till det särskilda syftet med denna succession och genom analogisk användning av pantreglerna komma till samma resultat som pantkonstruktionens försvarare¹. I varje fall är det uppenbart, att de förra vanligen icke se någon motsägelse däri, att villkoren för stiftande av panträtt uppställas även för den fulla giltigheten av den begränsade cession, som de anse förpantningen utgöra.

I. Föryttringsprincipen.

Då förpantning av en rättighet kan medföra pantens realisering, följer som konsekvens, att rättigheter, för att kunna förpantas, måste vara av natur att kunna överlåtas. Denna grundsats kräver dock vissa förtydliganden och modifikationers.

Det bör sålunda beaktas, att principen naturligtvis icke utan vidare kan vändas om. Den innebär ej, att alla överlåtbara rättigheter också kunna förpantas. Huruvida den av Gaius uppställda, ofta citerade satsen: »Quod emtionem venditionemque recipit, etiam pignorationem recipere potest» är giltig även i vår rätt och speciellt för rättigheter som pantobjekt, det blir alltså en särskild fråga. Kravet på rättigheters överlåtbarhet såsom villkor för deras duglighet som pantobjekt innebär endast en negativ bestämning: vad som ej kan överlåtas, kan ej heller förpantas.

Såsom uteslutna från pantobjektens krets må först för fullständighetens skull nämnas vissa offentliga rättigheter av rent personlig natur — allmänt medborgerliga »oförytterliga» rättigheter, offentliga ämbeten och privilegier². Även

¹ Se t. ex. *Torp-Grundtvig* s. 650.

² *Dernburg* I s. 422.

personliga koncessioner av olika slag höra hit¹. Oförytterliga och därför odugliga som pantobjekt äro också åtskilliga rättigheter inom familjerättens gebit, även om däri ingående ekonomiska moment skulle skänka rättigheten förmögenhetsvärde². Vidare en grupp »personlighetsrätter», såsom namnrätt, där ekonomiskt värde eljest kunde tänkas tillkomma rättigheten. Även firmarätt får anses utesluten från pantobjekten³.

De praktiskt viktigaste pantobjekten bland olika typer av rättigheter äro emellertid sakrätter, immateriella förmögenhetsrätter, »andelsrätter» och fordringsrätter.

Det ligger nära till hands att för den närmare utformningen av föryttringsprincipen i dess tillämpning å frivilliga pantupplåtelser åberopa utsökningslagens regler om *utmätningbara rättigheter*. Man kan emellertid inte anse grundsatserna i de bägge fallen vara alldeles identiska. Även om man vill karaktärisera den genom utmätning uppkomna säkerhetsrätten som en panträtt, tvångspanträtt, kan dock ej förbises, att frivillig förpantning och utmätning ha väsentligen skilda uppgifter⁴. I sammanhang härmed står:

- 1) att utmätning sker oberoende av utmätningsskuldens vilja;
- 2) att utmätning syftar till omedelbar realisering;
- 3) att utmätning stundom är — av andra skäl än så-

¹ Jmf. rättsfall i NJA 1903 s. 216, där rätten att utgiva periodisk skrift förklarades ej kunna förpantas.

² I detta sammanhang kan nämnas väntat arv efter en levande person, som dock endast är en »utsikt till rätt». »Ej må någon sälja arv efter levande person, ändå att denne därtill samtycker» hette det i LagCommiténs förslag till H. B. 1 kap. 10 §. Se *Nordling Föreläsningar* över Å. B. s. 292; *Afzelius* s. 29 not 1; *Trygger* s. 194.

³ Jmf. *Trygger* s. 196. Firman kan dock representera ett betydande ekonomiskt värde (i avseende å kundkrets etc.), men detta ligger ej enbart i firmarätten såsom rättsligt skyddad beteckning å företaget.

⁴ Se t. ex. *Demelius* s. 48; *Eschelsson* s. 188 f.

dana som ha sammanhang med nyssnämnda två fakta — genom positiva lagbud förbjuden i avseende å vissa rättigheter, utan att förbudet uttryckligen omfattar överlåtelse överhuvud.

Dessa olika omständigheter kunna i särskilda fall leda till avvikelser från reglerna om frivillig förpantning, i det att de ha inflytande på kretsen av utmätningsbara rättigheter. Det kan finnas rättigheter, som äro undantagna från utmätning, men dock må frivilligt förpantas. Utan att här ingå på en redogörelse för, vilka rättigheter kunna utmätas enligt utsökningslagen och speciella lagbud¹, skola vi i stället uppehålla oss något vid de avvikelser från dessa regler, som kunna ifrågasättas beträffande objekten för frivillig pantupplåtelse, vilka avvikelser, enligt vad nyss framhållits, kunna återföras på olika faktorer.

ad. 1. Utmätning anses icke kunna ske av andra rättigheter än sådana, som ha en självständig existens vid tiden för utmätningen². Sålunda kan icke utmätningssmannen, i stället för att taga i mät en fastighet, belasta densamma med exempelvis en nyttjanderätt, och sedan realisera nyttjanderätten — medan däremot en förut bestående, utmätningsgäldenären tillkommande nyttjanderätt kan under vissa omständigheter utmätas. I allmänhet kan utmätningssmannen icke genom utmätning stifta en partiell rätt, utsöndrad från en mera total, oaktat det naturligtvis är tänkbart, att en dylik utsöndring skulle medföra vissa fördelar för utmätningssborgenären³. Man kan väl säga, att tvångsmomentet i utmätningen motiverar denna grundsats.

¹ Se härom *Trygger* vid § 62 ff.; Hallberg i Sv. J. 1916 s. 431.

² Se *Trygger* s. 193 f.; *Hasselrot* Jur. skr. 1923 s. 203.

³ Förhållandet blir annorlunda, om det är fråga om en mera sammansatt rättighet, som i sig innesluter relativt självständiga befo-genheter, se *Trygger* a. st. Ang. undantagsrätt se Lagberedningens Förslag till J. B. II, s. 225; *Wikander* Om rätt till undantag s. 169. Jmf. ock UL § 91 ang. utbrytning av ägarehypotek.

Givetvis finnes ingen anledning, varför innehavaren av en mera omfattande rätt skulle ur här förevarande synpunkt förmenas upplåta frivillig panträtt i en dylik partiell, först i och med pantupplåtelsen stiftad rättighet.

Det kan också ifrågakomma en olikhet beträffande utmätning och frivillig förpantning på grund därav, att en rättighet icke nått tillräcklig aktualitet såsom skyddad subjektiv privaträtt och sålunda är mera »personlig». En uppfinning exempelvis kan icke utmätas tidigare åtminstone, än ansökan om patent gjorts hos patentmyndigheten¹. Men uppfinningen kan vara föremål för rättshandlingar före patentanmälan, t. ex. överlåtelse². Det finns då den möjligheten, att en uppfinningsrätt redan i detta tidiga stadium frivilligt förpantas. I föryttringsprincipen torde ej heller finnas hinder häremot³.

Beträffande författarrätt och konstnärsrätt ha de genom särskilda lagbud i viss utsträckning undantagits från utmätning, lagar den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk 19 § och om rätt till verk av bildande konst 12 §. Det kan emellertid ifrågasättas, dels om inte frivillig förpantning kan ske i den mån förbudet mot utmätning icke gäller, dels om överhuvud sistnämnda förbud kan anses ha någon betydelse för frivillig pantupplåtelse⁴.

¹ Trygger s. 196.

² Jmf. K. F. ang. patent d. 10/6 1884, § 1; Ekeberg Studier i patenträtt 1904, kap. V; A. Hasselrot Patenträttsliga uppsatser 1914, s. 30 ff.

³ Att för möjligheten av frivillig pantsättning uppställa sådana villkor som att rättigheten skulle vara ostridig eller av domstol fastställd är uppenbarligen oriktigt. Jmf. J. O:s Åmb.-ber. för 1883, s. 80 f.

⁴ Hasselrot yttrar härom i Handelsbalken 1598: »För att en rättighet överhuvud skall kunna tänkas såsom utgörande föremål för panträtt, måste den hava ekonomiskt värde samt därjämte vara av den beskaffenhet, att kunna mot den berättigades vilja användas till betalning av hans gäld. Undantagna äro sålunda personliga rättigheter,

I förra avseendet må framhållas, att i den mån utmätning kan ske — sålunda om författarrätten eller konstnärsrätten innehaves av annan än upphovsmannen, hans efterlevande maka, arvinge eller testamentstagare — så finns otvivelaktigt enligt svensk lag möjlighet ur nu förevarande synpunkt att även förpanta rätten. Frågan gäller, huruvida förbudet mot utmätning skall anses omfatta även förbud mot en förpantning, som eventuellt kan leda till tvångsförsäljning. Vid frivillig pantsättning har rättighetens innehavare, d. v. s. pantsättaren, lämnat sitt samtycke till eventuell realisering i och med själva pantsättningen. Och eftersom författarrätten liksom konstnärsrätten kan »med eller utan villkor eller inskränkning överlåtas till annan» (15 och 9 §§ i resp. lagar), är det svårt att se, varför frivillig förpantning — som ju kan likställas med en villkorlig överlåtelse — skulle, från föryttringsprincipens synpunkt, vara otillåten. Med hänsyn till förbudet mot utmätning kan dock ifrågasättas, huruvida panthavaren må begagna sig av utmätning i och för pantens realisering¹.

Även en del »näringsrättigheter» kunna frivilligt överlåtas och jämväl tänkas som föremål för frivillig pantupplåtelse. ex. näringsrättigheter i allmänhet och rent personliga privilegier. Och i författarrätt samt därmed besläktade rättigheter ingår, såsom riktigt blivit anmärkt, ett så starkt personligt moment, att ingen främmande bör mot den berättigades vilja kunna tränga sig in i rättighetens utövande». Orden »såsom riktigt blivit anmärkt» syfta uppenbarligen på ett uttalande av *Hagerup*² s. 179: »Men der er tillige i (forfatter-)retten et saa stærkt personligt moment, at ingen fremmed imod den berettigedes vilje kan trænge sig ind i rettens udøvelse». Men *Hasselrot* förbiser, att *Hagerup* här talar uteslutande om »retspant» och »legalpant». Att författarrätten skulle av *detta* skäl vara utesluten från gruppen av frivilligt förpantningsbara rättigheter, är ingalunda *Hagerups* mening. Det är traditionssynpunkten, som föranleder honom att anse immateriella förmögenhetsrätter i allmänhet odugliga som pantobjekt; se *Hagerup* 2 uppl., s. 99, 3 uppl. s. 98.

¹ Jmf. *Hasselrot* Jur. Skr. 1923 s. 202 not 2.

telse. Då de väl emellertid också kunna utmätas, behöva vi ej särskilt framhålla dem här¹. De flesta näringsrättigheter ha dock den personliga karaktär, att de överhuvud ej kunna överlätas².

Möjligen kan här nämnas även panträtt såsom icke tillräckligt självständig rätt. Visserligen kan utmätning ske av panträtt i förening med den fordran, för vilken panten ställts som säkerhet, men om panträtten enbart kan tagas i mät, är väl tvivelaktigt³. Därvid fränses sådana panträtter, som ha en relativt självständig karaktär och närmast innebära en befogenhet att ur objektet uttaga ett visst belopp⁴.

Genom utmätning av en panträtt utan förening med fordringsrätten finge utmätningsborgenären i vanliga fall knappast något realisationsobjekt av värde. Försäljning av själva saken kunde ej ske, förrän även utmätningsgäldenärens fordran mot pantägaren vore förfallen, och den sistnämnde skulle, genom inbetalning av sin skuld till utmätningsgäldenären eller hans rättsinnehavare, kunna förrinta panträtten och därmed återfordra saken. Det är också svårt att föreställa sig något praktiskt fall, där utmätning av panträtt enbart kunde ifrågakomma.

Beträffande frivillig pantupplåtelse i panträtt märkes, att enligt lag den ¹⁶/₅ 1919 pantsatta fondpapper icke må

¹ Åtskilliga s. k. reala koncessioner överlätas endast i sammanhang med företaget, se t. ex. lag d. ²⁷/₆ 1902 ang. elektr. starkströmsanläggningar. — Jmf. *Undén* i T. f. R. 1913 s. 103 ff. (särtryck s. 34 ff.); *Moring* Finsk näringsrätt 1914, s. 143.

² Att panträtt ej ansågs ha uppkommit i apoteksprivilegium, se K. Maj:ts dom d. 17 okt. 1842 hos *Backman* Ny Lags. I Suppl. s. 199 f. Men detta berodde uteslutande på hänsyn till traditionsprincipen. Det var emellertid givetvis fråga om ett s. k. säljbart privilegium.

³ Jmf. *Trygger* ss. 197, 279.

⁴ Jmf. ovan s. 60. Även panträtt i lös sak kan tänkas som självständig rätt. Det torde få antagas, att yrkesmässiga pantlånare icke ha en personlig fordran; se *Hasselrot* s. 1589; *Serlachius* § 61.

annorledes än i förening med fordringen, varför de häfta, av panthavaren sättas ut till annan, så framt ej överenskommelse därom träffats med ägaren i viss form. Denna lag har tillkommit i syfte att förebygga de faror, för vilka den i fondhandeln deltagande allmänheten utsattes genom bruket att för gäld pantsatta värdepapper av panthavaren skildes från fordringsbeviset och återbelånades utan samband med detta¹. För att en återpantsättning av fondpapper — d. v. s. aktier, banklotter och andra delaktighetsbevis i bolag samt obligationer, se 1 § — skall kunna äga rum, erfordras sålunda antingen att fordran, varför de häfta, samtidigt förpantas eller att särskilt för ändamålet upprättas en skriftlig överenskommelse med ägaren, vari fondpapperen så tydligt beskrivas, att de kunna skiljas från andra, och det förfogande, som avses (i detta fall återpantsättningen), noggrant angives. Vidare är överhuvud förbjudet att återbelåna pantsatta fondpapper för högre belopp eller på strängare villkor än de hos panthavaren häfta för, 3 §. Påföljden av dessa föreskrifters överträdande är dels att överenskommelse med ägaren, där sådan skett i annan form, är ogiltig, dels även

¹ Prop. nr 115 vid 1919 års RD. s. 4 f. Särskilt framhålles i motiven att panten ofta återbelånades å strängare villkor än enligt den ursprungliga pantsättningen: »Sålunda förekommer det ofta, att panthavaren vid återbelåning av fondpapperen i en bank underkastar sig den i bankernas reversformulär vanliga klausulen, att panten skall utgöra säkerhet för alla låntagarens förbindelser till banken. Likaledes är det mycket vanligt, att fondhandlare, som bruka betjäna sina kunder med lån, skaffa sig medel härtill å en dem beviljad s. k. löpande räkning i en bank, till vilken de såsom säkerhet för sina uttag å räkningen överlämna de fondpapper, deras gäldenär hos dem pantsatt. De fondpapper, som pantsatts av en var särskild gäldenär, komma alltså att svara för hela den löpande räkningens skuldsumma. Stundom inträffar ock, att en person, som erhållit en post aktier i pant för ett lån, kan, sedan aktierna stigit i värde, med användande av samma aktiepost såsom säkerhet, i sin ordning erhålla ett lån till högre belopp än det av honom utlämnade».

att panthavaren, som olagligen återbelånar fondpapperen, ådrager sig straff. Men återpanthavaren må, enligt vanliga regler, gentemot ägaren åberopa god tro.

Vad härefter angår andra objekt än fondpapper, ställes man inför tolkningen av H. B. 10: 6. Omfattar detta lagrum förpantning av panträtt utan förening av fordran? Det »utsättande» av pant, varom lagrummet talar, kan betyda varjehanda: förpantning av panträtten med eller utan förening med fordringsrätten eller del därav, överlåtelse av panträtten med eller utan förening med fordringsrätten. Närmast uttalas väl i paragrafen — som har sitt ursprung i Allm. stadslagen 11 kap. Köpm.B. — att en panthavare icke får upplåta panträtt i panten, som om han vore dess ägare, och följaktligen ej kan sätta den »högre ut, eller med andra villkor, än den hos honom häftar för»¹. Därvid underförstås numera grundsatsen om godtrosförvärf för den, som fått sig panträtt upplåten av panthavaren utan att känna dennes begränsade rätt². Därtill kommer det indirekta medgivandet att »utsätta» pant för samma eller, naturligtvis, lägre belopp än den häftar för i förste panthavarens hand³. Slutligen är stadgandet av dispositiv karaktär. Att begränsa dess räckvidd till överlåtelse av

¹ Se *Serlachius* § 71, V.

² Jmf. däremot betr. stadslagens stadgande *Björting* Exstinktiva laga fång s. 95.

³ Detta »utsättande» antages av *Serlachius* innebära överlåtelse av panträtten i förening med fordringsrätten. Lagrummet skulle alltså avse det fall, att den nye panthavaren jämväl blir borgenär gentemot pantägaren. Därest panten utsatts för högre belopp, skulle visserligen den nye panthavaren vara innehavare av panträtten i dess helhet — ty panträtten är odelbar — men han vore gentemot den förste panthavaren förpliktad att utge överskottet, sedan han av pantägaren bekommit hela det belopp, varför panten hos förste panthavaren häftade. Denna tolkning förefaller knappast tillräcklig grundad. Emellertid tro vi, i motsats mot *Hasselrot* s. 1781, att 10: 6 H. B. även avser sådant »utsättande», som *Serlachius* inläser i §:en. Särskilt synas LagCommittén och Lag-

panträtt jämte fordringsrätten, eller förpantande av bägge rättigheterna¹, är icke motiverat av ordalagen och torde näppeligen vara riktigt². Det finns ingen antydning om den senare panthavarens dispositionsrätt över den förres fordran mot pantägaren. Och den befogenhet, som enligt lagförslagen förutsattes tillkomma pantägaren att med befriande verkan betala till den senare panthavaren — och som onekligen tyder på att fordringen även ansågs ha övergått³ — finnes icke uttalad i gällande lag, liksom ej heller i stadslagens motsvarande bestämmelse. Det kan då tänkas, att grundsatsen om pantägarens lösningsrätt gent emot ny panthavare, för den händelse panten utsatts mot högre belopp etc. av förste panthavaren, påverkat redigeringen i lagförslagen. Naturligast synes det alltså vara att låta uttrycket »sätta ut pant» betyda alla slags »utsättanden»⁴. Uppenbart är att en pantsättning av panträtten i förening med fordringsrätten ger återpanthavaren en långt större säkerhet än pantsättning av panträtten allena⁵.

Beredningen ha haft för ögonen sådana fall. Se LagC. 1815 6 kap. 6 § LagC. 1826 6 kap. 5 § och LagB. 6 kap. 5 § H. B. med motiv. Se ock tidigare *König*, Lärdomsöfning II s. 247; *Solander* De pignore, s. 6. — Därav förklaras måhända också, att förslagen förutsätta betalning till siste panthavaren från pantägarens sida.

¹ Jmf. *Serlachius* a. st.: »Överlåter panthavare icke panträtten, utan pantsätter panten ... under samma villkor som vid pantsättningen till honom, så grundlägger sådan pantsättning visserligen panträtt för förvärvaren; men gentemot pantens ägare har pantsättningen icke annan verkan än om panträtten hade till förvärvaren överlåtits.»

² Se ock *Nehrman* Inl. t. jur.-prud. civ. 1729 s. 347; *Winroth* art. Pant i Nord. Fam. bok; Prop. nr 115 vid 1919 års RD s. 6.

³ Man kan dock tänka sig, att pantägaren ej befrias från sin skuld till förste panthavaren men hade kvittningsrätt efter »lösandet» av panten, jmf. *Hasselrot* s. 1780. Se ock *Sohm* s. 71 ff.

⁴ Se ang. den liknande bestämmelsen i Chr. V:s danske Lov 5—7—4, liksom i norska lagen, samma lagrum, resp. *Torp-Grundtvig* s. 653, och *Hagerup* s. 149 ff. Jmf. även *Matzen* Tingsret s. 520 f.

⁵ Anmärkningsvärt är, att enligt många rättssystem självständig

ad. 2. Antager man, att frivillig pantupplåtelse icke behöver — såsom fallet däremot är med utmätning — ha till syfte *försäljning* av pantobjektet, utan att även andra medel för pantsäkerhetens tillgodogörande kunna påvisas, så skulle vissa icke överlåtbara rättigheter kunna ifrågakomma som pantobjekt. Man kan i detta sammanhang tänka på rättigheter, som stiftats med mer eller mindre vidsträckta förbehåll mot överlåtelse, varigenom de också i regel få anses undantagna från utmätning¹, utan att dock sådant förbehåll utgör hinder mot det slags förpantning, som endast medför rätt till avkastning eller i allmänhet nyttjande — t. ex. av en nyttjanderätt, en andelsrätt med dylikt förbehåll².

ad. 3. Enligt en allmän grundsats kunna rättigheter av rent personlig karaktär icke överlätas. Personliga i egentlig mening äro rättigheter som till sitt innehåll i mer eller mindre grad bestämmas av den berättigades person, så att rättigheten skulle förändras genom anknytning till annan person³. Man kan härvid tänka på — förutom förut antydda personliga »näringsrätter» — exempelvis undantagsförmåner

förpantning av panträtt icke är medgiven. Se sålunda beträffande *tysk rätt* BGB § 1250; *schweizisk rätt* *Wieland* s. 470; *österrikisk rätt* *Stubenrauch* vid § 455. — Se vidare nedan s. 168.

¹ Se härom *Trygger* s. 218 f.; *Winroth* Handbok II s. 41 not 1; *Eschelsson* s. 157 not. 3.

² En huvudlott i ett solidariskt bankbolag kan enligt 135 och 136 §§ i lagen om bankrörelse den 22/6 1911 icke utan bolagets samtycke överlätas, med verkan att hela andelsrätten övergår till förvärvaren. Emellertid torde häri icke ligga hinder mot utmätning och försäljning av lotten ehuru förvärvaren därigenom ej får annan rätt än att han efter uppfyllande av stadgade formaliteter äger uppbära utdelning. Se *Trygger* s. 196; *Hasselrot* s. 1620 ff. Detta fall lärer därför icke kunna anföras som exempel på rättigheter, som kunna frivilligt förpantas, men ej utmätas. Se vidare nedan s. 150 ff. Jmf. ock ang. andel i handelsbolag och enkelt bolag nedan s. 90 och NJA 1916 s. 45.

³ *Afzelius* s. 28; *Serlachius* Obl.-rätt s. 135.

sådana som rätt till underhåll, vård, vedbrand etc.¹ där otvivelaktigt ett ombyte av rättighetsinnehavare påverkar själva rättighetens innehåll; vidare sådana personliga rättigheter som fribiljetter å järnvägar o. d. (där dock även andra synpunkter spela in)²; i åtskilliga fall nyttjande- och besittningsrätter till fastighet eller lös sak³. Rätt till arbetsprestationer kan väl också nämnas från denna synpunkt⁴. Men det personliga i rättigheten kan också bestå just i förbudet mot överlåtelse i allmänhet eller mot utmätning. Naturligtvis finnas även då självständiga motiv för förbudet — hänsyn till den prestationsskyldiges intressen eller till rättighetsinnehavarens eller till samhällets, men juridiskt sett bleve rättigheten till sitt innehåll (ofta går den ut på prestation av pengar) densamma trots överlåtelse. Så är stundom fallet med rättigheter ur ömsesidigt förpliktande (arbets-)avtal och med åtskilliga rättigheter till sjukunderstöd o. d.

Frågan blir då här, om fullständig överensstämmelse råder mellan grupperna av icke utmättningsbara och icke överlåtliga rättigheter. Att de i allmänhet sammanfalla är uppenbart. Detta är stundom uttryckligen uttalat i lagbestämmelserna. Sålunda kan rätt till ersättning enligt lag d. 17/6 1916 om försäkring för olycksfall i arbete »icke överlåtas och må förty ej för gäld tagas i mät», 31 §. Se ock lag d. 4/7 1910, § 100 (ang. sjukkasseunderstöd); lag d. 29/6 1912, § 89 (ang. visst kapitalunderstöd från understödsförening); lag d. 30/6 1913 om allmän pensionsförsäkring, § 35; K. F. d. 11/6 1918, § 11 (ang. olycksfallsförsäkring för fiskare)⁵.

¹ Ang. olikhet mellan olika slags undantagsförmåner, se rättsfall i NJA 1913 s. 86; *Wikander* a. a. s. 167; *Hasselrot* Jur. Skr. 1923 s. 203.

² Jmf. *Winroth* Handbok II s. 41 not 1.

³ *Trygger* s. 197 f.; *Hasselrot* a. a. s. 204.

⁴ *Serlachius* a. a. s. 135.

⁵ Något mindre tydliga äro ordalagen i K. F. d. 18/6 1909, § 15,

Andel i handelsbolag och enkelt bolag må icke överlåtas utan övriga bolagsmäns samtycke, lag den 28 juni 1895 §§ 4 och 47, medan däremot utmätning kan äga rum, se 27 §. För giltig förpantning måste sålunda i varje fall, från föryttringsprincipens ståndpunkt, krävas övriga bolagsmäns medgivande¹. Enligt K. F. d. ²¹/₆ 1922 ang. postsparbanken § 6 kan äganderätt till motbok övergå »genom arv eller testamente eller ock till följd av konkurs eller utmätning». I tredje stycket tillägges: »överlåtelse av motbok må ej äga rum i annat fall, än som i första stycket sägs». Härav följer, att sådan motbok ej kan lämnas som pant. Har någon fått motboken såsom säkerhet, kan han icke genom pantrealisation tillgodogöra sig säkerheten. Visserligen är det möjligt, att en sådan innehavare faktiskt åtkommer motbokens värde, nämligen om han enligt allmänna regler är befogad att skrida till utmätning och anvisar motboken till utmätning. Men en giltig panträtt har ej uppkommit, och annan borgenär kan sålunda dessförinnan låta utmäta och realisera motboken utan hänförelse till »panthavaren», liksom överhuvud ingen panträtt uppstår för denne innan han själv fått utmätning.

Beträffande i allmänhet rättigheter ur ömsesidigt förpliktande avtal torde överensstämmelse råda mellan utmätning- och förpantningsregler. De rättigheter, som kunna utmätas, böra ock kunna ur föryttringsprincipens synpunkt frivilligt förpantas². I detta sammanhang, då vi syssla med de i en eller annan mening »personliga» rättigheterna, behöver endast framhållas en särskild grupp fordringar ur ömsesidiga avtal, nämligen de i U. L. § 67 omnämnda. I

ang. ersättning i anledning av kroppsskada ådragen under militärtjänstgöring. Dock torde stadgandet även förhindra frivillig förpantning.

¹ Jmf. *Hasselrot* Jur. Skr. 1923 s. 203.

² Jmf. *Afzelius* s. 30 ff.; *Trygger* s. 211 ff.; *Hasselrot* a. a. s. 204 ff.

detta lagrum förbjödes utmätning av bl. a. »gäldenärens innestående avlöning för tjänst eller annan arbetsanställning eller innestående pension å rikets stat», förrän gäldenären är berättigad att lyfta beloppen. Eftersom detta stadgande tillkommit kanske huvudsakligen i löntagarens intresse¹, kan man anse dessa fordringar härigenom ha fått en viss »personlig» karaktär. Finnes också hinder mot frivillig pantupplåtelse av icke förfallna löne- och pensionsfordringar med hänsyn till förnytringsprincipen?

Vad först lönefordringar angår har i utsökningslagen ingen skillnad gjorts mellan offentligrättslig lön och vederlagsfordran på grund av privaträttsliga arbetsavtal. Funnes icke den positiva bestämmelsen i utsökningslagen, skulle man åtminstone i fråga om den senare kategorien av lönefordringar kanske ha anledning ställa sig tveksam, huruvida allmänna rättsgrundsatser förbjuda en överlåtelse, innan lönen är förfallen². I vad mån före 1877 års utsökningslag icke blott tvångspanträtt genom införsel utan även frivillig förpantning av tjänstemans lön kunde äga rum, må lämnas därhän³. När emellertid införsel förbjöds genom 8 §

¹ Jmf. *Afzelius* s. 33.

² Jmf. *Hagerup* 1 uppl. s. 198 f., 2 uppl. s. 177.

³ Jmf. *Tengwall* *Twistemåls Lagfarenheten* 1794, s. 184. Av visst intresse är vad *Tengwall* yttrar ang. vad han kallar frivillig pantsättning av lön: »Sådant sker antingen medelst anordningarnas överlämnande åt långivaren, jämte gäldenärs skriftliga överlåtelse av sin rätt, eller ock, att vederbörande, som enligt sistnämnda K. F. (d. 8/10 1740) årligen anordnar lönen, meddela långivaren utslag, eller skriftlig befallning till den, som lönen utgiver, att betala den till borgenär.» Jmf. emellertid vad *Tengwall* strax efteråt (§ 10) yttrar ang. verkan av »införsel», som svarar mot »lös pants överlämnande i långivarens händer», och »gäldenärs blotta pantsättning därav», som icke har annan verkan än »förskrifning av lös pant, den gäldenär behåller hos sig.» Se vidare *Schrevelius* II s. 185; *Wrede* III s. 61; *Hasselrot* *Jur. Skr.* 1923 s. 207 samt K. Br. till Hovrätterna d. 15/12 1818 hos *Backman* IV s. 336.

promulgationslagen till nya utsökningslagen ¹, medan samtidigt grundsatsen i U. L. § 67 uppställdes, torde i varje fall även frivillig förpantning få anses omöjliggjord i samma utsträckning. Den omständigheten att införsel i lön numera åter införts såsom exekutionsmedel för vissa slags underhållsfordringar, kan icke inverka på denna regel. Man behöver därför inte gå närmare in på de allmänna grundsatserna angående överlåtelse av icke förfallna lönefordringar för att motivera resultatet, att de ej kunna frivilligt förpantas ². Härvid kan någon skillnad ej göras mellan offentligrättsliga löner och privaträttsliga ³.

Vad sedan beträffar pensions- och livräntefordringar enligt U. L. § 67, såväl offentliga som privata, så har icke hänsynen till medkontrahenten (den betalningsförpliktade) spelat in som skäl för förbudet mot utmätning, såsom fallet i viss mån varit i fråga om lönefordringar, men i så mycket högre grad hänsynen till pensionsinnehavaren själv ⁴. Man torde analogiskt böra antaga, att även frivillig förpantning är utesluten i samma utsträckning som utmätning ⁵.

II. Traditionsprincipen.

Den allmänna regeln i svensk rätt, att för stiftande av panträtt i lös sak erfordras sakens överlämnande i pantha-

¹ Se *Trygger* 1 uppl. s. 543.

² Se NJA 1913 s. 496; Sv. J. 1923 rf. s. 16 samt *Hasselrot* a. a. s. 206 f.

³ Ang. de principiella skälen jmf. *Afzelius* s. 31 ff.; *Trygger* s. 215: »Först i det ögonblick, då sambandet mellan arbetet och rättigheten till betalning är löst, är rättigheten av beskaffenhet att kunna överlätas»; *Hasselrot* a. a. s. 206. Jmf. även Nya LagB:s Förslag till utsökningslag 1876, s. 91 ff.

⁴ *Trygger* s. 217.

⁵ Att eljest livränte-rätt liksom fordringar på grund av försäkringsavtal överhuvud kunna förpantas, jmf. nedan s. 135 ff.

varens besittning, måste, såsom förut nämnts, ha en viss tillämplighet även å rättighetspant. Utgår man från, att lagens pantregler direkt omfatta även panträtt i rättigheter, kan man naturligtvis åberopa sig på de uttryckliga stadganden, som uttala eller förutsätta tradition: »sätter man i pant» (H. B. 10: 1), »honom som panten i händer får» (ib.), »haver någon lös pant i händer» (H. B. 17: 3), »under panträtt i handom» (U. L. §§ 71, 92, K. L. § 73) o. s. v.

Emellertid är det ju tydligt, att dessa ordalag äro avfattade närmast med tanke på kroppsliga saker som pantobjekt. Under sådana förhållanden är det knappast av större betydelse att avgöra, om verkligen, trots ordalagen, bestämmelserna avsetts för även rättigheter som pantobjekt, eller om en tillämpning av dem kan ske endast genom analogisk lagtolkning. För den förra uppfattningen talar, att man inom svensk rätt redan innan 1734 års lag kom till, hade lagbestämmelser, som behandlade panträtt i rättigheter av olika slag, varigenom alltså åtminstone värdepapper såsom pantobjekt var någonting välkänt. Ett stöd för samma ståndpunkt lämnas också i de stora civillagförslagen från 1800-talet, där man utgick från att även skuldebrev kunde utgöra pantobjekt och träffades av samma regler som lösa panter i allmänhet. Men naturligtvis måste det även från denna utgångspunkt stundom visa sig nödvändigt att tillämpa särskilda regler för rättighetspant, då som sagt pantbestämmelserna avfattats med den då för tiden frekventaste pantformen för ögonen ¹.

¹ Benckert's polemik i Sv. J. 1916 s. 366 mot 1 uppl. av detta arbete i vad avser min tolkning av ordet »lösöre» i HB 10: 1 träffar mig icke. Även B. medgiver ju, att bestämmelserna i 1734 års lag »torde väl vara huvudsakligen inriktade på sakpant». Huruvida då »lösöre» i detta sammanhang tagits i mera vidsträckt eller i mera begränsad betydelse är skäligen betydelselöst, om det i varje fall är tydligt, att traditions-

Men även om man icke ville medgiva mer än på sin höjd en analogisk tillämpning av allmänna pantregler å rättighetspant, så finnas dock mycket starka skäl för en sådan analogi, så starka, att man väl kan anse uppfattningen ganska enhällig. Även de som utgå från en cessionsteori kunna hänvisa på det särskilda syftet med cessionen och därav draga slutsatsen, att pantregler såvitt möjligt bli gällande. Sålunda är man berättigad att anse tradition enligt positiv svensk rätt i möjligaste mån erforderlig även för stiftande av rättighetspant. Men vad innebär detta?

Till en början kan genast den uppfattningen avvisas, att traditionsprincipen nödvändigt kräver besittning i teknisk mening. Ett åberopande av besittningsbegreppet är, såvitt gäller många kategorier av rättigheter, meningslöst¹ och torde heller aldrig förekomma. Traditionsprincipen är icke till för sin egen skull. Det är icke uppkomsten av specifika besittningsverkningar, som åsyftas med principens uppställande. Besittningen som förutsättning för panträtts stiftande har en annan och särskild uppgift. Därför bör man heller icke alltför ivrigt hålla fast vid det surrogat för tradition av lös sak, som i fråga om vissa rättigheter erbjuder sig i form av traderande av en skriftlig handling, som på något sätt kan sägas representera rättigheten. Ty formellt sett uppfylles därigenom ej traditionskravet, ifall man fattar detta som en fordran på besittningsöverlåtelse i teknisk mening. Det är dock rättigheten, som är det huvudsakliga eller det enda verkliga pantobjektet, och rättigheten är ej föremål för besittning i teknisk mening, därför att handlingen traderats². Traditionen av dokumentet kan däremot

regeln icke kan få en bokstavlig tillämpning vid pantupplåtelse i vissa rättigheter.

¹ *Hellwig* s. 87 f.

² *Hellwig* s. 88: »Sofern man als Folge der Uebergabe der Ur-

innebära en åtgärd, som *ersätter* tradition av själva pantobjektet. Traditionskravets syfte har i så fall nåtts på helt andra vägar än besittningsöverlåtelsen.

Vilket syfte skall traditionsprincipen fullfölja? Sedan den frågan är besvarad, kan man lättare avgöra huruvida andra medel än besittningsöverlåtelse kunna anses likvärdiga med tradition av lös sak.

Vanligen lägges huvudvikten vid den synpunkten, att besittningens övergång medför *publicitet*¹. En pantupplåtelse bör vara synlig i det yttre, på det att tredje man, som inlåter sig i affärsförbindelser med förpantaren, skall varskos om tillvaron av panträtt, belastande den sistnämndes egendom. Om förpantad egendom fortfarande vore i förpantarens besittning och sålunda utåt framträdde såsom hans egendom, skulle därigenom tredjeman lätteligen förbise tillvaron av en egendomen graverande rätt och få ett alltför gynnsamt intryck av personens ekonomiska ställning. Genom kravet på besittningsöverlåtelse vill man m. a. o. förebygga att förpantade föremål bidra att stärka förpantarens kredit². Publicitetsregeln skall emellertid ytterligare avhjälpa den olägenheten, att tredjeman förvärvar eller eljest ingår avtal rörande ett förpantat föremål utan kännedom om panträtten³. Härpå

kunde den Besitz der Forderung ansieht, ist dies gewiss falsch. Hiergegen haben sich denn auch die Schriftsteller unseres Jahrhunderts mit seltener Einmütigkeit erklärt.»

¹ Österr. civillagboken angiver direkt detta syfte, § 452: »Bei Verpfändung derjenigen beweglichen Sachen, welche keine körperliche Übergabe von Hand zu Hand zulassen, muss man sich . . . solcher Zeichen bedienen, woraus jedermann die Verpfändung leicht erfahren kann.»

² *Nehrman* Jurisprud. civ. s. 340: »pignus hindrar ock gäldens förtigande»; *Hagerup* s. 89 f.

³ *Nordling* Om lösöre köp s. 9; *Wieland* s. 442: »Die Besitzübergabe soll verhüten, dass der Eigentümer eigenmächtig über die Sache verfüge und eine bereits verpfändete Sache einem Kreditgeber, der hiervon keine Kenntnis hat, nochmals verpfände.»

syftar väl särskilt den kritiken mot underpantsinstitutionen, att den skulle framkalla bedrägliga transaktioner¹. Vare sig man löste kollisionen mellan panthavaren och en senare förvärfvare, som i god tro fått föremålet i sin besittning, till den förres eller till den senares förmån — sistnämnda alternativ vore ju i överensstämmelse med den svenska rättens allmänna regler om godtrosvörvärv² — så skulle redan risken för talrika kollisioner av sådan art utgöra ett viktigt skäl för pantupplåtelses offentlighet. Sålunda har det, med hänsyn till personer, som överhuvud komma i affärsförbindelse med gäldenären, ansetts nödvändigt förebygga att värdefulla föremål i hans besittning, belastade med panträtt, bidra att giva ett falskt sken av förmögenhet³.

Såsom ett annat huvudmotiv för traditionskravet brukar anföras, att panthavaren bör ha en tryggad, faktisk makt över pantobjektet⁴. Lagstiftaren anvisar en form för säkerhetsställande, som skyddar panthavaren mot gäldenärens dispositioner, och besittningskravet medför att förpantaren faktiskt berövas möjligheten att förfoga över pantföremålet, panthavaren till förfång. Från den nyss antydda ståndpunkten i avseende å godtrosvörvärv, kan det sålunda sägas, att regeln om pantens traderande till panthavaren medför såsom konsekvens, att panthavaren skyddas mot eventuellt inträdande godtrosvör-

¹ Se t. ex. yttranden i Högsta domstolen över det vid 1859—1860 års riksdag antagna lagförslaget om rätt till underpant i lös egendom, J. A. Bd 34, s. 390, 399. Förlagsint. kommittén s. 34.

² Så även Lagb:s Fsl. (1850) HB 6: 17.

³ Förlagsinteckningskommittén s. 34 framhåller »den fara att en gäldenär, som visar sig vara i besittning av lösegendom, om vars redan skedda pantsättning allmän kännedom saknas, på grund därav kommer i åtnjutande av en personlig kredit i vida större omfattning, än han eljest kunde påräkna». *Hagerup* s. 89 f.

⁴ Se t. ex. *Hagerup* s. 89 f.; *Hasselrot* s. 1556; *Torp-Grundtvig* s. 643. Jmf. *Eschelsson* *Oåva* s. 52 ff.

värv: det riskeras ej, att panten kommer i annan persons besittning, vilken kunde åberopa godtrosförvärv. Men även om en regel infördes, varigenom möjligheten till dylikt, mot pant-havare gällande godtrosförvärv förhindrades — vilket enligt vad nyss framhållits vore föga förenligt med den svenska rät-tens grundsatser om godtrosförvärv — kunde dock faktiskt panthavaren gå miste om en säkerhet, som låge utanför hans kontroll ¹. Det är dock ej riktigt, om man säger, såsom stundom skett, att detta enbart är i panthavarens intresse, medan den förut nämnda publicitetssynpunkten tillgodoser tredje mans intresse. Ty i själva verket är det även i tredjemans in-tresse, att panthavaren genom pantsättningen får faktisk makt över panten och gäldenären sålunda berövas sådan makt. Härigenom blir nämligen risken dels för simulerade förpant-ningar och dels även för lättsinnigt ingångna pantavtal mindre. Mot underpantsinstitutionen har sålunda med styrka gjorts gällande, att den i betänkelig grad möjliggör för gäldenär att vid inträffande obestånd gynna en fordringsägare på de övrigas bekostnad. Vidare har emot ett sådant system anmärkts, att det inbjuder låntagaren att utan kännbar upp-offring för ögonblicket till det yttersta använda sin kredit, varigenom han lätteligen förledes att överskrida det riktiga förhållandet emellan egna tillgångar och de genom kreditens anlitande förvärvade främmande medlen ².

¹ Så ock Förlagsint.-kommittén s. 35: »Härtill kommer att un-derpanten, till följd av pantobjektets rörliga natur och förytterlighet, ej förmår, vad lagstiftningen än må innehålla, erbjuda borgenären någon i egentlig mening betryggande säkerhet». Se ock *Demelius* s. 156; *Eschelsson* s. 183: »... grunden till att enligt svensk rätt tradition fordras vid pantsättning av lös sak. Detta är först och främst att stärka pantagarens ställning genom att förskaffa honom faktisk makt över det pantsatta objektet.» *Hasselrot* s. 1650.

² Det anförda resonnemanget återfinnes hos Förlagsint.-kom-mittén s. 34 f. Se även *Lassen* i T. f. R. 1917 ss. 47, 89; *Munch-Petersen* Den borg. Ret^s s. 144, 147.

Under moderna förhållanden tenderar det första av de anförda motiven att något förlora i betydelse. Det är obestriddt, att en persons kredit nu för tiden i avsevärt mindre grad än förr stöddes på det rent personliga innehavet av förmögenhetsting, liksom överhuvud den yttre besittningen icke på samma sätt som förr tyder på ograverad äganderätt¹. Men övriga skäl för regelns bibehållande kvarstå med oförminskad styrka, om de än icke kunna åberopas såsom avgörande hinder mot vissa noggrant avgränsade undantag från huvudprincipen².

Ofta framhålles i litteraturen uteslutande eller med särskild betoning endera av de bägge huvudfunktioner, som här ovan tillskrivits traditionen. Naturligtvis är det svårt att hålla dem isär, eftersom de olika synpunkterna delvis äro inflätade i varandra. Men det är med hänsyn till traditionskravet vid rättighetspant av betydelse att framhålla, hurusom tonvikten ofta lägges just på traditionens uppgift att giva panthavaren en faktisk rådighet över panten³.

I fråga om rättigheter som pantobjekt är det icke lätt att angiva en traditionen motsvarande akt, såvitt gäller traditionens funktion att varsko tredjeman. I vissa fall, då rättigheten är på ett särskilt sätt »förkroppsligad» i ett dokument, har man alltid utvägen att behandla denna urkund som en bärare av rättigheten och sålunda genom tradition av papperet åstadkomma en utåt synlig maktöverflyttning även av rättigheten, som tämligen väl motsvarar besittningsöverlåtelse av lös sak. Innehavet av t. ex. aktier eller banklotter kan ju stärka en persons kredit, varför tillåtligheten

¹ Jmf. *Torp-Grundtvig* s. 324 ang. grundsatsen om tradition som villkor för äganderättens övergång.

² Jmf. *Leonhard* i *Gruchot's Beiträge* Bd 25 (1881), som ställer sig kritisk till traditionskravet överhuvud.

³ Se sålunda *Matzen* s. 515; *Lassen Alm. Obl.* § 50, I och T. f. R. 1917 s. 47; *Torp-Grundtvig* s. 643; *Wieland* s. 442; *Hasselrot* s. 1650.

av en förpantning utan tradition av papperet skulle vara ägnad att vilseleda tredjeman i hans uppskattning av innehavarens ekonomiska ställning. Men just sådana exempel understryka, att dock denna funktion av traditionen är och måste vara av underordnad vikt. När rättigheten inte är på detta sätt knuten vid en skriftlig handling, är det ännu vanskligare att åstadkomma den yttre förändring i en persons ställning i avseende å rättigheten, som skulle tjäna tredjeman till ledning. Vi skola emellertid längre fram finna, att ett meddelande till pantgäldenären — den pantsatta fordringsrättens gäldenär — stundom kan anses medföra en viss publicitet åt förpantning av fordran.

Beträffande åter den andra av traditionens huvudfunktioner, så kan i de flesta fall en faktisk maktställning beredas panthavaren, ungefär analog med besittarens ställning till en sak i hans besittning. Men medlet för en sådan maktöverflyttning skiljer sig visserligen till det yttre ganska väsentligt från traditionen. Det blir en ofta besvärlig tolkningsfråga att avgöra, huruvida ändock traditionsprincipens krav skola anses uppfyllda.

Då vi i det följande behandla traditionsprincipens konsekvenser, komma vi att i ett sammanhang dels undersöka, vilka rättigheter från denna synpunkt *kunna* förpantas, dels ock, beträffande förpantningsbara rättigheter, tidpunkten för panträttens uppkomst.

Vidare må framhållas, att vad som här skall behandlas endast är stiftandet av en *panträtt*, d. v. s. en även gent emot tredje man skyddad rätt. Den rätt som kan uppkomma för borgenären genom ett pantavtal oavsett varje slags traditionsakt, denna gent emot förpantarens kreditorer icke skyddade rätt, ha vi här ej att befatta oss med.

1. *Sakrätter.*

Vad först *sakrätterna* beträffar, så är det i många fall möjligt att åstadkomma en traditionen motsvarande akt. Vi undantaga såsom särskild grupp de sakrätter, vilka förpantas genom *inteckning*. Dessa, som ej vidare skola sysselsätta oss i detta arbete, utgöras av: dels de i lagen d. 24 maj 1895 § 5 uppräknade rättigheter, vilka skola anses såsom fast egendom (ständig besittningsrätt till jord och grund i stad, s. k. ofri tomt; besittningsrätt till grund för vattenverk, där grunden ej må återtagas, så länge verket uppehålls; i jordeboken upptaget fiskeri, varmed äganderätt till grunden ej är förenad; frälseränta)¹, dels ock tomträtt och vattenfallsrätt.

Gruvrättighet betraktas såsom löseegendom och är att hänföra till sakrätter. I praktiken torde emellanåt förekomma, att mutsedel överlämnas i och för pantsättning av gruvrätten. Mutsedeln har emellertid icke karaktären av en handling, som representerar gruvrätten. Överhuvud torde det icke kunna anvisas någon åtgärd, som ersätter tradition såsom pantsättningsakt. Vanligen lär man därför tillgripa fiduciarisk överlåtelse och upprätta en särskild överlåtelsehandling eller teckna överlåtelse å mutsedel, som överlämnas.

Nyttjanderätt till fast egendom kan tänkas såsom pantobjekt, under förutsättning att rättigheten får överlåtas. Traditionsprincipens fordringar måste i vissa fall anses uppfyllda, om objektet för nyttjanderätten traderas². En sådan traditionsakt kan göra samma tjänst som traditionen av själva pantobjektet vid sakpant. Antag, att en person

¹ Beträffande frälseränta se dock lag d. 8 nov. 1912 om sammanläggning av frälseränta med den fastighet, varav räntan utgår, § 10.

² Jmf. *Winroth* i Nord. Familjebok 2 uppl. art. Pant och Strödda uppsatser V s. 8 f.; *Hagerup* s. 98; *Eschelsson* Gäva s. 242.

har förvärvat en överlåtbar hyresrätt för längre tid och vill använda denna nyttjanderätt till kreditunderlag. Detta fall skiljer sig ju föga från ett annat: ägaren av ett hus, beläget på annans mark, förpantar huset genom att lämna det i borgenärens besittning¹. Det får antagas, en giltig handpanträtt i byggnaden, såsom lös egendom, kan stiftas på angivet sätt. Om nu i stället huset endast förhyrts² av förpantaren, t. ex. på 25 år, bör samma traditionsakt kunna tillerkännas motsvarande betydelse.

Det torde dock vara relativt sällan en hyresrätt lämpar sig för pantsättning, fränsett nu att sådan rättighet regelmässigt ej kan överlätas utan hyresvärdens samtycke och sålunda ej heller, jämlikt föryrtringsprincipen, pantsättas utan sådant medgivande. Något helt annat är det ju, om en nyttjanderätt överlåtes i och för pantsättning av de i den förhyrda byggnaden befintliga varorna. Det händer ofta, att en gäldenär vill såsom säkerhet begagna varor, lagrade i ett magasin, timmer upplagda på en arrenderad tomt etc. och i sådant syfte traderar föremålen genom att å panthavaren transportera — eventuellt upplåta — nyttjanderätt till byggnaden eller upplagsplatsen och samtidigt överlämna nyttjanderättskontraktet. Meningen är sålunda att överföra besittningen till pantobjekten, och nyttjanderätten är själv icke pantsäkerhet, åtminstone icke den huvudsakliga säkerheten². De krav, som böra uppställas på besittningsöverlåtelsen i dessa fall, vidkomma oss alltså icke omedelbart i

¹ Se NJA 1895 A nr 358, 1907 s. 552. Se ock Förlagsint.kommiténs betänkande ss. 50, 60. Därest det antages, att handpanträtt kan stiftas i byggnad, som har karaktär av självständig lösegendom, torde det också böra förutsättas, att sådan panträtt är sakrättsligt skyddad, även om äganderätten övergår till markens ägare och byggnaden sålunda i övrigt antager egenskapen av tillbehör till fastigheten. Jmf. *Winroth Sv. C. II* s. 112.

² Se *Hasselrot* s. 1565 ff. och där anf. rättsfall.

detta sammanhang. Men det kan dock påpekas, att liksom upplåtelsehandlingens överlämnande — eventuellt med åtecknad transport — ansetts ha betydelse för överförande av besittningen till byggnaden eller tomten, inclusive där befintliga varor, så kan rimligtvis en sådan traditionsakt också befinnas tillräcklig för själva nyttjanderättens förpantande. Så bör nu vara fallet, därest ett yttre påtagligt besittningsförhållande till objektet för nyttjanderätten icke lätteligen låter sig påvisas; så ock eljest när väl nyttjanderätsobjektet kan påtagligt besittas, men i det konkreta fallet icke framgår annat angående besittningen, än att åtminstone det faktiska förhållandet icke strider mot borgenärens ställning som besittare ¹. Man må härmed jämföra den uppfattningen angående besittning till fastighet, att, då ett påtagligt yttre förhållande icke regelmässigt uppstår för en besittare, själva rättighetens överlåtande också konstituerar besittningens övergång ². Vidare bör märkas, att i praxis skogsavverkningsrätt har ansetts kunna förpantas genom avverkningskontraktets överlämnande i panthavarens besittning ³. Såsom moment av betydelse för bedömande av besittningsförhållandet med avseende å nyttjanderätsobjektet kan också under omständigheter komma i betraktande, huruvida upplåtaren av nyttjanderätten erhållit meddelande om förpantningen ⁴. En sak för sig är, att ytterligare upplåtarens samtycke vanligen erfordras för nyttjanderätters överlåtande,

¹ Jmf. t. ex. N. T. 1870 s. 355; NJA 1889 s. 314; 1891 s. 512; 1896 s. 294; 1907 s. 552; *Eschelsson* a. st. och Replik s. 35.

² Jmf. t. ex. *Nordling* Allm. delen 3 uppl. s. 160.

³ NJA 1904 s. 467; *Hasselrot* s. 1795, jmf. s. 1610. — Jmf. K. Maj:ts dom den 18/4 1791 hos *Flintberg* Anm. till Sveriges rikessjölag 1802 s. 627 ang. pantsättning av bränneri-arrendekontrakt genom kontraktets överlämnande och därå tecknad överlåtelse. Dock synes bränneriet även ha drivits av panthavaren.

⁴ Jmf. *Trygger* s. 273 ang. utmätning av nyttjanderätter; *Baudry-Lacantinerie* s. 50.

och därmed även, jämlikt föryttringsprincipen, för deras pantsättande (och utmätande) ¹.

Avkomsträtter med rent personlig karaktär kunna — jämlikt föryttringsprincipen — icke frivilligt förpantas, lika litet som de kunna utmätas. Men överlåtbara avkomsträtter, såsom undantagsförmåner i varor eller penningar då förmånerna icke ha samma karaktär av personligt försörjningsbidrag, kunna tänkas som pantobjekt ², såvida inte traditionsprincipen lägger hinder i vägen ³. Överlämnandet av kontraktet kan icke betraktas såsom en tillfredsställande traditionsakt. I likhet med vad vi anse böra gälla beträffande fordringsrätter, som ej grundas å löpande papper, torde meddelande till fastighetsägaren dessutom erfordras ⁴. Skälen för uppställandet av ett sådant krav skola vi närmare angiva i sammanhang med reglerna för fordringsförpantning.

För stiftande av *panträtt i panträtt* enligt H. B. 10: 6 — och lagbudet omfattar endast sådana fall, då sistnämnda panträtt har lös egendom eller närmast lösa saker, dock ej fondpapper till objekt — fordras traderande av den sak, som pantsatts av den ursprunglige pantsättaren: »Vill någon sätta ut till annan den pant, som han i händer haver . . . » Härom är heller ingenting att säga. Det överensstämmer med allmänna grundsatser. Man skulle väl möjligen kunnat ifrågasätta, att överlämnandet av ett skriftligt pantkontrakt från återpantsättarens sida — det kontrakt, som innehåller avtalet mellan honom och den förste pantsättaren — skulle spelat någon roll. Detta är emellertid genom lagstadgandet uteslutet.

¹ Beträffande skogsavverkningskontrakt, som ha karaktären av köpavtal, se nedan s. 144.

² Jmf. *Trygger* s. 199; se ock *Björling* i T. f. R. 1906 s. 366 samt ovan s. 89.

³ Så dock *Hasselrot* Handelsbanken XI s. 2384 noten.

⁴ Jmf. ock U. L. 75 § 2 st.

Men lagrummet uppställer ytterligare villkor:

»Säge då först ägaren därom till, eller, där han ej när är, giv det rätten eller Konungens Befallningshavande tillkänna, och sätte panten ej högre ut, eller med andra villkor, än den hos honom häftar före, eller böte en sjätte del av pantens värde, och skadan åter».

Beträffande sist nämnda betingelse, att panten ej må utsättas med högre villkor, så är det egentligen endast, vad som ligger i begreppet återpantsättning. Det är denna begränsning, som anger, att återpantsättningen har till föremål icke saken såsom äganderätsobjekt utan saken såsom panträtsobjekt eller själva panträten. Ifall en panthavare överskrider sina rättigheter och begagnar en pant såsom säkerhet för högre belopp etc. än den häftar för i hans hand, så förpantar han, skulle man kunna säga, icke sin panträtt utan en annans äganderätt, vartill han genom sin besittning av saken har faktisk möjlighet — liksom exempelvis en låntagare eller legotagare. Följderna därav vidkomma oss icke i detta sammanhang (jmf. ovan s. 86 f.).

Men det andra villkoret, att återpantsättaren först skall underrätta pantens ägare, ger anledning till frågan, huruvida en ny betingelse för stiftande av panträtt härigenom stadgats. Är med andra ord det föreskrivna meddelandet till pantens ägare att uppfatta såsom en nödvändig förutsättning för återpanträttens giltighet? Man kunde möjligen tänka sig kravet på meddelande till pantägaren uppställt i även eller kanske företrädesvis återpanthavarens intresse, i det ägaren därigenom bleve varskodd att icke betala sin skuld till den förste panthavaren utan återpanthavarens samtycke¹. Men kravet på meddelande till pantägaren har helt

¹ Så uttryckligen i österrikiska civillagboken, § 454, 455. I sistnämnda § heter det: Wird der Eigentümer von der weiteren Ver-

säkert uppställts i dennes intresse. Det torde följa redan av vad förut sagts angående bestämmelsens huvudsyfte. Pantägaren behöver av flera skäl veta, att och åt vem återpanträtt upplåtits. Han har därigenom bevis mot den återpanthavare, som skulle vilja neka »till den pant han emottagit haver»; jmf. sista punkten i §:en. Genom underrättelse om en tillämnad återpantställning kan pantägaren bli i tillfälle att förekomma, det panten sättes »högre ut, eller med andra villkor», och eventuellt förhindra god tro hos återpanthavaren. Det är inte fråga om ett sådant motiv för stadgandet, som i österrikisk lag fått sitt uttryck. Ytterligare må erinras om de särskilda regler, som gälla för återpantställning av fondpapper enligt 1919 års lag och vilka innebära, att meddelandet till pantägaren ersatts med ett i särskild form upprättat avtal mellan ägaren och förste panthavaren. Av det anförda framgår, att meddelandet ej, så länge det endast är fråga om pantsättning av panträtt, har samma betydelse som denuntiationen för uppkomsten av panträtt i vissa fordringar, jmf. nedan. Meddelandet enligt HB 10: 6 är icke motiverat av hänsyn till återpanthavarens trygghet och kan därför ej heller ur den synpunkten spela någon roll för stiftande av en i förhållande till återpantstättarens borgenärer giltig panträtt. Och det eftersättande av förpliktelserna mot pantägaren, som underlåtenhet att lämna meddelande innebär, torde icke i och för sig föranleda återpantställningens ogiltighet utan blott en ut-

pfändung benachrichtigt; so kann er seine Schuld nur mit Willen dessen, der das Afterpfand hat, dem Gläubiger abführen, oder er muss sie gerichtlich hinterlegen, sonst bleibt das Pfand dem Inhaber des Afterpfandes verhaftet». — *Demelius* s. 266 vill till och med från detta stadgande draga slutsatser med avseende å denuntiationens betydelse vid förpantning av fordringar. Obs. dock att enligt österrikisk rätt fordringen alltid anses förpantad i förening med panträtten.

sträckning av återpantsättarens skadeståndsansvar¹. Det är ju heller icke *medgivande* från pantägarrens sida, som i lagen fordras, utan *meddelande* till honom².

Emellertid ligger saken något annorlunda, om den första panträtten har till objekt en sådan rättighet, som endast genom meddelande till pantgäldenären kan giltigen förpantas. Antag, att A har förpantat till B ett av Y utfärdat icke löpande skuldebrev. Detta vill i sin tur B pantsätta till C. Ifall man för pantsättning av icke löpande skuldebrev överhuvud kräver meddelande till skuldebrevets utfärdare — härom nedan, — bör naturligtvis icke heller en återpantsättning därav kunna ske utan nytt sådant meddelande. Men detta skall då riktas till skuldebrevets utfärdare X, pantgäldenären, icke till den förste pantsättaren A, »pantägaren».

Även pantsättning av in-tecknat skuldebrev, innefattar förpantning av panträtt. Vi ha förut utvecklat vår uppfatt-

¹ Så ock *Serlachius* § 71, V f.; mera obestämt *Wrede* III s. 60 och kommittébetänkande ang. fondhandeln, Stockholm 1914, s. 112. — Betr. fondpapper se nedan s. 168.

² Hans samtycke förutsättes däremot som nödvändigt i LagC:s och LagB:s förslag till civillag. Motiven hänvisa på pantägarrens intresse av att ej mot sin vilja behöva se panten överflyttad i annan persons vård, till vilken han ej äger samma förtroende.

I ett rättsfall ref. i NJA 1912, s. 122, hade vissa värdehandlingar av en panthavare utlämnats som pant för samma belopp, som de hos honom häftade för, men utan meddelande till pantägaren. Återpanthavaren hade, sedan såväl hans egen som återpantsättarens fordran förfallit till betalning, låtit utmäta och realisera panten. Därefter tvistades om bättre rätt till de vid auktionen influtna medel mellan pantägaren W. och återpanthavaren R. RR:n ansåg att, även om förste panthavaren »överskridit den befogenhet att till annan utsätta pant, som enligt lag tillkomme panthavare», hade R. dock varit i god tro »med avseende å föreningens (återpantsättarens) rätt att hos honom pantsätta desamma». HovR:n förklarade, att »R. icke ådagalagt, att föreningen i följd av särskilt tillstånd från W. eller eljest varit lagligen berättigad att, på sätt som skett, till R. utlämna nämnda handlingar» och ansåg ej heller R. haft »skäligen anledning antaga, att före-

ning om intecknade »ackommodationsreversers» pantsättande. Alldeles frånsett den personliga fordran, som dessa reverser angiva, representera de en panträtt i den intecknade egendomen. Denna panträtt är emellertid av helt annan karaktär än de former, för vilka vi förut redogjort, beroende på att den förpantade panträtten icke är en rent accessorisk rätt, utan närmast en självständig rätt att ur fastigheten utfå vissa belopp. Det av gäldenären-pantsättaren utfärdade skuldebrevet, löpande eller icke löpande, är ett värdepapper, vars överlämnande i pantsyfte medför panträtt i den representerade självständiga panträtten. Genom tillämpning av K. Förkl. den ²⁴/₆ 1872 möjliggöres tydligen stiftande av sekundär panträtt¹, något som dock är av mindre praktisk betydelse sedan tillkomsten av bestämmelserna angående överhypotek.

Det kan emellertid inträffa, att en inteckning lämnas såsom pant av annan person än fastighetsägaren, t. ex. av föregående ägare till fastigheten, vilken erhållit inteckningen såsom likvid vid försäljningen av fastigheten. Därest den intecknade reversen är av löpande natur, sker pantsättningen givetvis genom reversens överlämnande. Panthavaren erhåller därigenom panträtt såväl i fordringsrätten, såvida denna alltjämt består, som i panträtten (inteckningsrätten).

ningen varit därtill befogad». N. Rev:s flesta led. ansågo pantsättningen ha för R. »medfört panträtt i samma mån sådan rätt tillkommit föreningen» och hänvisade till, att föreningen vid tiden för utmätningen haft förfallen fordran mot W. till belopp, överstigande de vid auktionen influtna medel. H. D:s majoritet fann det utrett, att föreningen vid tiden för utmätningen saknat rätt att realisera hypoteket, och att därför sådan rätt icke heller tillkommit R., och återopade för övrigt de av HovR:n anförda skäl. — H. D. synes alltså ej betraktat medgivande från pantägarrens sida som villkor för pantsättningens giltighet. Eljest hade icke, då god tro ansågs utesluten, frågan om realiseringsrätten behövt tagas upp.

¹ NJA 1893 s. 441; 1914 s. 330; Lagb:s Förslag t. J. B. II s. 357.

Vad beträffar det mera sällsynta fall, då det intecknade skuldebrevet är ställt till viss man, uppskjuta vi behandlingen av detsamma till ett annat sammanhang ¹.

2. Immateriella förmögenhetsrätter.

Om vi från sakrätterna vända oss till de närstående *immateriella förmögenhetsrätterna*, finna vi den bestämda olikheten i här ifrågavarande avseende, att något objekt för rättigheten, som kunde traderas, icke existerar. Betecknar man den andliga skapelsen, det litterära verket eller konstverket — för att först hålla oss till dessa arter — vara författarrättens och konstnärsrättens objekt, så är ju varje traditionsakt utesluten ifråga om detta objekt. Författaren eller konstnären kan inte överföra något slags besittning till vare sig rättigheten eller — såsom vid sakrätter — dennas objekt. Blir nu konsekvensen härav den att författar- och konstnärsrätter ej kunna frivilligt förpantas? Vi ha sett att förnytringsprincipen icke lägger hinder i vägen för frivillig förpantning, skulle måhända sådant hinder i stället uppstå av traditionsprincipen?

Så har stundom antagits ². I allmänhet anses dock panträtt tvärtom kunna frivilligt stiftas, även om i vederbörande rättssystem traditionsprincipen gäller mer eller mindre strängt i fråga om lösa saker och rättigheter. Sålunda kan enligt tysk rätt panträtt stiftas i författarrätt och konstnär-

¹ Se nedan s. 132.

² *Hagerup* s. 99. H. framkastar väl den frågan, om inte handpanträtt kunde stiftas i författarrätten genom överlämnande av manuskriptet och alla befintliga avskrifter, se not 36: »I virkeligheden vilde der ingen fare være ved at tilstede en sådan pantsættelse. Men det må dog indrømmes, at selve forfatterrettigheden (den såkaldte litterære eiendomsret) ingenlunde er således inkorporeret i den materielle produkt, at reglerne om overleverelse lader sig direkte anvende derpå». I fransk rätt synes man fordra sådan traditionsakt, som *Hagerup* här

rätt genom formlost avtal¹; i schweizisk rätt genom skriftligt pantavtal²; i fransk rätt genom kvalificerat skriftligt avtal samt förut omnämnda traditionsåtgärder³. I dansk rätt kan panträtt i varje fall stiftas genom iakttagande av de för uppkomsten av underpant gällande regler⁴.

I vår rätt, som saknar alla uttryckliga regler, kunde man ha anledning fråga sig, om icke ett följdriktigt fasthållande vid traditionsregeln borde leda till, att pantupplåtelse av dessa rättigheter icke kunde med gillig verkan ske⁵. Men enligt vår mening ligger saken snarare så, att de viktigaste motiven för traditionsprincipen bortfalla här. Man kan visserligen säga, att tredjeman regelmässigt har anledning förutsätta, att upphovsmannen själv är berättigad disponera över sitt verk. Sålunda kunde häri ligga ett skäl mot medgivande av en förpantning, som ej framgår av några yttre förhållanden. Men dels kan åt denna synpunkt överhuvud inte tillmätas avgörande betydelse, dels kan tredjeman ändå riskera, att rättigheten är i sin helhet eller partiellt överlåten, dels slutligen förfaller alldeles ifrågavarande argument, när det gäller förpantning från, icke upphovsmannen själv, utan en senare innehavare av rättigheten. Vidare

ifrågasätter, *Baudry-Lacantinerie* s. 69. Men det är uppenbart, att den metoden i varje fall är användbar endast såvida verket ännu ej varit publicerat eller överhuvud mångfaldigat på mekanisk väg. Eljest innebär besittningsöverlåtelsen av manuskriptet inte någon mot traditionsprincipens syfte svarande åtgärd. — Jmf. *Trygger* s. 273, som ifråga om utmätning av förlagsrätt yttrar, att »utmätningen är redan fullbordad genom uppteckningen, värderingen och besittningstagandet av möjligen tillgängliga bevis för rättigheten». Sannolikt avses här snarare förlagskontraktet än manuskriptet.

¹ BGB § 1274; *Kohler Urheberrecht an Schriftwerken* 1907 s. 244.

² ZGB Art. 900.

³ C. c. art. 2075 och ovan s. 108 not 1.

⁴ *Torp-Grundtvig* s. 651; jmf. ock *Grundtvig Kort Fremstilling af Forfatterretten* 1905, s. 83 f.

⁵ Jmf. ock *Hasselrot's* ståndpunkt s. 1598 och *Jur. Skr.* 1922 s. 61.

torde man utan betänkligheter kunna tillerkänna panthavaren en genom avtalet skyddad ställning ur den synpunkten, att godtros-förvärv näppeligen erkännas på detta område enligt svensk rätt. Härtill kommer, att en upplåtelse av panträtt i författarrätt blir redan på grund av avtalet skyddad genom straffbestämmelser i den mån förpantaren genom avtalets avfattning är förhindrad att utöva författarrätten, varför upplåtaren i viss mening förlorar rådigheten över rättigheten.

Det kan dock måhända fordras överlämnande av manuskript till ännu outgivet verk samt eljest av skriftligt upprättat pantavtal, eller, beträffande förlagsrätter eller andra mer eller mindre partiella »nyttjanderätter», överlämnande av det kontrakt, varå förläggarens eller nyttjanderättshavarens rätt grundar sig¹. Därigenom vinnes även ökad trygghet för att en bindande förpantning varit avsedd, varjämte tidpunkten för panträttens uppkomst markeras.

Även mot *patenträtters* duglighet som pantobjekt ha invändningar höjts med åberopande av traditionsprincipen². Från utländska rättssystem kan antecknas, att panträtt kan stiftas i patenträtt enligt åtminstone tysk, schweizisk, fransk, sannolikt även dansk och finsk rätt. De »traditionsakter», som ifrågakomma, äro patentbrevets överlämnande³, möjligen också inskrivning i patentregistret⁴. Eljest stiftas

¹ I senare fallet förutsättes, jämlikt förtryttringsprincipen, för pantsättning att innehavaren är berättigad i förhållande till upphovsmannen att överlåta rättigheten. Så är regelmässigt ej fallet, men särskilt samtycke kan ju ha erhållits. Överlåtelse av förlagsrätt anses eljest endast kunna ske i sammanhang med hela förlagsverksamhetens överlåtande.

² *Hagerup* s. 99. Till samma uppfattning ansluter sig *Hasselrot* s. 1617 med den motivering, att »rätten icke kan sägas vara förkroppsligad i något dokument».

³ I fransk rätt, se *Baudry-Lacantinerie* s. 69; *Planiol* Nr 2413.

⁴ Så i tysk rätt enligt vissa författare (i sht *Kohler* i tidigare arbeten, men se *Handbuch des deutschen Patentrechts* 1900, s. 528),

panträtt utan några som helst »traditionsåtgärder»¹. Men stundom erfordras skriftlig form för avtalet liksom för andra grupper av pantavtal². I dansk rätt kan panträtt stiftas åtminstone genom tinglysning i de för underpant gällande former³.

Vad angår svensk rätt, äro omständigheterna här något annorlunda än vid författarrätters och konstnärarrätters förpantande. Vid vanlig överlåtelse av patent skall anmälan därom ske hos patentmyndigheten, och den handling, varigenom patentets övergång visas, samtidigt företes. »Intill dess sådant skett, betraktas i patentavseenden den såsom patenthavare, vilken senast finnes i denna egenskap antecknad hos patentmyndigheten»⁴. Vidare utfärdas vid patentets beviljande ett patentbrev, som alltså utgör bevis om undfånget patent. Dock kan det icke anses, att anmälan hos patentmyndigheten eller skriftlig handlings upprättande eller patentbrevets överlämnande utgör form för överlåtelsen⁵. Utan tvivel är överlåtelsen, trots att dessa föreskrifter ej iakttagits eller innan så skett, giltig, ehuru en vederbörligen fullgjord anmälan är ett nödvändigt legitimationsmedel »i patentavseende». Beträffande pantsättning kunde emellertid nyssnämnda föreskrifter möjligen ha en viss betydelse.

men ej enligt den härskande uppfattningen, som tvärtom anser pant-rätt kunna stiftas genom formlost avtal. Se *Otto Herrmann Niessbrauch und Pfandrecht an einem Patentrechte*, Diss. 1900 s. 64 f. med hänvisningar.

¹ Jmf. betr. tysk rätt föregående not. — Ang. finsk rätt, se *Moring* Finsk näringsrätt 1914 s. 133, som synes anse panträtt kunna stiftas genom blotta avtalet.

² I schweizisk rätt, ZGB Art. 900; *Wieland* s. 472; jmf. ock fransk rätt, C. c. art. 2075.

³ *Torp-Grundtvig* s. 664.

⁴ Se lag d. 16 maj 1884 § 12.

⁵ *A. Hasselrot* Patenträttsliga uppsatser 1914, s. 99; *Ekeberg* Studier i patenträtt s. 159; *Undén* Översikt över den svenska patent-rätten s. 78 ff.

Därest anmälan är nödvändig för legitimation, har panthavaren icke den faktiskt tryggade ställning gentemot pantsättaren, som traditionsprincipen fordrar, så länge pantsättaren fortfarande står anmäld i registret som innehavare av rättigheten. Tredjeman, som inlåter sig i transaktioner med honom, t. ex. angående köp av patentet, blir heller icke varskodd om befintlig panträtt. Rationellast vore kanske ett system, enligt vilket för upplåtelse av panträtt krävdes registrering av pantupplåtelsen, liksom av överlåtelser, men enligt Patent- och Registreringsverkets praxis anses § 12 i patentförordningen icke tillämplig å annat än totala överlåtelser¹, och registreringen har ju icke heller beträffande de sistnämnda civilrättslig betydelse. Registrets uppgifter lämna alltså inga säkra garantier för tredjeman, när man inte anser anmälan vara villkor för överlåtelser giltighet². Det bör anmärkas, att ej heller här godtroshärvärv kunna erkännas³. Förhållandena äro därför ej så skiljaktiga från de nyss behandlade inom författar- och konstnärsträttens område, som först kunde tyckas. Det förefaller därför, som om pantupplåtelse i patenträtt borde godkännas ifall den traditionsakt iakttagits som står till buds, nämligen överlämnande av patentbrevet⁴. Licensrätter böra, i den mån de jämlikt förtryttringsprincipen få överlåtas, kunna för-

¹ Enligt benäget meddelande från verkets sekr. — Se ock A. Hasselrot a. a. s. 90.

² A. Hasselrot a. a. s. 100.

³ Ekeberg a. a. s. 185 ff.; nedan s. 159 not 5.

⁴ Jmf. NJA 1914 s. 53. Just.-r. Sjögren ansåg där fiduciarisk överlåtelse föreligga. Häremot talar i någon mån den omständighet, att anmälan ej skett till registret. I varje fall utgick Sjögren ifrån, att rättsverkningarna voro desamma som vid pantupplåtelse, i den föreliggande punkten. — Mot den ovan uttalade åsikten ha invändningar framställts av Hasselrot Jur. Skr. 1922 s. 61; A. Hasselrot i Sv. J. 1916 s. 68; Benckert ib. s. 373 f.

pantas genom avtal samt licenskontraktets överlämnande jämte meddelande till andra parten i kontraktet.

3. *Fordringsrätter.*

Vid tillämpning av traditionsprincipen å fordringsrätter måste man tydligen göra skillnad mellan rättigheter, grundade på vissa värdepapper, och andra. Det är lättare att angiva en traditionen motsvarande akt för de förra än för de senare.

Ifall papperet är att anse såsom bärare av rättigheten, kan en i vanliga former skedd pantsättning av själva papperet uppfylla traditionskraven. Den behörige innehavaren av ett sådant papper har en självständig rätt gentemot utfärdaren. Genom att lämna ifrån sig urkunden blir pantsättaren ur stånd att disponera över rättigheten, panthavaren till förfång. Och även tredjeman, som velat förvärva fordringsrätten av pantsättaren, kan varskos därav, att papperet icke finns i dennes besittning. Beträffande de papper, det här gäller — och det är i svensk rätt de *löpande* papperen, se avtalslagen § 35 och UP § 10: 1 — måste därför traderandet av papperet anses spela samma roll för pantupplåtelse även av den på papperet grundade rättigheten som tradition av en sak för stiftande av panträtt i saken¹. Här för kan ock åberopas stadgandet i UL § 75 angående utmätning av dylik handling.

Man kunde då ifrågasätta, om överlämnande av papperet alltid är behövt, även om det är tillräckligt. Möjligen kunde i fråga om vissa hithörande papper en anteckning å urkunden om förpantningen vara allt som erfordras för åstadkommande av det skydd för panthavaren och den publicitet, som traditionsprincipen kräver². Emellertid är

¹ Jmf. t. ex. *Björöling* Exst. laga fång s. 162; *Eschelsson* s. 248; *Köersner* Obl.-kommitténs fsl. till lag om avtal (1915) s. 69 f.; *Almén* Lagen om avtal vid § 35; *Trygger* s. 271.

² Jmf. ang. dansk rätt *Torp-Grundtvig* s. 650.

det ju så, att dessa värdepapper regelmässigt måste traderas även vid vanlig överlåtelse. I den mån papperets överlämnande fordras såsom form för överlåtelse i allmänhet, kunna icke mindre stränga villkor uppställas för pantupplåtelse. I vilken utsträckning nu detta är fallet, därom råda väl olika meningar¹. Men detta är en underordnad fråga, när det dock står fast, att överlämnande av papperet är nödvändigt, för att en vanlig överlåtelse skall få verkan i förhållande till gäldenären². För panträtts stiftande måste givetvis krävas en sådan traditionsakt, som enligt samma principer ger panthavaren skydd mot avbetalningar, inlösen av papperet etc. från utfärdarens sida. En anteckning om pantupplåtelse är alltså otillräcklig.

Till samma resultat kommer man, ifall man tar hänsyn till den korsning av sakrättsliga och obligationsrättsliga grundsatser, som av nära till hands liggande skäl kan ifrågakomma beträffande värdepapper. Det finns otvivelaktigt en tendens att anse panträtt i fordringsrätten såsom accessorisk till panträtt i papperet. Det faller sig naturligt att betrakta dessa papper såsom bärare av rättigheten även i så måtto, att pantupplåtelse i papperet enligt vanliga regler också innebär stiftande av panträtt i den representerade rättigheten.

Att tradition av ett innehavarepapper enligt svensk rätt är en nödvändig, men också tillräcklig traditionsakt vid förpantning av den däri förkroppsligade rättigheten, därom råder icke ringaste tvivel. Såväl i praxis som i litteraturen är uppfattningen enhällig³. Såsom innehavarepapper betraktas enligt svensk rätt även skuldebrev, ställda på viss

¹ Se beträffande löpande skuldebrev m. fl. papper *Björling* i T. f. R. 1906 s. 367 och *Lärobok* s. 222; jmf. *Eschelsson* s. 222 ff.

² Så även *Eschelsson* s. 223.

³ *Hasselrot* s. 1600; *Björling* i T. f. R. 1906, s. 366; *Eschelsson* s. 234; *Winroth* art. Pant i Nord. Fam.-bok 2 uppl.; *Lamm* s. 214.

man eller order, jmf. UP 10: 1. Vad åter beträffar löpande papper med orderklausul (»orderpapper»), kan för pantsättning jämte tradition krävas även transport; se närmare nedan angående konossement och växlar.

För övrigt behöva vi ej uppehålla oss vid spörsmål angående besittningens beskaffenhet. Härom gälla allmänna regler¹. Tydligen kan en tillämpning av K. Förkl. d. 24/6 1872 komma ifråga. Panträtt bör sålunda kunna stiftas därigenom, att tredjeman, vilken innehar papperet å ägarens vägnar, förbinder sig att hålla det panthavaren tillhanda².

Den regel som gäller för pantupplåtelse i löpande papper, torde inte kunna utan vidare utsträckas till *presentationspapper* överhuvud. Att en handling har karaktären av presentationspapper innebär ju, att den måste förete vid avbetalningar, inlösen av skulden etc. Även icke löpande papper kunna ha denna egenskap, t. ex. på grund av uttryckligt förbehåll. Nu är det visserligen sant, att pantsättaren, som lämnat ifrån sig ett presentationspapper, i regel icke kan förfoga över rättigheten, panthavaren till förfång. Men detta hänger dock på utfärdarens vilja. Denne har rätt att fordra papperets företeende, men om detta inte samtidigt är löpande, är utfärdaren oförhindrad att eftergiva sin rätt, d. v. s. han kan med befriande verkan i god tro betala till pantsättaren, oaktat denne ej företer papperet. Den som fått papperet i sin besittning som pant, intager alltså inte samma skyddade ställning i detta fall, som när det var fråga om löpande papper.

Är fordringsrätten icke »förkroppsligad» i ett löpande papper, kan överlämnandet av fordringsbeviset i regel ej ha samma betydelse. Detta gäller som sagt även icke löpande

¹ Jmf. *Eschelsson* s. 224.

² Ovan s. 107. En sådan förbindelse erfordras emellertid; jmf. NJA 1881 s. 322; 1914 s. 332; nedan s. 128.

presentationspapper, ehuru nog den uppfattningen stundom gjort sig gällande, att sådana papper till skillnad från andra icke löpande, kunna pantsättas genom enbart traderande.

Om fordringsrätter, som icke grundas å löpande papper — närmast tänka vi på icke löpande skuldebrev, och återkomma sedan till andra speciella arter — skola kunna förpantas, måste således andra åtgärder än papperets traderande, eller åtminstone andra åtgärder därjämte, kunna vidtagas, till uppfyllande av traditionsprincipens krav. Vad som ligger närmast till hands att fordra såsom traditionsliknande åtgärd är den vid vanlig cession av fordringar betydelsefulla *denuntiationen*. När en fordran överlåts, blir förvärfvarens rätt tryggad sedan gäldenären, debitor cessus, erhållit kännedom om överlåtelsen. Dessförinnan kan föregående innehavare utkräva rätten enligt skuldebrevet, även utan dettas förevisande, och utfärdaren av skuldebrevet är pliktig att betala mot kvitto, om t. ex. underlåtenheten att förete skuldebrevet förklaras med, att detta har förkommit. Efter vunnen kännedom om överlåtelsen kan utfärdaren icke med befriande verkan fullgöra betalningar till cedenten etc. Säkrast åstadkommes denna kännedom naturligtvis genom direkt meddelande från cedenten eller cessionarien, eventuellt styrkt genom bevis om den skedda överlåtelsen. Man kunde därför sätta i fråga, om inte ett sådant meddelande — enbart eller i förening med annan åtgärd — kan tjäna samma syfte, som traditionsprincipen fullföljer, och sålunda ersätta tradition av lös pant.

Som bekant är detta en utväg, som tillgripits i flera rättssystem. Denuntiationen — för att överflytta denna term hit — har sålunda betydelse för stiftande av panträtt i icke negotiabla fordringsrätter i fransk¹, i tysk², och i

¹ C. c. art. 2075.

² BGB § 1280.

nederländsk¹ rätt enligt uttryckliga stadganden, och anses likaså ha sådan verkan i dansk² och österrikisk³ rätt. Även andra metoder ha dock tillämpats. Sålunda fordras enligt schweizisk rätt⁴ skriftligt avfattat pantavtal samt överlämnande av fordringsbeviset. Det finns också rättssystem, enligt vilka all förpantning av icke negotiabla fordringsrätter är utesluten, emedan traditionsprincipens krav ej anses kunna uppfyllas. Så är fallet med norsk rätt⁵. I finsk rätt slutligen synes man ej fordra annat än överlämnande av skriftligt fordringsbevis, därest sådant finnes⁶.

Om pantupplåtelse i fordringsrätt förklaras kunna ske genom avtal samt meddelande till pantgäldenären (eventuellt också traderande av fordringsbeviset), må dock ej detta tolkas så, som skulle därmed en cessionsteori vara erkänd. En vanlig cession fullbordas icke genom denuntiationen, den är fullt giltig dessförinnan — t. ex. även i förhållande till cedentens konkursborgenärer — och meddelandet till gäldenären har endast den begränsade uppgiften, att bereda förvärvaren utsträckt skydd i förhållande till denne. Om däremot ett liknande meddelande antages kunna göra tjänst såsom »traditionsakt» vid pantupplåtelse, så innebär detta, att pantsättningen först därmed fullbordas, att dessförinnan ingen gentemot tredje man giltig panträtt stiftats⁷. Före

¹ BWB art. 1199.

² *Torp-Grundtvig* s. 650; *Lassen Alm.* Obl. § 50 not 21 och T. f. R. 1917 s. 87 f.

³ Österrikiska författare anse dock denuntiation erforderlig endast vid förpantning av muntliga fordringar, se *Demellius* s. 264 och *Stubenrauch* s. 621; finnes ett skriftligt fordringsbevis anses dess traderande vara tillräckligt, men traditionen kan möjligen då ersättas av denuntiation, jmf. *Demellius* s. 266.

⁴ ZGB Art. 900.

⁵ *Hagerup* s. 99 f., men jmf. nedan s. 147 not 3 uttalanden i norsk rättspraxis.

⁶ *Serlachius* § 74.

⁷ Så ock *Eschelsson* s. 184.

denuntiationen kan väl avtalet ha verkan parterna emellan, men ej i förhållande till förpantarens borgenärer¹.

Genom att följa pantgrundsatser så vitt möjligt och söka överflytta traditionsregeln till detta område, torde man komma till det resultat, att denuntiationen är just den handling, som bäst motsvarar besittningens övergång i fråga om lösören och löpande papper och sålunda rimligen bör ha betydelse såsom fullbordande akt i pantsättningen. Dels har härvid denuntiationens roll vid vanlig cession tagits i betraktande. Panthavaren vinner faktiskt makt över den förpantade fordringen. Men vidare kan det påstås, att denuntiationen i någon mån uppfyller publicitetskravet. Tredje man, som ämnat träda i förbindelse med pantsättaren — t. ex. köpa fordringen — har vid icke löpande fordringsrätter, med hänsyn till allmänna rättsregler angående dessa fordringsrätter, all anledning att vända sig till gäldenären, utfärdaren av fordringsbeviset, och förvissa sig om, vem som är behörig innehavare. Sålunda kan ett meddelande till pantgäldenären om pantupplåtelse antagas föranleda, att denna blir känd även för tredje man². Framför allt måste beaktas att beträffande icke löpande fordringsrätter en pantupplåtelse utan annan traditionsåtgärd än överlämnande av en handling, varå fordran angives, innebär ett omotiverat eftergivande av själva den princip, som fått sitt uttryck i traditionsregeln. Vikten av ett sunt kreditväsen och hänsynen till rättssäkerheten bjuder, att panträtt

¹ En följdriktig cessionsteori skulle snarare innebära att meddelande till pantgäldenären är obehövt för panträttens uppkomst. En sådan slutsats tyckes *Afzelius* draga av sin cessionsteori i fråga om positiv svensk rätt, ss. 50, 55 f. Åtminstone göres ingen antydning om en särskild verkan av denuntiationen vid den villkorliga cession, som A. anser pantupplåtelse i fordringsrätt utgöra.

² Se ock *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 25 ff.

i lösegendom av förevarande slag icke må stiftas utan iakttagande, i möjligaste mån, av traditionsprincipen ¹.

I fråga om denuntiationens beskaffenhet måste något andra regler gälla vid pantsättning än vid cession. Det följer av denuntiationens syfte såsom fullbordande akt i pantavtalet, att det inte kan räcka, om skuldebrevets utfärdare fått kännedom om pantavtalet på vilket sätt som helst. Det måste fordras särskild underrättelse från en av kontrahenterna ². Meddelandet bör vara sådant, att pantgäldenären kan anse sig skyddad, genom att åberopa sig därå, och alltså innefatta tillräckligt bevis om upplåtelsen ³.

Om det än kan påstås, att denuntiationen även enligt vår rätts allmänna grundsatser borde tillerkännas en sådan verkan för pantupplåtelse, som här ifrågasatts, så kan man dock inte åberopa en enhällig mening till förmån för denna ståndpunkt. Den vanligaste uppfattningen torde vara, att denuntiation är obehövlig ⁴. Från litteraturen kunna vi emellertid hänvisa till uttalanden hos flera författare, vilka betrakta denuntiationen såsom fullbordande pantsättningsakt ⁵.

¹ *Demelius* s. 265.

² *Eschelsson* s. 183 f.; *Hasselrot* s. 1605.

³ *Demelius* s. 265 not 64; *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 28 not 2; jmf. NJA 1885 s. 413.

⁴ Se *Winroth* art. Pant i Nord. Fam.-bok; *Handlingar ang. lediga professuren i civilrätt samt int. privaträtt vid Uppsala universitet* 1914 ss. 12 (Ekeberg), 19 (Westring); *Benckert* i Sv. J. 1916 s. 368.

⁵ Så har *Trygger*, om ock i förbigående, framhållit den eventualiteten, att »tredje man genom den ur fordringsrätten förpliktades underrättande måste anses ha kommit i pantbesittning av en fordran». Se s. 275, jmf. s. 249. Vidare har *Hasselrot* s. 1600 och Jur. Skr. 1922 s. 25 ff. antagit möjligheten av dessa skuldebrevs pantsättande genom tradition av dokumentet jämte »behörig underrättelse» åt pantgäldenären: »Men då traditionens syfte ju är att på ett synbart sätt skilja panthavaren från panträttens föremål i överensstämmelse med vad förut framhållits, samt detta syfte i fråga om fordran på grund av icke löpande skuldebrev vinnes, i fall skuldebrevet till panthavaren över-

Enligt en annan åsikt är icke ens denuntiation tillräcklig, utan man bör, åtminstone i vissa fall, med analogisk tillämpning av K. Förkl. d. 24 maj 1872 fordra för giltighet av pantsättningen, att pantgäldenären skall ha förbundit sig att prestera till panthavaren¹. Ehuru naturligtvis en sådan utfästelse icke skadar², kan den ej anses erforderlig. I där förutsatta fall har tredjemans utfästelse närmast den innebörden, att den medelbara besittningen till panten övergår till panthavaren³. Av förarbetena till lagförklaringen — såväl högsta domstolens utlåtande, som riksdagsförhandlingarna — framgår, att besittningsöverlåtelse ansågs ske i enlighet med reglerna om lös pants traderande, ifall tredje man förband sig att hålla de pantsatta sakerna panthavaren tillhanda. Lagförklaringen tillkom som ett slags surrogat för av riksdagen begärd lagstiftning angående upplagsmagasin och upplagsbevis (se nedan). Redan formen av *lagförklaring* angiver — något som för övrigt från skilda håll betonades — att en utvidgning av allmänna pantgrundsatser ej ansågs ske⁴.

lämnas och tillika utfärdaren av detsamma om pantsättningen erhåller behörig underrättelse, synes praxis böra kunna göra det medgivandet åt det yppade behovet att använda ifrågavarande slags fordringar till föremål för kredit, att pantsättning av dem under nu angivna förutsättningar förklaras möjlig och tillåten». Ytterligare har *Eschelsson* anslutit sig till samma mening efter utförlig motivering, s. 183: »Grundar sig fordran på ett icke löpande skuldebrev kan ett mot traditionen svarande förhållande uppstå därigenom, att pantsättaren överlämnar skuldebrevet till panttagaren, underrättar gäldenären om pantsättningen och förser denne med bevis om att sådan underrättelse lämnats, eller ock därigenom att skuldebrevet överlämnas till panttagaren, som även förses med vederbörliga legitimationsmedel, varefter denne själv underrättar gäldenären om pantsättningen». Se ock *Lamm* s. 215.

¹ Jmf. *Eschelsson* s. 184 f.; *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 ss. 29, 33.

² Jmf. NJA 1887 s. 242 3:dje stämningsspunkten.

³ Jmf. däremot *Torp-Grundtvig* s. 646.

⁴ Jmf. ock *Hasselrot* s. 1612 och Jur. Skr. 1922 s. 29; *Hambro* Bidrag till Læren om Besiddelse 1889 s. 146; *Matzen* s. 76; *Serlachius* § 71 II; *Lassen* Alm. Obl. § 50 I.

En analogisk utsträckning av nämnda K. Förkl. till här behandlade område är icke befogad ¹.

I lagstiftningen finnes intet annat direkt stöd för åsikten om denuntiationens betydelse för pantsättning av icke löpande skuldebrev än det — visserligen beaktansvärda — som kan hämtas från U. L. § 75 mom. 2 ². Stiftande av s. k. tvångspanträtt i icke löpande papper enligt nämnda lagrum fullbordas genom meddelande till pantgäldenären, innehållande förbud mot utgivande till annan av fordringsbeloppet ³.

Vad så ställningen i rättspraxis angår, så har frågan om förutsättningarna för stiftande av panträtt i icke löpande fordringsrätt ej så ofta varit föremål för direkta uttalanden, som man skulle ha anledning att vänta. En orsak härtill kan nog ha varit den otvivelaktigt ganska utbredda meningen, att överlämnande av själva handlingen är tillräck-

¹ Anmärkas bör dock, att då denna K. Förkl. talar om godset eller *dess värde*, åsyftas även en fordringsrätt. Men att från denna surrogationsprincip draga slutsatser angående fordringsrätter i allmänhet, kan ej ifrågakomma.

² *Eschelsson* s. 185.

³ Se *Trygger* s. 273 f.; Nya Lagb:s Förslag till U. L. s. 99: »förbudets delgivande bör således . . . vara ett villkor för erhållande av förmånsrätt». — Av intresse är också ett yttrande i H. D. vid lagförslagets granskning, Prop. N:o 2 vid 1877 års R. D., Bil. 1, s. 17: »Ur principiell synpunkt synes det mig jämväl kunna ifrågasättas, huruvida med grunderna i 17 kap. 8 § HB vore förenligt, att, sedan hos gäldenären utmätning av en fordran skett långt innan gäldenären försatts i konkurs . . . borgenären likväl skulle gå miste om sin förmånsrätt blott därför, att delgivning av förbudet ej skett mer en månad före den dag konkursen börjades. Jag anser mig fördenskull böra förorda återupptagandet av Lagb:s och Utsökn.-kom:s i detta ämne föreslagna stadgande, enligt vilket utmätningen är att anse såsom fullordad och medförande förmånsrätt, så snart den blivit hos gäldenären verkställd, samt förbudet betraktas allenast såsom en till borgenärens säkerhet föreskriven åtgärd, utan inverkan på förmånsrätten». Dep.-chefen ansåg emellertid, ibd. Bil. 2, s. 7, giltig anledning till den föreslagna ändringen ej förefinnas.

ligt för panträttens uppkomst¹. Härav förklaras väl också, att stundom då tvisten rört panträttens giltighet frågan om denuntiationen icke ens berörts². Vore det så, att tidpunkten för meddelandet till pantgäldenären allmänt uppfattats som den, från vilken panträttens uppkomst borde räknas, kunde man vänta att finna mer vikt lagd på fastställande av denna tidpunkt eller de med denuntiationen förknippade omständigheterna. Man torde alltså kunna negativt sluta sig till, att den här förfäktade uppfattningen om denuntiationens betydelse icke är den vanliga. Detta gäller dock närmast icke löpande skuldebrev och därmed likställda fordringsbevis, såsom depositionsbevis, sparbanks- och sparkasseböcker, försäkringspolicer etc. Därvid bör emellertid å andra sidan märkas, att det ofta, t. ex. inom bankpraxis, torde vara vanligt, att meddelande sker till det pantsatta fordringsbevisets utfärdare³. Även om sådan denuntiation icke anses nödvändig för uppkomsten av pant rätt, har panthavaren dock intresse av att skydda sin rätt, lika väl som cessionarien vid en vanlig cession⁴. Beträffande andra icke löpande fordringsrätter, framför allt de på kontrakt grundade, kan man nog även i domstolspraxis förmärka mera hänsynstagande till denuntiationen som pantsättningsakt. Antydningar till fordran på denuntiation ha sålunda emellanåt förekommit i olika instanser⁵. Det torde icke finnas något avgörande prejudikat, som underkänner denuntiations-kravet.

¹ Jmf. LagC:s och LagB:s förslag; N. T. 1872 s. 387 f. samt uppgifterna hos de ovan s. 119 not 4 nämnda förf.

² Schmidt's J. A. Bd. 3 s. 435; N. T. 1880 s. 362.

³ Denna omständighet beaktas icke av *Benckert* s. 372.

⁴ Jmf. *Ekelund* s. 43.

⁵ Jmf. beträffande denna fråga följande rättsfall: S. J. A. Bd 30 s. 524; *Backman* Ny Lags. X s. 240; NJA 1875 s. 442; 1887 s. 242; 1894 s. 359; 1902 s. 450; Sv. J. 1921 rf. s. 67. Se vidare *Hasselrot* ss. 1601 f., 1612, 1658; samme förf. Jur. Skr. 1922 ss. 25 ff.; *Benckert* i

Givet är att, vad beträffar förhållandet parterna emellan, avtalets giltighet icke är beroende av denuntiation. Såsom redan understrukits, har här endast varit fråga om villkoren för stiftande av en gentemot pantsättarens gäldenärer giltig panträtt¹.

Att *papperets överlämnande* är behövt, fränsett om denuntiation därjämte fordras, får anses som stadgad svensk rättsuppfattning². Det överensstämmer ock med vad som gäller för utmätning (U. L. § 75, 2 st.). Såsom motiv här för kan man hänvisa till att förpantaren eljest gentemot tredje man hade skenet av ograverad »äganderätt» till fordringsbeviset och den därpå grundade fordran³. Detta argument förlorar väl i styrka, om man betänker, dels att gränsen mellan ett särskilt utfärdat fordringsbevis, såsom det icke löpande skuldebrevet, och ett annorlunda beskaffat, enkelt erkännande av en skuld eller andra skriftliga bevismedel är ganska svävande, dels att även muntliga fordringar torde kunna förpantas, såsom vi skola se längre fram. Att överhuvud kräva överlämnande av befintliga bevismedel kan icke komma i fråga. Men traderande av det särskilt upprättade fordringsbeviset jämte denuntiation är påkallat ur andra synpunkter. Att legitimations- och presentationspapper böra överlämnas, ligger i öppen dag. I andra fall kan överlämnandet ha betydelse, vid sidan av denuntiationen, såsom bevis på att pantavtalet är fullbordat och allvarligt menat, varjämte det i viss mån bidrager till att undandra pantsättaren den faktiska rådigheten över fordringsrätten⁴. Härtill kommer så, att detta överlämnande

Sv. J. 1916 s. 368 (mot honom *Hasselrot* i sist nämnda arbete); *Lamm* s. 215.

¹ *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 28; jmf. traditionsregeln vid gäva.

² *Eschelsson* s. 183; *Lamm* s. 215; Sv. J. 1917 s. 122.

³ *Eschelsson* a. st.

⁴ Jmf. *Björling* i T. f. R. 1906 s. 366.

utgör en påtaglig yttre handling, liknande traditionen av vanlig lös pant. Denna yttre likhet har säkerligen spelat en roll för stadfästande av den allmänna uppfattningen, att även icke löpande papper måste överlämnas i panthavarens besittning. 1872 års K. Förkl. kan ock tillämpas i avseende å besittningen av själva papperet.

Det är givetvis ej nödvändigt, att anteckning om pantsättningen sker å papperet, ehuru en dylik anteckning eller en vanlig transport kan för panthavaren underlätta bevisningen om pantsättningen och därmed legitimationen ¹.

4. *Speciella arter av rättigheter.*

Konossement. Enligt 134 § sjölagen utgör konossementet en av befälhavaren utfärdad handling, innefattande erkännande om godsets mottagande och förbindelse att å uppgiven ort avlämna godset. Konossementet räknas till de s. k. sakrättsliga papperen (traditionspapper) med hänsyn till funktionen att förmedla sakrättsliga förfoganden över lasten. Den på grund av konossementets text och därå tecknade överlåtelser legitimerade innehavaren av papperet kan å bestämmelseorten fordra godsets utlämnande utan ytterligare bevis om sin materiella rätt, 134 § andra st. Befälhavaren skall utlämna godset till legitimerad konossementsinnehavare, 139 §, jmf. ock 167 §. På grund av dessa grundläggande bestämmelser om konossementets rättsverkningar kan konossementet begagnas såsom ett värdepapper, representerande godset vid transaktioner rörande detsamma. Därest befälhavaren utfärdat konossement och sedermera godsets ägare lämnar ifrån sig konossementet, avhänder sig den senare därmed rådigheten över godset, som i stället enligt nyss angivna regler står till förfogande för konossementets innehavare. Under sådana förhållanden

¹ *Lamm* s. 215.

kan uppenbarligen det panträttsliga traditionskravet anses uppfyllt genom tradition av konossementet¹. Denna slutsats rubbas icke däruv, att enligt svensk rätt transaktioner beträffande inlastat gods kunna med giltig verkan äga rum utan förmedling av konossementet, i det att allmänna regler rörande köp av lösöre äga sin giltighet vid sidan av konossements-reglerna². Genom dessa sistnämnda äro dock dylika förfoganden försvårade och konossementets sakrättsliga verkningar förutsatta eller fastslagna.

Det råder heller intet tvivel om att konossement kunna enligt svensk rätt pantsättas med panträttslig verkan i avseende å godset. Vidare framgår av legitimationsreglerna i 134 § sjölagen, att konossementet är ett löpande papper, vare sig det är ställt till innehavaren eller till viss man. Någon annan traditionsakt än, ifråga om konossement å innehavaren papperets överlämnande samt, beträffande konossement på viss man, dessutom transportpåteckning kan sålunda icke krävas för giltig pantsättning. Endast om uttryckligt förbehåll mot överlåtelse skett i konossementet, får det karaktär av icke löpande papper och torde då icke kunna pantsättas med giltig verkan gentemot pantsättarens borgenärer utan meddelande till utfärdaren.

En omtvistad fråga är, huruvida för bindande pantupplåtelse är tillräckligt att ett konossementsexemplar överlämnas såsom pant, oaktat flera exemplar utställts. I praktiken torde ofta krävas »full set» d. v. s. samtliga konossementsexemplaren vid pantsättning, enär panthavaren eljest löper risken, att ett annat exemplar företes vid fartygets framkomst av någon, som gör gällande anspråk på godsets utfående och är därtill genom sitt konosse-

¹ Jmf. ock lag om kommission 31 §.

² NJA 1900 s. 239; *Hammar skjöld* Om fraktavtalet s. 204 f.; *Knoph* i T. f. R. 1923 s. 346 ff. Jmf. *Winroth* Köp s. 222.

mentsexemplar legitimerad. Emellertid torde det icke kunna fordras för panträttens stiftande, att mer än ett exemplar överlämnas¹. Besittningen av ett exemplar möjliggör förfogande över godset, oberoende av övriga exemplar. Föreskrifterna i sjölagen för det fall, att flera legitimerade konossementsinnehavare konkurrera om godset, erbjuda ock vissa garantier mot obehöriga dispositioner över godset med hjälp av annat exemplar, låt vara att konossementets egenskap av löpande papper å andra sidan medför att dessa garantier icke äro fullständiga. Pantsättning genom överlämnande av samtliga exemplaren är dock för panthavaren mer be-
tryggande².

Lagerbevis. I svensk rätt finnas inga bestämmelser om lagerbevis (upplagsbevis), men dylika »traditionspapper» förekomma i ganska stor utsträckning inom affärslivet. Ett lagerbevis utfärdas av den, som mottagit gods till förvaring, och innefattar bevis om mottagandet (recepisse) samt eventuellt utfästelse att mot handlingens återställande utlämna godset, vare sig till viss angiven person eller till innehavaren av beviset³. Till sitt innehåll är följaktligen lagerbeviset närmast likt konossementet.

I utländsk lagstiftning⁴ förekomma ofta ingående be-

¹ Så ock t. ex. *Schaps Das deutsche Seerecht* I² § 647 Anm. 8; *Knoph* s. 350. — Jmf. ock lag om kommission 31 §.

² Med konossement kan icke, i avseende å pantsättning, likställas fraktsedelsdublett; jmf. köplagen § 16, *Almén* § 16 och *Winroth* Köp s. 72. Fraktsedelsdublett, som där avses, är icke ett löpande papper. Men väl bör besittningen av godset anses ha övergått till *mottagaren*, sedan avsändaren till honom överlämnat fraktsedelsdubletten. Panträtt i godset kan alltså stiftas för mottagaren, innan godset framkommit, genom överlämnande av fraktsedelsdubletten.

³ Jmf. »våganvisningar», som äro utfärdade, icke av förvararen utan av godsets ägare. Rättsfall i NJA 1888 s. 8.

⁴ En översikt härav hos *Dickson* I utlandet förekommande former för varubeläning 1913 (Skr. utg. av Sv. Bankföreningen, 4).

stämmelser om lagerbevis (warrants), avseende att åt dessa papper förläna en rättslig karaktär likartad konossementets, varigenom vinnes att sakrättsliga förfoganden över godset — äganderättsupplåtelse och pantupplåtelse — kunna bekvämligen och utan olägenheter ske under förmedling av lagerbeviset. Stundom tillämpas ett system med två skilda dokument, av vilka det ena skall användas vid överlåtelse av äganderätt (det egentliga lagerbeviset), medan det andra (garantibevis, warrant i inskränkt bemärkelse) skall brukas vid pantupplåtelse.

Med anledning av framkommet förslag att införa lagstiftning om lagerbevis i svensk rätt tillkom K. Förklaring d. 24 maj 1872 av HB 17: 3 angående företrädesrätt till betalning ur lös pant. Ehuru nämligen en lagstiftning om lagerbevis ansågs för det dåvarande icke tillräckligt motive-rad¹, befanns det erforderligt att i ett visst avseende undanröja en dittills bestående ovisshet angående gällande rätts innebörd, nämligen beträffande frågan huruvida den företrädesrätt till betalning, vilken enligt lag tillkomme panthavare enligt HB 17: 3 även gällde för det fall att det förpantade godset innehades av tredjeman, som förbundit sig att detsamma eller dess värde panthavaren tillhandahålla. Med denna motivering framlade K. Maj:t för riksdagen ett förslag till förklaring av HB 17: 3, vilket förslag även av

¹ Härom anförde dep.-chefen vid remissen av lagförslaget till HD (se prop. nr 9 vid 1872 års RD): Riksdagen syntes hava lagt en icke ringa vikt därå, att de bevis över inlämnade varor, som från upplagsbevisen utfärdades, skulle, i fråga om köp och pantsättning, representera själva varan. Ett lagstadgande i sådant syfte komme dock ostridigt att innebära en ganska väsentlig avvikelse från de i vår lagstiftning gällande grundsatser. De betänkligheter, som härav måste uppstå mot antagande av ett dylikt stadgande, syntes kunna rubbas endast genom ett tydligt ådagalagt behov därav för våra näringar. Dep.-chefen tvivlade emellertid på förefintligheten av ett sådant behov. — Se även Första lagutsk:s utl. nr 19 vid 1923 års RD.

riksdagen antogs¹. Genom denna lagförklaring har sålunda uttalats, att traditionskravet vid pantsättning av gods i tredje-mans förvar är uppfyllt därigenom, att tredje man förbinder sig att godset eller dess värde panthavaren tillhandahålla. I själva verket torde denna lagförklaring ha kommit att verka snarare såsom en inskränkning än en utvidgning av den allmänna traditionsregeln. Enligt eljest tillämpade regler för besittningens övergång i förevarande fall skulle man nämligen med sannolikhet ha så småningom kommit till det resultat i rättspraxis, att pantsättning vore fullbordad genom ett meddelande till förvararen från förpantarens sida². Nu har man däremot i praxis fasthållit vid ordalagen i 1872 års förklaring och för en giltig pantsättning krävt ett åtagande från förvararens sida³. Likställt med åtagande är dock givetvis ett åläggande för förvararen enligt uttryckliga föreskrifter i t. ex. administrativ författning⁴.

¹ I en reservation inom lagutskottet framfördes åtskilliga skäl mot den föreslagna lösningen av frågan, bl. a. följande: att lagförklaringen ej berörde spörsmålet huruvida en köpare vore genom överlåtelse av upplagsbeviset tryggad i sin rätt mot alla; att det icke vore fullt klart, huruvida den, som innehade panten, skall hava förbundit sig att åt *en viss person* eller åt *envar* som företedde bevis, att pant-rätt hade honom av ägaren medgivits, tillhandahålla panten eller dess värde; att tvivel funnes, huruvida förmånsrätt uppstode innan upplagsbeviset överlämnats till panthavaren eller pantsättningen blivit hos förvararen anmäld (nämligen därest denne på förhand förbundit sig att tillhandahålla godset åt den, åt vilken panträtt framdeles av ägaren medgäves); att reglerna för realisation av pant icke vore lämpliga för dessa fall av pantsättning m. m. — Se ock uttalanden av bl. a. dep.-chefen under debatten i båda kamrarna.

² Jmf. *Almén* Om köp, rubriken till §§ 9—11 vid not 26.

³ *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 21 ff.; lag d. ¹²/₅ 1897 om Sveriges riksbank 13 § c); NJA 1886 s. 475; 1892 s. 490; 1914 s. 332. Men jmf. *Almén* a. a. § 39 not 115.

⁴ Se sålunda 1914 års tullstadga § 77: »Vill man till annan överlåta eller förpanta sitt nederlagsgods, göra därom hos tullförvaltningen skriftlig, i två exemplar upprättad anmälan, innehållande uppgift å

Det är uppenbart, att ett lagerbevis, som jämlikt 1872 års K. Förkl. innehåller ett åtagande från förvararens sida att hålla varorna panthavaren tillhanda, skall kunna användas för stiftande av en panträtt i godset. Om sålunda ett lagerbevis överlämnas till panthavaren och det antingen på själva beviset tecknas en utfästelse av bevisets utfärdare att hålla godset den namngivne panthavaren tillhanda eller ock en dylik förklaring erhålles i särskild handling, t. ex. i ett brev från förvararen till panthavaren, har otvivelaktigt giltigt panträtt stiftats i varorna¹.

Ovisst är däremot, huruvida en särskild utfästelse från förvararens sida kan undvaras genom viss avfattning av lagerbeviset. Det skulle sålunda kunna tänkas — och förekommer helt visst ofta — att lagerbeviset ställes till innehavaren eller att det åtminstone innehåller en presentationsklausul (»och utlämnas varan endast mot detta lagerbevis«).

Vad först beträffar lagerbevis med presentationsklausul, lär en sådan klausul icke kunna tolkas annorledes än såsom en av depositarien betingad förmån, varigenom han äger kräva bevisets återfående. Men han har därmed icke av sagt sig rätten att utlämna godset utan att återfå lagerbeviset². Förvararen torde sålunda jämlikt förvaringsavtalet

godsets mängd och art jämte märken och nummer samt lägenheten, med vilken godset inkommit, ävensom namnet å den, till vilken det skall överlåtas eller förpantas; börande denne genom sin påskrift bestyrka uppgiften. Sådan anmälan må ej gälla mindre än helt kolli. Det ena ex. av berörda anmälan återställes till godsets ägare med behörigen underskriven anteckning ej mindre om dagen, då tullförvaltningen därav fått del, än ock, där godset häftar för avgiften å samma eller annat gods, om detta förhållande, varefter den nye ägaren eller innehavaren av förpantningsrätten i anseende till vederlagsrätten träder i alla den förre innehavarens rättigheter och skyldigheter. Upphör sedermera förpantningsavtal att gälla, medan godset på nederlag kvarligger, skall likaledes skriftlig anmälan av bägge de avtalande därom göras.

¹ NJA 1921 s. 364; jmf. föregående not och NJA 1921 s. 322.

² Se ovan s. 115.

kunna utlämna varorna till deponenten, oaktat denne icke företer lagerbeviset. En pantsättning av lagerbevis, ställt på viss man (deponenten) med presentationsklausul, lär därför icke medföra den tryggade ställning för panthavaren, som traditionsprincipen kräver¹.

Därest lagerbeviset innehåller utfästelse att utgiva godset till deponentens order eller till innehavaren, uppkommer frågan om härigenom skapats ett med konossement likställt papper², innefattande bland annat att innehavaren — resp. den å vilken beviset överlåtits — är befogad att utfå godset utan ytterligare bevis om sin materiella rätt³.

I brist på uttryckligt lagstadgande synes detta knappast kunna antagas. Än mindre torde innehavare av lagerbeviset kunna åberopa godtrosförvärv i förhållande till tidigare förvärvare utan besittning eller till senare förvärvare, som kommit i besittning av själva godset. Särskild lagstiftning synes erforderlig för att åt lagerbevisen förläna rättsverkningar av denna art i avseende å rätten till själva varan, en uppfattning som också, efter vad vi sett, var rådande vid utfärdandet av 1872 års förklaring. Men om icke lagerbeviset har karaktären av löpande papper såsom på grund av uttrycklig lag konossementet, torde pantsättning icke kunna ske enbart genom lagerbevisets överlämnande, oaktat det är ställt på innehavaren, utan därutöver böra tillkomma antingen ett åtagande från förvararens sida eller, om ett sådant gjorts generellt t. ex. i lagerbeviset (genom t. ex. innehavareklausul), en anmälan till denne⁴.

¹ Jmf. *Hagerup* s. 95 f.

² Så *Winroth* Köp av lös egendom s. 223; *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 24; *Almén* Om köp II, Tillägg till första delen s. 41 (tyska uppl. I Anhang zu § 39—41 not 25 a).

³ Jmf. ovan s. 125 ang. konossement. Om innebörden av legitimationsregeln beträffande växlar, se *Undén* Växlarättliga spörsmål s. 6 f.

⁴ Jmf. emellertid *Hasselrot* a. a. s. 24: »Om tredje man vid

I detta sammanhang må beröras ett annat spörsmål, angående pantsättning av lagerbevis. De lagrade varorna utgöras stundom av generiskt gods. Vid förvaringsavtalets ingående är det parternas avsikt, att depositarien icke skall behöva återlämna samma individuella vara, utan endast samma kvantitet av samma varuslag och kvalitet. Godset förvaras icke individualiserat för varje särskild ägares räkning, utan partier tillhörande olika ägare blandas med varandra. Det kunde ifrågasättas, att ett så beskaffat avtal vore ett s. k. depositum irregulare, liksom penningdeposition i en bank, och att deponenten endast finge en fordringsrätt mot depositarien, medan äganderätten överginge till den sistnämnde.

Emellertid föreligger här den skillnaden i förhållande till penningdeposition, att förvararen ingalunda skall ha befogenhet att disponera över godset genom försäljning eller annorledes. Det skulle också i olika avseenden medföra olägliga konsekvenser att likställa dessa bägge avtalstyper. Man bör i vårt fall i stället betrakta förhållandet så, att verkligt förvaringsavtal föreligger, och att deponenterna samfällt äro ägare till det förvarade godset, var till den andel

mottagandet av en sak t. ex. i deposition därom utfärdar erkännande i skriftligt bevis av sådan lydelse, att han är förbunden att till den person, vilken det vara må, som är bevisets innehavare och på grund därav gör anspråk på saken, utlämna densamma, så bör för stiftande av panträtt vara nog, att pantsättaren till panthavaren överlämnar beviset. Med beviset i sin hand innehar panthavaren också tredje mans förbindelse att tillhandahålla honom panten. Att förbindelsen skall vara ställd till viss man är icke föreskrivet. — I vilken utsträckning kunna kontrahenterna i förvaringsavtalet enligt H:s mening med bindande verkan träffa bestämmelser, som medföra att lagerbeviset representerar själva varan? Kan det anses riktigt och lämpligt, att sakrättsliga papper av löpande karaktär må obehindrat sättas i rörelse, utan närmare reglering av de mångahanda spörsmål, som därvid uppstå? Det förefaller som om lagstiftningens mellankomst här vore erforderlig. Se ock motion nr 13 i 2 K. vid 1923 års RD. och 1 lagutsk:s utl. nr 19.

som svarar mot det av honom inlagda godset¹. En förpantning av en i ett större förråd av visst slag ingående myckenhet bör kunna med giltig verkan äga rum därigenom att förvararen förbinder sig att tillhandahålla den av pantsättaren inlagda kvantiteten såsom pant².

Inteckningsreverser. Vi ha i det föregående berört frågan om tillämpning av traditionsprincipens krav vid pantsättning av intecknade ackomoderationsreverser ävensom av intecknade reverser av annat slag, ställda till innehavaren³. Återstår spørgsmålet om pantsättning av inteckning, ställd till viss man, vilken ej har karaktären av ackomoderationsrevers. Det gäller här frågan, huruvida denuntiation kan anses erforderlig eller eljest något särskilt villkor för pantsättningens fullbordan bör uppställas. Ehuru en pantsättning i detta fall avser icke blott eller icke alls den personliga fordringsrätten — vilken måhända redan upphört t. ex. genom preskription — utan den genom inteckningen stiftade *panträtten* i fastigheten (inteckningsrätten), har frågan om traditionsprincipens tillämpning i detta fall sådant sammanhang med spørgsmålet om pantsättning av icke löpande skuldebrev i allmänhet, att förstnämnda fråga lämpligen kun-

¹ Denna konstruktion är ock vanlig i utländsk rätt, se t. ex. *Chydenius* Kontraktsrätt II 2 uppl. s. 214; *Cosack* Lehrbuch des Handelsrechts 1920 § 178. Med densamma undvikas olägenheterna av att deponenterna endast skulle ha en fordringsrätt i depositariens konkurs. Jmf. nyttjanderättslagen 2 kap. 24 § ang. lega av kreatur etc. vid arrende; KK d. 13/2 1830 ang. åtskilliga föreskrifter i avseende på järn- och vågeffekter, som i banken belånas, enligt vilken riksbanken äger förmånsrätt enligt HB 17: 3 »uti låntagarens å vågen kvarvarande, i vågattesterna upptagna, behållning av varje belånad särskild sort, utan avseende å de ombyten, i stämplor och dimensioner, som, med den ena eller andra panten, under tiden kunnat äga rum».

² Se *Sjögren's* yttrande i NJA 1910 s. 216. Jmf. *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 21.

³ Se ovan s. 107.

nat upptagas först, sedan pantsättning av icke löpande fordringsrätter behandlats.

Ifall man antager, att en annan än fastighetsägaren, t. ex. föregående ägaren, vilken mottagit en intecknad icke löpande revers såsom köpeskillingslikvid, skall pantsätta inteckningen, är alltså frågan den, huruvida härför erfordras annat än inteckningens överlämnande till borgenären. Behöver därjämte fastighetsägaren notificeras om pantsättningen? Denna fråga sammanhänger givetvis med det omtvistade spörsmålet om dylika skuldebrevs rättsliga natur i vad avser inteckningsrätten. Enligt en uppfattning skulle invändningar, som kunnat göras gällande mot en tidigare innehavare av skuldebrevet, också kunna framställas mot en senare, såväl vad angår det personliga skuldförhållandet som i fråga om inteckningsrätten¹. Enligt en annan åsikt är inteckningsrätten, även om skuldebrevet är icke löpande, oberoende av invändningar, som kunna hämtas från fordringsförhållandet². Vidare har framställts en förmedlande uppfattning, enligt vilken vissa grupper av invändningar, hämtade från det personliga fordringsförhållandet, icke kunna göras gällande mot senare innehavare av inteckningsrätten, men väl andra grupper³.

I varje fall torde det vara uppenbart, att själva handlingen har en större betydelse med hänsyn till inteckningsrätten än beträffande den personliga fordringsrätten. Sålunda har i praxis den fastighetsägare, som icke personligen ansvarade för en icke löpande, i fastigheten intecknad revers, ansetts ej kunna åläggas betalningsskyldighet annat än mot avskrivning å skuldebrevet (vilket emellertid var förkom-

¹ Lagberedningens Förslag till JB II s. 336.

² Nordling Lagf. o. int.lagarna (1888) s. 199 f.; jmf. ock *Köersner* Om de föreslagna reformerna av vårt lagfarts- och inteckningsväsen (1910) s. 98 f.

³ Lamm s. 84 ff.

met)¹. Vidare torde åtminstone i vissa fall av fastighetsägare i god tro erlagd betalning av intecknat belopp utan påskrift å inteckningen och utan dennas återfående icke befria honom gent emot den, som genom överlåtelse var innehavare av inteckningen². Härav följer i samma utsträckning, att den som lämnar ifrån sig besittningen av själva inteckningshandlingen därmed berövar sig möjligheten att göra gällande krav gentemot fastighetsägaren, varför alltså överlämnandet av papperet bör i här omhandlade fall anses såsom en tillräcklig traditionsakt. Även om sist antydda grundsats, att fastighetsägaren ej kan med befriande verkan betala utan inteckningens återfående eller påskrift å skuldebrevet, skulle anses begränsad till vissa fall, där denuntiation ej rimligen kan fordras³, torde dock starka skäl tala för att anse inteckningsrätten även eljest ha en sådan självständighet i förhållande till den personliga fordringsrätten och vara på sådant sätt knuten vid handlingen, att traditionskravet tillgodoses tillräckligt genom inteckningens överlämnande i panthavarens hand. Sålunda må särskilt hänvisas till föreskrifterna rörande ägarehypotek, i synnerhet i inteckningsförordningen 26 § angående andel i inteckning, tillkommande den betalande fastighetsägaren. Möjligheten för fastighetsägaren att erhålla sin andel av en inteckning utbruten, är ju beroende av att den, till vilken avbetalning verkställts, disponerar över inteckningshandlingen. Överhuvud kan det påstås, att inteckningsrätten, såsom en rätt att ur en fastighet utfå ett visst belopp, eventuellt utan medverkan av fastighetens ägare, är på ett helt annat sätt beroende av inteckningshandlingen än vad fallet är i fråga om den personliga fordringsrätten, angiven i ett icke löpande skulde-

¹ NJA 1896 s. 139. *Lamm* s. 90.

² *Lamm* s. 85 f.

³ Se *Lamm* a. st.

brev. Av nu anförda skäl synes det icke tillfyllest motiverat att såsom betingelse för uppkomsten av panträtt i en in-teckning kräva denuntiation till fastighetsägaren ¹.

Det har hittills endast varit fråga om panträtt i in-teckningsrätten, d. v. s. i rätten att ur fastigheten utfå visst belopp. Vad beträffar förpantning därjämte av den person-liga fordringsrätten enligt det in-tecknade skuldebrevet, därest en sådan rätt består, torde denuntiation böra krävas.

Växlar. Av reglerna angående växlers överlåtelse och av de allmänna grundsatserna om pantsättning av löpande papper följer, att pantsättning sker genom tradition av den blanco-endosserade eller på panthavarens namn endosserade växeln ². Pantsättning bör ock kunna ske genom tradition av växeln utan endossement, ehuru panthavaren i sådant fall icke legitimeras enligt växellagen § 39. En växelägare kan sålunda begagna den honom tillkommande växelford-ran som säkerhet för skuld. Att pantsyftet ej uttryckli-gen framgår av endossementet ³, behöver ej föranleda den slutsatsen att en total överlåtelse — fiduciarisk — föreligger ⁴.

Försäkringsbrev. Det är icke sällsynt, att den försäk-

¹ Jmf. *Lamm* s. 215. — Emellertid har *Lamm* senare, nämligen under föreläsningar 1918—1919, uttalat en uppfattning, överensstäm-mande med den i texten hävdade.

² *Hasselrot* s. 1600; jmf. ock *Hammar skjöld* i T. f. R. 1893 s. 317; *Undén* Växlerättsliga spörsmål s. 73 ff. — BHB § 1292; ZGB Art. 901; *Stubenrauch* s. 691 noten; *Serlachius* § 74 II.

³ Pantsättningsklausul i endossement är okänd i svensk lag och torde ej ha växlerättslig verkan. Dock medför ett dylikt villkor i en-dossementet ej dettas ogiltighet. Ej heller behöver en sådan klau-sul inverka såsom störande en förvärvares goda tro. Se *Undén* a. a. s. 79.

⁴ S. k. depotväxlar kunna vara såväl pantsatta som fiduciariskt överlätna; jmf. *Fischbach* s. 233 f.; *Dreyer* Das fid. Rechtsgeschäft, i *Gruchot's Beiträge z. Erläuterung des d. Rechts* Bd. 40, s. 461; *NJA* 1887 s. 242. Även för fiduciarisk överlåtelse fordras ju emellertid växels överlämnande.

ringstagare tillkommande fordringsrätt enligt försäkringsavtal användes såsom pantobjekt.

Så är i synnerhet fallet med livförsäkringsbrev. Dock kunna även t. ex. livräntebok¹, sjukförsäkringsbrev², brandförsäkringsbrev³, sjöförsäkringsbrev⁴, m. fl. arter begagnas i pantsyfte. Men livförsäkringsbrev äro de ojämförligt vanligaste av hithörande pantobjekt.

Livförsäkringsbrevet är till sin rättsliga natur i regel icke »bärare» av en fordringsrätt i förut antydd bemärkelse⁵. Vad först beträffar livförsäkringsbrev, i vilka livförsäkringsgivaren förpliktat sig utbetala försäkringsbeloppet till försäkringstagarens rättsinnehavare (dödsbo, arvingar, anhöriga e. d.) eller till viss angiven person, så torde det redan med hänsyn till våra allmänna grundsatser om det kännetecknande för löpande och icke löpande skuldebrev vara tyd-

¹ NJA 1895 s. 470.

² I »Allmänna Bestämmelser», avtryckta å Nya försäkrings- A.-B Hansa's sjuk- och olycksfallsförsäkringspolicer, finns en regel för pantsättning, § 4 mom. 7: »Pantsättning eller överlåtelse av försäkringsbrev har gentemot bolaget ingen verkan, såvida icke anmälan därom skett till bolaget och dess godkännande inhämtats.»

³ *Hasselrot* s. 1607.

⁴ K. Maj:ts dom. d. 7 april 1873 hos *Backman* Ny Lags. X s. 240; *Platou* Søren s. 590 ff.

⁵ Jmf. härom *Engströmer* i ett diskussionsinlägg, Försäkringsföreningens Tidskrift 1913 s. 236: »Vi laborera här med ett juridiskt begrepp: papper, som äro bärare av rättigheter, och om jag ej missar mig, anses försäkringspolicer hos oss vara dylika papper. Det borde följa av vad som sagts därom, att de kunna pantsättas, ty vore de icke bärare, skulle de, såvitt jag kan se, icke kunna med laga verkan göras till föremål för en verklig pantsättning.» Enligt utkast till lag om försäkringsavtal 1921, innefattande preliminärt förslag till lagtext jämte förklarande anmärkningar, »har ett livförsäkringsbrev i vissa avseenden likställts med sådana papper som växlar och konossement» och skulle sålunda, om förslaget blir lag, få i viss grad löpande karaktär, se §§ 132 och 133 med anmärkningar. Däremot skulle en livräntebok behandlas såsom icke löpande, se § 139. Se f. ö. *Undén* i Sv. J. 1917 s. 107; *Palme* ib. s. 231 ff.

ligt, att sådana brev böra närmast jämföras med icke löpande skuldebrev. Men detta framgår icke blott därav, att de äro formulerade på angivet sätt: såsom utfästelser till viss man eller försäkringstagarens rättsinnehavare. Även själva fordringsrättens beskaffenhet — vilande icke på en abstrakt skuldufästelse, utan på försäkringsavtalet med dess mångahanda särskilda villkor — medför, att man endast på starka grunder bör hänföra brevet till löpande papper¹. Vore dessa försäkringsbrev löpande papper, borde de ha karakteren av presentationspapper. Men att försäkringsgivaren kan bli skyldig att prestera utan företeende av försäkringsbrevet och utan ställande av säkerhet är i praxis erkänt². Visserligen kan försäkringsgivaren ha i avtalet förbehållit sig att endast utgiva försäkringsbelopp mot återfående av försäkringsbrevet. Men en sådan presentationsklausul förvandlar icke brevet till ett löpande papper, liksom icke

¹ *Ehrenberg* Versicherungsrecht I, VIII A, 3: »Es fehlen also der Versicherungspolice meist gänzlich und stets teilweise diejenigen wirtschaftlichen und juristischen Voraussetzungen, deren Vorhandensein ihr erst den Charakter eines echten Inhaber- oder Orderpapiere verleihen könnte. Die eigentlichen materiellen Wirkungen dieses Charakters — Ausschluss der Einreden aus der causa obligationis und aus der Person der Vormänner — sind ihr versagt . . .»

² NJA 1909 s. 318. Försäkringstagarens dödsbodeläggare uppgåvo att polisen stulits, varom ock anmälan på sin tid gjorts till försäkringsgivaren. Denne bestred emellertid skyldighet att utbetala beloppet utan säkerhet för eventuella framtida krav på grund av ifrågasvarande försäkringskrav. Försäkringsgivaren dömdes — utan meningskiljaktighet i de högre instanserna — att utbetala försäkringssumman utan säkerhet. Se ock *Bache* i Försäkringsför:s Tidskr. 1913 s. 235 ang. skiljaktighet i svensk och dansk rätt; *Herlitz* ib. s. 137, som från försäkringsbolagens praxis meddelar, att beloppen alltid utbetalas, även när försäkringsbrevet bortkommit, och att detta anses kunna ske utan säkerhet för framtida förlust, ehuru sådan säkerhet ändock brukar begäras. Denna praxis intygades även av annan talare vid samma tillfälle, se *Wetterströms* inlägg, ib. s. 238.

heller den stundom förefintliga legitimationsklausulen (att innehavet är tillräcklig legitimation).

Av det hittills sagda framgår, att förpantning av den på ett livförsäkringsbrev grundade rättigheten icke bör kunna ske enbart genom brevets traderande, så vitt gäller ifrågavarande försäkringsbrev. I överensstämmelse med ovan hävdade ståndpunkt beträffande icke löpande skuldebrev, bör dessutom fordras anmälan till försäkringsgivaren. Eftersom denne kan i god tro utbetala försäkringssumman till den, å vilken brevet ställts, eller till vederbörande rättsinnehavare utan försäkringsbrevets återfående, när någon anmälan om pantsättning ej ingått, så följer härav att panthavaren genom att blott få polisen till sig överlämnad icke har den faktiska makt över rättigheten, som kräves enligt traditionsprincipen ¹.

I vår försäkringspraxis synes man ganska allmänt upprätthålla kravet på anmälan om såväl vanlig överlåtelse som »överlåtelse till säkerhet» av försäkringsbrev, vilken praxis visserligen icke är av omedelbar betydelse för uppfattningen om anmälanens roll såsom moment i en giltig pantsättning.

Ett livförsäkringsbrev kan vara ställt att utbetalas till innehavaren såsom förmånsberättigad. Sådana brev, som icke lära förekomma annat än undantagsvis, torde i försäkringspraxis icke betraktas som löpande papper ². Där emot förekommer emellanåt, att försäkringsbrev överlåtes till innehavaren »med full äganderätt», varvid alltså fråga är om en transport till innehavaren av de på avtalet grundade rättigheterna för försäkringstagaren. Dessa »innehavare-brev» torde i vissa avseenden uppfattas såsom lö-

¹ Därest stadganden av ovan s. 136 not 5 angivet innehåll antagas såsom lag, blir tydligen tradition av brevet tillräcklig pantsättningsakt.

² Se *Palme* i Sv. J. 1917 s. 235 f.

pande papper¹. Härav skulle alltså följa, att dessa brev förpantas genom tradition av papperet och utan anmälan.

Anmärkas må, att vissa försäkringsavtals natur av tredjemansavtal icke behöver utgöra hinder mot förpantning. Innan tredjeman nämligen fått en självständig rätt ur avtalet, kan försäkringstagaren (promissaren) förfoga över rättigheten.

Sparbanks- och sparkasseböcker. De motböcker, som sparbankerna utfärda över insatta medel, äro icke löpande papper². Enligt 1892 års sparbankslag voro motböckerna icke ens obetingat att anse såsom legitimationspapper. Av 25 § i sparbankslagen framgick nämligen, att innehavet av motboken ej i och för sig var tillräcklig legitimation, utan att ytterligare prövning av innehavarens behörighet erfordrades³. Nyssnämnda bestämmelse jämte stadgandet i 28 § gav vid

¹ Jmf. diskussionsinlägg av *Herlitz* i Förs. förs Tidskr. 1913 s. 237: »Jag har för min del icke haft samma uppfattning som prof. Engströmer, att försäkringsbrevet bör betraktas såsom en bärare av rättigheten. Så kan bli fallet, om försäkringen från början ställes till innehavaren, jag menar nu icke blott, att försäkringssumman vid dödsfall skall utbetalas till innehavaren, utan att, såsom någon gång händer, försäkringsavtalet ställes att fullgöras till innehavaren. Om jag bortser från detta fall, har jag för min del i min praxis icke ansett att försäkringsbrevets innehav skulle vara en nödvändig förutsättning för rättigheten»; *Palme* a. st. Jmf. ovannämnda lagutkast, § 134.

² Lag ang. sparbanker d. 29 juli 1892, §§ 23, 24, 28, 29; se ock motiven (»Lagförslag och Betänkande . . . ang. sparbanker» 1891) s. 64: »I fråga om motboks privaträttsliga natur vill kommittén här erinra, att motbok ingalunda, såsom flera reglementen synas antaga, är ett fordringsbevis, betalningsgillt i var mans hand, utan allenast ett för viss man gällande bevis om dennes tillgodohavande i sparbank, och såsom lätt inses, är det just med hänsyn till motboks nämnda egenskap, som föreskrifterna i 23 och 25 §§ funnits nödiga.» — Se ock NJA 1901 s. 112. — Enligt 23 § i den 1923 antagna sparbankslagen må motbok ej avfattas såsom löpande papper.

³ Jmf. NJA 1903 s. 8, där emellertid saken låg så, att den person, som uttagit pengar i sparbanken, uppträtt som ombud och företett (förfalskad) fullmakt jämte motbok.

handen, att legitimationsprövningen, ehuru erforderlig, dock var begränsad på visst sätt, och att sålunda motboken var så att säga i viss grad legitimationspapper ¹. Den 1923 antagna lagen upptager icke sådana inskränkande bestämmelser rörande legitimationen, Att sparbanksböckerna äro presentationspapper ² medför icke — enligt vad vi ock förut framhållit — att panträtt kan stiftas däri genom blotta överlämnandet, ehuru tradition av boken naturligtvis är nödvändig.

Panträtt i sparbanksbok torde alltså stiftas genom bokens överlämnande samt anmälan om förpantning till sparbanken ³.

Vad beträffar sparkasseböcker, som utfärdas av andra banker, så torde de vanligen vara rena legitimationspapper, i det bankerna ofta i sina stadgar förbehålla sig att betrakta innehavet såsom tillräcklig legitimation. Dessutom äro de enligt lag presentationspapper. Men de torde aldrig vara avfattade som löpande papper ⁴.

¹ Att sparbanksböckerna äro legitimationspapper, säges av *Björling*, Om dödande av bortkomna handlingar (1899) s. 10; så ock i Förslag till lag om dödande av bortkomna handlingar . . . 1908, s. 13, 24. — Beträffande postsparbanksböcker gälla samma regler för legitimationen, men eftersom de icke kunna pantsättas (se ovan s. 90), intressera de oss ej i detta sammanhang.

² Se 1923 års lag 23 §; *Björling* a. a. s. 9.

³ Jmf. ock *Trygger* s. 272 ang. utmätning.

⁴ Ang. motböckernas karaktär av presentationspapper, se lag om bankrörelse d. 22 juni 1911, §§ 52, 168. Se vidare bankinspektionens yttrande i 1907 års bankkommittés betänkande, hos *Bergelmer* Lagen om bankrörelse (1911) s. 96 f.:

»Men nu har hos vissa bankbolag visat sig en benägenhet att avvika från denna för sparkasserörelsen karakteristiska metod så till vida att, under det insättningar antecknas i motbok, räkningshavaren tillåtes draga på sin räkning genom check, utan företeende av motbok . . . Det synes i varje fall innebära en oegentlighet att, sedan bank genom kvitto i motbok erkänt sig hava mottagit ett visst belopp, en större eller mindre del av detsamma återbetalas, utan att sådant antecknas i motboken, vilken sålunda kommer att visa ett större tillgodo-

Depositionsbevis. De av bankerna utfärdade depositionsbevis över insatta pengar äro till sin natur skuldebrev och skola enligt nu gällande lag¹ vara ställda till viss man, äro alltså icke löpande². Enligt vanliga reglementsbestämmelser är depositionsbeviset ett legitimationspapper, i det bankerna förbehålla sig att få betrakta innehavet såsom tillräcklig legitimation och sålunda med befriande verkan betala till innehavaren. Depositionsbevisen torde också regelmässigt vara avfattade som presentationspapper³.

Det följer av våra förut hävdade grundsatser, att för uppkomsten av giltig panträtt i depositionsbevis fordras ej blott bevisets traderande utan även meddelande till dess utfärdare.

Fordringsrätter på grund av ömsesidigt förpliktande kontrakt. Vid tillämpning av föryttringsprincipen ha vi icke till särskild behandling upptagit sådana rättigheter, som här äro i fråga. Endast beträffande lönefordringar fanns anledning att ifrågasätta avvikelse från utmätningshavande än det verkliga. Väl utgör motboken icke ett självständigt fordringsbevis, och banken kan därför även genom annat intyg om återbetalning — checken — juridiskt skydda sig mot krav enligt motboken; men obestriddigt är, att det oförmälda förfaringssättet, varigenom en motbok kommer att utvisa ett tillgodohavande, som i verkligheten icke finnes, kan giva anledning till förvecklingar och, genom motboks överlåtande eller belånande för det däri upptagna tillgodohavandet, även till bedrägerier.»

Det bör alltså märkas, att avsikten med föreskrifterna om motbokens företeende vid uttagningar ej var, att göra den till ett löpande papper.

¹ Lag d. 12/5 1897 § 16 och d. 22/6 1911 §§ 52, 168.

² Se ock *Naumann* i N. T. 1868 s. 323; NJA 1909 s. 282.

³ Enligt Sv. Bankföreningens 1913 fastställda formulär innehålla depositionsbevisen bl. a. följande:

»N. N. ... äger att ... mot återställande av detta bevis, vederbörligen kvitterat, lyfta nämnda belopp.

Överlåtelse av detta bevis må ske endast till viss man och bör till nye ägarens säkerhet anmälas hos banken ...

reglerna, ehuru vi kommo till det resultat, att icke utmättningsbara lönefordringar ej heller kunna frivilligt förpantas. Att rättigheter på grund av ömsesidiga avtal ej kunna överlåtas, är dock ingen allmängiltig grundsats, i det de tvärtom ofta kunna såväl utmätas som överhuvud överlåtas, även innan sambandet med motprestationen blivit löst ¹.

Från traditionsprincipens synpunkt skulle nu den invändningen mot förpantning av hithörande rättigheter kunna tänkas, att även om överlåtelse är möjlig, så blir dock förvärvarens rätt alltid osäker. Och detta kunde anses ha särskild betydelse i fråga om förpantning, i det att den tryggade ställning, som panthavaren jämlikt traditionsprincipen bör ha, här inte kan åstadkommas. Detta resonemang är såtillvida berättigat, som det åtminstone kan ifrågasättas, att en del av dessa rättigheter äro odugliga till pantobjekt. Om nämligen rättigheten är betingad av en motprestation, som endast kan fullgöras av huvudgäldenären själv — t. ex. utförande av ett arbete enligt ett arbetsbetsavtal i vissa fall, presterandet av en individuellt bestämd sak, vilken är i huvudgäldenärens besittning — bleve panthavarens ställning så otrygg, har man sagt, att uppkomsten av en panträtt borde anses utesluten ². Vi äro icke övertygade om, att en sådan allmän grundsats kan uppställas, ehuru naturligtvis här såväl som eljest vid pantsättning av rättigheter ur ömsesidigt förpliktande avtal panthavarens ställning kan röna inflytande av förhållandet mellan kontrahenterna i avtalet i fråga, i det att den förpantade rättigheten är betingad av vederlagsprestationens utgörande ³. Att uppställa en särskild regel för pantsätt-

¹ Se härom *Lassen Alm. Obl.* § 51 vid not 38; *Trygger* s. 212 ff.; *Almén* Om köp vid § 14 not 3 och § 39 not 135.

² *Lassen Alm. Obl.* § 50 not 21 och § 51 not 49.

³ Jmf. *Lassen* § 51 vid not 46 ff; *Hagerup* s. 182; *Trygger* s. 215.

ning i motsats mot överlåtelse synes knappast motiverat. Framförallt är det sålunda möjligt för en säljare att pantsätta fordran på köpeskillning, innan varorna levererats ¹.

För att giltig panträtt skall uppkomma i dessa rättigheter bör fordras överlämnande av kontraktet jämte meddelande till pantgäldenären ². Det kan till och med vara tveklaktigt, om kontraktet behöver traderas. Det har icke samma natur som ett icke löpande fordringsbevis, upprättas oftast i flera exemplar, återfordras icke vid obligationsförhållandets upplösning, o. s. v. ³. Det synes därför knappt motiverat att lägga stor vikt vid själva kontraktets överlämnande. En särskilt upprättad pantförskrivnings överlämnande i panthavarens händer jämte meddelande till pantgäldenären kunde måhända anses tillfyllest ⁴.

Även om man ansåge vissa rättigheter på grund av ömsesidiga kontrakt regelmässigt uteslutna från pantobjektens krets, borde även dessa med samtycke av pantgäld-

¹ Vi kunna alltså ej instämma i Hasselrot's resonnemang, när han härom yttrar, s. 1610: »Leverantörens rätt att utfå köpeskillningen är såsom nämnt beroende av, att han levererar varan. Dessförinnan har han ingen verklig fordran. Men innan fordringen kommer till, kan panträtt i densamma icke förekomma». Skulle sistnämnda ord uttrycka den uppfattningen, att det vore meningslöst eller omöjligt att uppställa en regel, enligt vilken en ännu endast latent rätt (»utsikt till rätt») kunde vara objekt för en panträtt, så kan en dylik åsikt ej godkännas. Man kunde mycket väl tänka sig, att ett pantavtal omedelbart hade en mot tredje-man giltig verkan, även om objektet för panträtten först senare komme till existens. Men huvudsaken är, att i vårt fall en »verklig» fordringsrätt givetvis uppstått genom avtalet, fastän de utfästa prestationerna äro betingade av varandra. Jmf. NJA 1915 s. 403; N. R. 1913 s. 465.

² *Lassen* i T. f. R. 1917 s. 90 not 1 och Alm. Obl. § 50 vid not 23 a; U. f. R. 1914 s. 209.

³ Jmf. *Hasselrot* s. 1610.

⁴ Jmf. NJA 1902 s. 450. Huruvida förpantning ansågs föreligga är dock tveklaktigt. Se *Hasselrot Jur. Skr.* 1922 s. 51 not 2.

nären kunna förpantas. Det är ju nämligen i hans intresse, förpantningen skulle vara utesluten ¹.

I ett rättsfall angående panträtt i köpeskillingslikvid ansågs panträtt ej ha uppkommit enär medkontrahenten — pantgäldenären — *ej förbundit sig* att tillhandahålla panthavaren den förpantade köpeskillingen. Sannolikt innebär motiveringen, att traditionsprincipens krav ej befunnits uppfyllda och möjligen ha domstolarna varit påverkade av uppfattningen, att en analogisk tolkning av 1872 års K. Förkl. här vore på sin plats. Men däremot kan det ej antagas, att förpantning ansetts utesluten endast av det skäl, att motprestation — här en leverans av mintransportbåtar — ännu ej vid tiden för pantsättningen varit fullgjord ². Skulle den meningen vara riktig, att rättigheter, betingade av vederlagsprestationer, som icke kunna fullgöras av annan än medkontrahenten, ej äro förpantningsbara, så kunde i det anförda rättsfallet kravet på pantgäldenärens utfästelse motiveras från den synpunkten, att här förelåg en sådan icke förpantningsbar rättighet. Men vi kunna som sagt ej ansluta oss till denna mening.

Man finner i prejudikatssamlingarna emellanåt fall, då en person, som enligt köpavtal förvärvat äganderätt till viss egendom, utan att ha fått egendomen i sin besittning, pantsätter sin på kontraktet grundade rätt. Sålunda har förekommit dylik pantsättning av köpares rätt enligt lösöreköpskontrakt varmed förfarits enligt 1845 års KF. Såsom ett praktiskt fall kan även nämnas köpares pantsättning av kontrakt rörande skogsavverkning, då ett sådant kontrakt har karaktären av köpavtal och icke nyttjanderättsavtal.

¹ Jmf. *Trygger* s. 215; *Lassen Alm. Obl.* § 51 vid not 49.

² NJA 1894 s. 359; se ock 1902 s. 450 och Sv. J. 1921 rf. s. 67.

³ Se *Hasselrot* s. 1610 f. och Jur. Skr. 1922 s. 51 f. — Jmf. *Benckert* i Sv. J. 1916 s. 369.

Uppenbart är, att panträtt icke kan stiftas i den av köparen förvärvade egendomen genom traderande av köpekontraktet ¹. Då det här är fråga om förpantning av (ägenderätt till) lösa saker, uppkommer giltig panträtt endast genom tradition av själva godset eller ock genom en förbindelse från innehavarens sida enligt 1872 års K. Förklaring att hålla godset panthavaren tillhanda ².

Skulle däremot köpeavtalet icke ha medfört ägenderätt för köparen utan endast en fordringsrätt på utbekommande av visst slags gods, kräves ej förbindelse av säljaren enligt 1872 års K. Förkl. utan köparens fordringsrätt bör kunna förpantas genom denuntiation till säljaren och eventuellt traderande av befintligt kontrakt, se ovan s. 143. Panträtt kan alltså, om denna uppfattning är riktig, stiftas enligt en mindre sträng regel, då objektet är en fordringsrätt än då det är ägenderätt. Emellertid är ju fordringsrätten såsom pantobjekt föga tryggad såtillvida, att panthavaren aldrig har separationsrätt i säljarens (pantgäldenärens) konkurs och att eventuellt den förpantade rättigheten är avhängig av vederlagsprestation enligt kontraktet ³. Panträtt uppkommer i godset, om detta sedan lämnas i panthavarens besittning.

Köparens ägenderätt enligt köpavtal rörande fastighet kan givetvis icke heller förpantas genom överlämnande av köphandlingar, lagfartsbevis e. d. För pantupplåtelse i fastighet är ägaren hänvisad till inteckningsinstitutet ⁴.

Muntliga fordringar. Det är icke något större steg från medgivandet av panträtt i fordringar, grundade å kon-

¹ *Hasselrot* s. 1613 och *Jur. Skr.* 1922 s. 34.

² *NJA* 1835 s. 20; 1891 s. 338; 1895 s. 309.

³ Ang. sistnämnda moment vid överlåtelse (och förpantning) av skogsavverkningsrätt, se *Almén* Om köp, vid § 14 not 20.

⁴ *NJA* 1895 s. 309; 1921 s. 258.

trakt, till den åsikten att även de fordringar kunna förpantas, som icke äro knutna vid någon skriftlig handling överhuvud (»muntliga» fordringar). Kontraktet, ofta utfärdat i flera exemplar, är icke annat än bevismedel om fordringsrättens uppkomst, och överlämnandet därav i en borgenärs besittning i pantsyfte medför icke, att pantsättaren avhänt sig sin faktiska dispositionsmakt över fordringsrätten, så länge den andre kontrahenten — pantgäldenären — ej fått meddelande om förpantningen. Också rörande muntliga fordringar kunna skriftliga bevismedel existera, om de än i allmänhet ej ha samma bevisvärde som ett kontrakt. Och även om inga skriftliga bevismedel finnas och således ej heller något tänkbart föremål för tradition, bör en pantförskrivning jämte denuntiationen kunna göra samma tjänst som de traditionsakter, vilka ifrågakomma vid pantupplåtelse i icke löpande papper eller i skriftliga kontrakt ¹.

I utländsk rätt äro ståndpunkterna mer varierande, än när det gällde fordringar, grundade på skriftliga urkunder. Muntliga fordringar kunna förpantas enligt tysk ², nederländsk ³ och österrikisk ⁴ rätt, där denuntiation kräves, och enligt schweizisk rätt, där avtalet skall avfattas i skriftlig form ⁵. I dansk rätt ha meningarna varit delade, men numera synes praxis erkänna giltigheten av panträtt i dessa

¹ *Hasselrot* s. 1617 och *Jur. Skr.* 1922 s. 53 anser muntliga fordringar icke kunna förpantas; jmf. däremot uppgifterna om svensk rätt hos *N. Lassen* *Den nord. Tingsret* (i *Nord. Retsencyklopedi* II) s. 199. — *Ang. svensk praxis* jmf. *Schmidt's J. A.* Bd 15 s. 561; *NJA* 1877 s. 496 (obs. återopandet av 36 § 4 mom. av äldre konkurslagen); 1899 s. 422; 1902 s. 450.

² *BGB* § 1280.

³ *BWB* art. 1199.

⁴ *Demelius* s. 264; *Stubenrauch* s. 621.

⁵ *ZGB* art. 900.

fordringar, ifall denuntiation skett¹. I fransk² liksom i norsk³ rätt kunna muntliga fordringar ej tjäna som pantobjekt.

Man möter här också spørsmålet om fiduciarisk överlåtelse. Detta är av stor betydelse just i avseende på muntliga fordringar, särskilt de på handelsböcker grundade. Även om förpantning av muntliga fordringar anses kunna ske genom pantförskrivning jämte meddelande till debitor cessus, har nämligen framträtt behovet av fiduciariska överlåtelser giltighet. En köpman överlåter utestående handelsfordringar, som förfalla först efter några månader, såsom säkerhet till någon sin fordringsägare. Meningen är, att köpmannen själv skall avstå från all befattning med de överlåtna fordringarna och, om pengar inbetalas till honom, redovisa dessa till cessionarien. Å andra sidan vill man icke i onödan lämna meddelande till kunderna om överlåtelser för att icke försvaga köpmannens kredit, ehuru sådant meddelande kan ges när helst av cessionarien, innan

¹ *Lassen* Alm. Obl. § 50 vid not 21 och T. f. R. 1917 s. 87 ff. med hänvisningar.

² *Plantol* Nr 2409.

³ *Hagerup* s. 99 f.; *Hagerup-Bull* i N. R. 1903 s. 17; *Bech* Konkurslovgivningen (1906) s. 331; *Hambro* i T. f. R 1909 s. 156 ff. Emellertid må jämföras vissa uttalanden i norsk rättspraxis, se t. ex. flera vota i H. R., Norsk Retst. 1907 s. 604, däribland följande (Vogt): »Naar jeg da, fordi der foreligger en Sikkerhedsstillelse, finder at maatte erklære transaktionen uforbindende . . . er det alene, fordi jeg føler mig bunden af den i vor Retspraxis stadfæstede Theori at udestaaende Fordringer, der ikke er knyttet til Gjældsbevis, overhovedet ikke med Retsvirkning kan gjøres til Gjenstand for Pantsættelse. Mod denne Theori kan efter min Mening reises stærke Indvæendinger. Meget synes at tale for at en skriftlig Erklæring om Overdragelse til Sikkerhed af en Fordring i Forbindelse med Underretning til Debitor maatte kunne sidestilles med Overleverelse til Panthaverens Besiddelse af en legemlig Gjenstand. Jeg kan ikke se at Loven af 1857 udelukker en saadan Forstaaelse».

fordingarna förfalla. Köpmannen har rätt att återförvärva fordringarna. Cessionariens rätt är sålunda tryggad gent mot cedentens borgenärer, innan denuntiation skett, men hans förfogandemakt över fordringarna är också större än en panthavares ¹.

Det är vanskligt att yttra sig om svensk rätt i denna punkt ². Då emellertid kravet på denuntiation i detta fall liksom vid pantupplåtelser icke utgör något avgörande hinder mot användandet av handelsbokfordringar i kreditsyfte, och då ett sådant krav torde vara ägnat att förhindra skenöverlåtelser till kreditorernas förfång eller obehörigt gynnande av vissa borgenärer på andras bekostnad, så låter sig dess uppställande väl försvaras. Såsom vi förut framhållit, är ju nämligen skillnaden mellan fiduciarisk fordringsöverlåtelse och pantupplåtelse i fordran mindre än dylik äganderättsöverlåtelse och pantupplåtelse i sak. I varje fall måste presumptionen vara för pantupplåtelse, och den som mottager handelsbokfordringar såsom säkerhet och ej vill nöja sig med densamma såsom definitiv betalning — ty vid en verklig datio in solutum kan givetvis icke fordras denuntiation såsom villkor för överlåtelstens giltighet — har

¹ Se närmare *Hoeniger's* framställning i anf. arb. I Tyskland och Österrike är »diskontering» av handelsbokfordringar — d. v. s. fiduciariska säkerhetsöverlåtelser — någonting ytterst vanligt. Det finns stora tyska banker, som ha särskilda avdelningar för dessa slags affärer. Om deras värde för ett sunt affärsliv tyckas meningarna emellertid vara ganska delade. I norsk litteratur har *Hagerup-Bull* i N. R. 1903 kraftigt talat för godkännande av denna kreditform från lagskipningens sida, dock utan resultat. Det må emellertid ihäggkommas, att i Norge även förpantning av muntliga fordringar anses utesluten. Man synes heller icke vilja erkänna några mellanformer mellan ogiltig förpantning och giltig datio in solutum, där den överlåtna fordringen skall utgöra definitiv betalning, se *Bech* anf. st. Beträffande dansk rätt se *Lassen* i T. f. R. 1917 s. 91 ff.

² Jmf. de ovan s. 146 not 1 anf. rättsfall; *Hasselrot* s. 1617 och Jur. Skr. 1922 s. 53.

helt visst en tryggare ställning, om debitor cessus, pantgäldenären, fått meddelande angående transaktionen. Enligt vår mening böra alltså fordringar enligt handelsbok eller överhuvud fordringar, som ej äro knutna vid skriftlig handling, kunna användas såsom säkerhet, men för giltighet gent emot tredje man kräves denuntiation, vare sig såsom form för rättshandlingen begagnas pantupplåtelse eller fiduciarisk överlåtelse ¹.

Aktier, banklotter m. m. Förpantning av aktierätt sker genom aktiebrevets traderande. En aktie är ju ej ett fordringsbevis, utan ett bevis om viss andelsrätt i bolaget och behandlas i pantavseende som lös sak ². Man kan härvid i allmänhet icke göra skillnad mellan innehavareaktier och aktier ställda till viss man ³, något som innebär en viss modifiering av vad förut sagts angående pantsättning av löpande och icke löpande papper. Visserligen har, beträffande namnaktier, den för överlåtelser stadgade anmälan till aktieboken vissa rättsverkningar, se 28 § aktiebolagslagen. Den omständigheten, att en föregående ägare står antecknad i aktieboken, kan ha till följd, att ny innehavare mötes av kvittningsinvändning vid lyftande av förfallen utdelning (såvida ej löpande utdelningskuponger utgivits, se nedan), att utdelning får uppbäras av förre ägaren, att denne utövar rösträtt för aktien etc. ⁴. Men allt detta har ingen omedelbar betydelse för panthavaren. Det ingår ju regelmässigt i kontrahenternas avsikter, att ägaren skall oaktat pantsättningen lyfta utdelning intill tiden för realisationsrättens inträdande. Likaså är det ägaren, som utövar

¹ *Lassen a. st.*

² *Hagströmer Om aktiebolag* (1872) s. 211, 217; *Hagerup* s. 98; *Hasselrot* s. 1634 och *Jur. Skr.* 1922 s. 53 f.

³ Se ock *Trygger* s. 272 ang. utmätning.

⁴ *Hasselrot* s. 1634. Jmf. finskt rättsfall i Sv. J. 1916 s. 175.

rösträtt. Och annan överlåtelse än av äganderätt skall ej antecknas i aktieboken. Följaktligen är det först efter eventuell pantrealisation, anmälan till aktieboken om överlåtelse bör ske.

Anmälan till bolaget eller motsvarande åtgärd kan tänkas erforderlig, för den händelse bolagsordningen föreskriver sådan för giltigheten av överlåtelse¹. Enligt nya aktiebolagslagen få visserligen inskränkningar i rätten att förfoga över aktie endast undantagsvis ske, jmf. 52 § aktiebolagslagen². Men ifråga om äldre bolag finns möjligheten av särskilda inskränkningar. Det kan inte bestridas, att sålunda också pantupplåtelse *kan* vara ogiltig utan anmälan eller även samtycke från bolagets sida. Men endast tydliga bestämmelser i sådan riktning böra tillerkännas denna innebörd. Som regel måste man nämligen antaga, att föreskrifter av denna art icke avse att göra rättshandlingen ogiltig, innan samtycke inhämtats eller anmälan skett³. Snarare vill bolaget förbehålla sig viss prövningsrätt i avseende å förvärfvare av aktie⁴. För övrigt gäller ifråga om dessa förutsättningar, att de ha samma betydelse för frivillig pantupplåtelse som för utmätning.

Anteckning å namnaktie om pantsättningen eller transport av aktien erfordras icke, men är av betydelse i bevisningsavseende⁵.

Även lotter i solidariska bankbolag kunna pantsättas genom lottens överlämnande. De begränsningar, som äro

¹ *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 55 not 2; *Hagerup* s. 98.

² Bestämmelsen i andra st. att förbehåll mot överlåtelse till bolag eller annan samfällighet samt till utlänningar eller utomlands bosatta svenskar kan stadgas, hindrar ej pantupplåtelse till dessa.

³ *NJA* 1916 s. 45; *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 54.

⁴ Se ock *Hasselrot* s. 1635 och Jur. Skr. 1922 a. st. Jmf. ock *Hagströmer* s. 213 f.

⁵ *NJA* 1913 s. 13.

stadgade i huvudlottägarens rätt att överlåta sin lott, utgöra ej hinder mot pantsättning, såsom vi ock redan framhållit¹. Och bestämmelsen i banklagen (135 §) att kommanditdelägare »må sina lotter å annan överlåta efter anmälan hos bolagets styrelse» innebär ej, att sådan anmälan skulle vara betingelse för överlåtelsens giltighet, utan endast på sin höjd att bolaget betraktar föregående ägare, intill dess anmälan skett, såsom berättigad på grund av lotten². Av skäl, som ovan anförts angående namnaktiers pantsättande, kan sådan anmälan icke heller erfordras för stiftande av panträtt, därest ej bolagsordningens uttryckliga bestämmelser möjligen skulle leda till annat resultat (jmf. 135 § i lagen)³.

Utdelningskuponger till aktier eller banklotter kunna ha karaktären av självständiga fordringsbevis, och därför också självständigt överlåtas och pantsättas, ehuru de å andra sidan inte alltid äro så beskaffade. Det beror på bolagsordningens bestämmelser och kupongernas avfattning, vilken rättslig natur de ha⁴. I allmänhet torde till inlösen förfallna aktiekuponger numera ha naturen av löpande papper⁵. Där kupongerna ej äro löpande, — så alltid vinstkuponger till huvudlotter i solidariska bankbolag⁶ — sker

¹ Ovan s. 88 not 2.

² *Hasselrot* s. 1634 och *Jur. Skr.* 1922 s. 60.

³ *Hasselrot* a. st.

⁴ Jmf. *Hagströmer* s. 218; *NJA* 1879 s. 345.

⁵ Lagrådets anmärkning vid 28 § i förslaget till aktiebolagslag, Prop. 1910 nr 54 s. 78: »... till inlösen förfallna kuponger i alla de fall, där ej bolaget träffat uttryckliga bestämmelser i motsatt riktning, kunna såsom hittills allmänt lärt varit fallet, anses såsom fordringsbevis, gällande i var mans hand. Se vidare *NJA* 1916 s. 45, i vilket rättsfall till inlösen förfallna vinstkuponger till kommanditlotter av H. D. betraktades såsom löpande papper enär bolaget ej träffat uttryckliga bestämmelser i motsatt riktning; se ock *NJA* 1921 s. 453 (kuponger till namnaktier); *Hasselrot* s. 1635 och *Jur. Skr.* 1922 ss. 55, 60; *Trygger* s. 272; *Skarstedt's* edition av aktiebolagslagen vid § 28. Jmf. *Sv. J.* 1916 s. 175.

⁶ Se 1911 års lag om bankrörelse § 134 och lagrådets anmärk-

pantsättning på samma sätt som av icke löpande skuldebrev: alltså bör erfordras meddelande till bolaget¹.

En andel i aktiebolag kan pantsättas även innan aktiebrev utfärdats, nämligen såsom promess eller interimsbevis². Sådana papper äro alltid ställda till viss man, se aktiebolagslagen § 27³. För panträttens stiftande torde samma regler gälla som ifråga om aktier.

Kommanditlottbrev, utgivet av bolag enligt lagen om handelsbolag, kan pantsättas enligt samma regler, som gälla för aktiers pantsättande; väl även andelsbevis, som utgivits av ekonomisk förening, jmf. lagen om ekonomiska föreningar § 15 andra st. och § 17⁴. Andel i handelsbolag eller enkelt bolag kan förpantas endast med övriga bolagsmäns samtycke, ovan s. 90. En pantförskrivning jämte dylikt medgivande synes uppfylla även traditionsregelns krav.

5. *Stiftande av »panträtt i egen skuld».*

Om en bank mottager såsom »pant» för ett beviljat resekreditiv en av banken själv å gäldenären utfärdad spar-kassebok, eller om ett försäkringsbolag belånar ett av bolaget utfärdat livförsäkringsbrev, så anser sig panthavaren ha fått en säkerhetsrätt, alldeles likartad panträtten. Genom

ning här till vid dess granskning, anf. i *Bergelmer's* edition av lagen vid § 134; *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 56 f.

¹ Jmf. *Hasselrot* a. st.

² Jmf. *Hagströmer* s. 209 f.; *Trygger* s. 196.

³ Bolagskommitténs Förslag, 1890, till motsvarande bestämmelse i förra aktiebolagslagen, s. 110: »Promesser och interimskvitto kunna, såsom utgörande bevis om ett obligatoriskt avtal mellan aktietecknare, å ena, samt övriga aktietecknare eller bolaget, å andra sidan, ej vara avsedda att med lätthet gå ur hand i hand och bära för den skull utställas å viss man». Se ock NJA 1921 s. 282, av vilket rättsfall framgår, att interimsbevis ansetts vara av icke löpande natur.

⁴ *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 55; *Trygger* s. 196.

att få panten i sin besittning vill borgenären skydda sig mot att gäldenären överlåter sparkasseboken eller försäkringsbrevet till annan person, innan hans skuld förfallit och borgenären kunde utöva kvittningsrätt. Utan säkerhetens överlämnande kunde ju ock befaras, att gäldenären lyfte mer eller mindre av de å sparkasseräkning insatta medel före skuldens förfallotid, eller att sådana medel toges i mät för annan borgenärs räkning, något som banken ej heller kunde förvägra.

En även gent emot tredje man — gäldenärens kreditorer och förvärvare av panten — gällande säkerhetsrätt skall alltså stiftas genom ifrågavarande rättshandling. Erfordras enligt den panträttsliga traditionsprincipen överlämnande av »panten» i borgenärens besittning för att en giltig säkerhetsrätt skall uppkomma?

I bankernas praxis är det vanligt, att i här ifrågavarande fall sparkasseböcker och depositionsbevis överlämnas i bankens besittning liksom annan pant. I andra fall avtalas endast, att låntagarens t. ex. å giroräkning innesätande medel »spärras» såsom säkerhet för lånet. Klart är att sådan »pantsättning» är tillräcklig för tryggande av bankens säkerhetsrätt. Någon denuntiation kan ju inte här bli fråga om, eftersom meddelandet då skulle riktas till banken själv. Ett avtal enbart angående kvittning kan dock tänkas tillräckligt, nämligen om i avtalet träffas särskilda bestämmelser till betryggande av bankens rätt, exempelvis att bankens fordran är omedelbart förfallen till betalning under vissa förutsättningar. Kvittningsrätten kan då utövas, när sådan förutsättning inträffat. Men ett pantavtal måste vanligen erbjuda en bekvämare utväg, och när traditionsåtgärd tillkommer har säkerhetsrätten kommit till stånd.

I försäkringsanstalternas praxis förekommer även, att

tradition icke kräves¹, medan i stället »avstämpling» av det s. k. förskottet sker å försäkringsbrevet. Man kunde väl ifrågasätta, huruvida ett försträckningsavtal här ovillkorligen föreligger, eftersom åtminstone i vissa fall försträckningstagaren icke är skyldig (men väl berättigad) att återbetala summan, endast underkastad förpliktelse att betala ränta samt att låta beloppet gå i avräkning å den i framtiden utfallande försäkringssumman. Men även om försträckning anses för handen — därvid eventuellt återbetalning skall ske i form av avräkning å utfallande försäkringssumma — måste dessa anteckningar å försäkringsbreven anses innebära, att försäkringsgivaren ställt sin prestation i avhängighetsförhållande till medkontrahentens. En förvärvare av försäkringsbrevet med därå gjord anteckning om »förskottet» kan ej grunda annan rätt å detsamma, än vad utfärdaren uttryckligen åtagit sig. Förhållandet här blir sålunda i grunden likartat med det nyss angivna.

KAP. IV.

ÖVERSIKT ÖVER PANTSÄTTARES OCH PANTHAVARES RÄTTIGHETER OCH FÖRPLIKTELSE.

I. Förhållandet före förfallotiden.

De i HB kap. 10 upptagna stadganden om pantsättares och panthavares rättigheter och förpliktelser gälla, enligt

¹ Se t. ex. Allm. Livförsäkringsbolagets »Allm. försäkringsvillkor» § 20: »Förskott (lån) mot säkerhet i försäkringsbrev lämnas å i kraft varande sådana intill belopp. . . . Försäkringsbrevet kan antingen kvarligga såsom pant hos bolaget, som utfärdar bevis om pantsättningen, s. k. lånebevis, eller ock återställas till försäkringsägaren efter skedd påteckning om förskottet».

vad allmänt erkännes, även för det fall att pantobjektet är en rättighet. Panträttskonstruktionen vinner härigenom ytterligare stöd. Emellertid uppkomma vissa särskilda spörsmål rörande tillämpningen av dessa allmänna regler, då pantobjektet är en rättighet.

Särskilt märkes, beträffande fordringspanträtt, att panthavaren icke bör betraktas såsom *borgenär* i avseende å den förpantade fordringsrätten¹. Hans förfoganderätt över densamma måste motiveras av hans ställning såsom *pant-havare*. Men i kraft av denna sin panträtt kan panthavaren visserligen göra gällande åtskilliga en borgenärs befogenheter, såväl före som i sammanhang med pantrealisationen. Borgenärskapet förbliver dock hos pantsättaren.

1. Pantsättaren är alltjämt innehavare av en pantsatt fordringsrätt och kan därför överlåta densamma, belastad med panträtten, såvida ej för överlåtelsen kräves traderande av urkund, som är i panthavarens besittning. Han kan vidare upplåta ny panträtt i samma fordran med tillämpning av 1872 års K. Förkl. Därest sålunda tredjeman är i besittning av ett löpande papper och förbundit sig att densamma panthavaren tillhandahålla, så finnes intet hinder mot stiftande av sekundär panträtt på det sätt, att tredjeman för binder sig att, sedan förste panthavarens fordran blivit gäldad och hans panträtt sålunda upphört, hålla värdepap-

¹ Motive z. BGB III 1888 s. 860: »Bei den Vorschriften über das Forderungspfandrecht geht der Entwurf davon aus, dass die Gläubigerschaft bei dem Pfandschuldner — d. h. demjenigen, dessen Forderung dem Pfandrecht unterliegt — verbleibt, dagegen die Verfügungsbefugnis des Pfandschuldners über die Forderung beschränkt wird. Die Auffassung des Forderungspfandrechtes als auf einer bedingten und beschränkten Zession beruhend, auf welche die Vorschriften mehrerer moderner Gesetzgebungen gedeutet werden können, wird abgelehnt. Das Recht der Verfügung, soweit ein solches dem Pfandgläubiger beigelegt wird, bleibt auch hier ein Recht der Verfügung über einen fremden Vermögensgegenstand.» — *Wieland* s. 469.

peret den sekundäre panthavaren tillhanda. Man kan också tänka sig en upplåtelse av sekundär panträtt så, att förste panthavaren berättigas och förbinder sig att efter indrivning av den pantsatta fordringen utbetala till andre panthavaren det belopp, dennes fordran mot huvudgäldenären utgör ¹.

Lika tydligt är emellertid, att pantsättaren icke kan, panthavaren till förfång, bringa den förpantade fordringsrätten till upphörande eller minska dess värde genom sina dispositioner ². Förfoganden som gå ut på den förpantade fordringsrättens upphörande eller minskande — efterskänkande från pantsättarens sida, kvittning, novation, mottagande av avbetalning etc. — kunna ej företagas med för panthavaren bindande verkan utan dennes samtycke. Sålunda befrias ej pantgäldenären genom betalning till pantsättaren efter panträttens stiftande. Vid pantsättning av icke löpande fordringsrätter bör han ju ock genom denuntiationen ha fått kännedom om pantavtalet, vid pantsättning av löpande fordringsrätter överensstämmer det med allmänna grundsatser om deras överlåtelse, att utfärdaren ej kan räkna på att befrias genom betalning utan återfående av eller anteckning å urkunden. Däremot har givetvis ett avtal mellan pantsättare och pantgäldenär bindande verkan i deras inbördes förhållande ³. När sålunda panträtten upphört, t. ex. därigenom att huvudfordringen gäldats, visar sig verkan av de dispositioner, som vidtagits med den pantsatta fordringen, huvudgäldenär och pantgäldenär emellan.

Har pantsättaren rätt att uppsäga en förpantad fordringsrätt? Givet är, att en uppsägning till inbetalning vid huvudfordringens förfallotid eller vid en senare tidpunkt är

¹ Jmf. Försäkringsfören:s Tidskrift 1913 s. 232 f.; NJA 1881 s. 322; 1893 s. 441; 1914 s. 330.

² Se BGB § 1276. Jmf. kommissionslagen §§ 63, 64.

³ Hellwig s. 138. Jmf. dock Wieland s. 480.

fullt tillåten (i ett pantsatt skuldebrev stipuleras t. ex. 3 månaders uppsägningstid, och pantsättaren uppsäger det-samma 2 månader före huvudfordringens förfallodag). En dylik uppsägning kommer ej panthavaren vid. Men även uppsägning till inbetalning vid en tidigare tidpunkt måste regelmässigt kunna ske av pantsättaren med verkan i förhållande till pantgäldenären. Möjligen kunde det ifrågasättas, att pantsättaren i förhållande till panthavaren vore berättigad till uppsägning endast om sådan kunde anses förenlig med panthavarens intresse¹. Men panthavarens intresse får väl regelmässigt anses tillräckligt tillgodosett därigenom, att den pantsatta fordringen inbetalas direkt till honom, i synnerhet som han ju inte kan förhindra pantgäldenären att å sin sida verkställa uppsägning enligt avtalet. Pantsättaren torde sålunda vara såväl materiellt befogad, i förhållande till panthavaren, att verkställa uppsägning², som ock formellt behörig i förhållande till den förpantade fordringens gäldenär. Pantgäldenären bör rikta sin uppsägning till pantsättaren.

Pantsättaren måste, såsom allttjämt borgenär, anses legitimerad att avbryta preskription av den förpantade fordringsrätten³. Pantsättaren bör även vara behörig att angiva fordringen, när årsstämmning söks å pantgäldenärens borgenärer, liksom att bevaka fordringen i dennes konkurs. En sak för sig är, att pantsättaren faktiskt kan vara förhindrad att skydda sin rätt, enär panthavaren är i besittning av erforderliga bevismedel. Pantsättaren blir t. ex. ej i till-

¹ Så *Wieland* s. 479. — Enligt tysk lag fordras panthavarens samtycke till uppsägning endast om han är berättigad att uppbära avkastning, BGB § 1283.

² *Hasselrot* s. 1733; jmf. ock *Hagerup* s. 337.

³ N. T. 1867 s. 309; *Hasselrot* Handelsbalken IV s. 20 ff., VIII s. 1757: »Utan tvivel är pantsättaren, trots pantsättningen, behörig att själv bevaka fordringen.» *Wieland* a. st. — Men jmf. *Hagerup* s. 339.

fälle att styrka sin i konkursen bevakade fordran, enär han ej kunnat erhålla de av panthavaren innehavda bevismedel. Men detta rör icke pantsättarens materiella rätt att bevaka fordringen, ej heller hans formella behörighet att uppträda som borgenär. Vidare bör någon utdelning ej av konkursförvaltningen utlämnas till pantsättaren utan panthavarens medgivande, varemot beloppet kan lämnas till panthavaren.

Avkastningen av en pantsatt fordran under panttiden bör tillkomma pantsättaren, om ej annat framgår av pantavtalet (så ock vinstutdelningen å pantsatta aktier)¹. Räntor eller annan dylik avkastning skall sålunda ej anses omfattad av panträtten, därest ej omständigheterna giva stöd för en sådan tolkning av avtalet. Finnas särskilda räntekuponger (jmf. utdelningskuponger till aktier), som överlämnats vid pantsättningen, torde panthavaren vara förpliktigad att på begäran utgiva dem till pantsättaren, allteftersom de förfalla. De kuponger, som äro i panthavarens besittning, när tiden för realisationsrätten inträtt, eller överhuvud de då utestående förfallna räntor eller utdelning å aktier böra emellertid anses omfattade av panträtten².

2. Pantsättaren är hemulsskyldig i avseende å pan-

¹ *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 100 och 1923 s. 228; *Lassen Alm. Obl.* § 50; *Torp-Grundtvig* s. 651 f.; *Hagerup* s. 212 f. (med vissa restriktioner); *Serlachius* § 74. Jmf. *Hagströmer* a. a. s. 211; *Ekeberg* i Sv. J. 1918 s. 141.

² Se *Lassen Alm. Obl.* § 50 not 41. Den av L. uppställda restriktionen torde även böra gillas: »Naar det da ikke skyldes et retsstridigt Forhold fra hans Side, at de ikke ere blevne indfrieede.»

Jmf. *LagB:s fsl. till HB 6: 4*: »Frukt eller annan avkomst, som av pant faller, höre ägaren till. Panthavaren må därav gottgöra sig vad han i ränta av pantägaren njuta skall; och varde överskottet till den senare avlämnat, där ej denne medgiver, att det å huvudstolen avdrages, eller någon del därav är förfallen, varå avdrag ske må. Samma lag vare, där panthavaren uppbär ränta för skuldebrev, som honom i pant givet är.»

ten¹. Befinnes den förpantade rättigheten tillkomma en annan än pantsättaren eller icke längre existera i uppgiven utsträckning², bör panthavaren kunna fordra att, därest ej annan säkerhet ställes, skulden av pantsättaren infrias³. Av särskild betydelse kan hemulsskyldigheten bliva i sådana fall, då pantsättaren icke personligen ansvarar för den skuld, för vilken panten häftar⁴. Hemulsskyldigheten kan vara utesluten på grund av uttryckligt förbehåll eller eljest på grund av de vid pantavtalets ingående rådande omständigheterna. Därest sålunda exempelvis en fordran förpantats under framhållande av att den vore tvistig, bortfaller hemulsskyldigheten.

En förutsättning för pantsättarens hemulsansvar är givetvis, att panthavarens rätt till panten måste vika för annans bättre rätt. I vissa fall kan en panthavare emellertid åberopa godtrosförvärv gentemot tredje mans anspråk. Detta är fallet beträffande löpande papper enligt allmänna regler. Däremot kan panthavarens goda tro icke skydda panträtten, ifall pantobjektet utgöres av exempelvis en skogsavverkningsrätt eller annan nyttjanderätt, som överhuvud icke eller endast med vissa begränsningar tillhörde pantsättaren, en patenträtt, en aktie på viss man, en sparbanksbok, ett icke löpande skuldebrev⁵.

¹ Jmf. *Almén* Om köp § 23 not 51 och § 59 vid not 4.

² I detta sistnämnda fall kan man ju ock åberopa reglerna om „fel” i pantobjektet, jmf. *Almén* rubriken till §§ 42—54 not 58.

³ *Hagerup* s. 237.

⁴ *Torp-Grundtvig* s. 661.

⁵ Se t. ex. *Almén* § 59 not 19; *Winroth* Köp s. 325 ff. och *Strödda uppsatser* II s. 55; *Hasselrot* Jur. Skr. 1923 s. 51 f.; *Undén* Översikt över den svenska patenträtten s. 78 ff.; *FJT* 1919 s. 176. Beträffande rättspraxis se t. ex. *NJA* 1901 s. 141 (skuldebrev); 1907 s. 275 (namnaktier); jmf. *NJA* 1895 s. 470 (livräntebok; motiveringen antyder dock att avseende fästs vid frånvaron av god tro); 1918 s. 473

Givet är, att pantsättaren icke utan särskilt åtagande ansvarar för pantens »godhet». Men dylika åtaganden förekomma ofta, exempelvis av det innehåll att, därest värdet av pantsatta värdepapper undergår minskning, pantsättaren förpliktar sig att inom viss kort tid efter tillsägelse inbetala ett belopp, motsvarande minskningen, vid äventyr att fordringen eljest anses i sin helhet förfallen.

3. Pantens ägare är i allmänhet skyldig ersätta panthavaren dennes omkostnader för panten, så vida de gjorda utgifterna kunna hänföras till nödiga kostnader för pantens vidmakthållande¹. Sålunda är panthavaren berättigad till godoräkna sig ersättning för kostnader på grund av t. ex. pantsatt intecknings förnyelse, inbetalning av premie för pantsatt försäkringsbrev, bevakning eller indrivning av pantsatt fordran. Panten häftar för ersättningskrav av denna art². Emellertid är ifrågavarande rättighet icke grundad på pantavtalet som sådant utan på den omständigheten, att panthavaren har annans egendom i sin vård. Därest pantens ägare är annan person än pantsättaren, bör därför anspråket riktas mot den förre³. Ersättning för nedlagda kostnader för pantens vidmakthållande torde kunna uttagas i sammanhang med pantsäkerhetens realiserande eller återställande eller ock dessförinnan av pantens avkastning, men icke eljest göras gällande före huvudfordringens förfallotid⁴.

(skogsavverkningsrätt). — *A. Hasselrot*, Sv. J. 1916 s. 68, antager där-
emot godtrosförvärv av patenträtt. Så ock Patentlagskom:s bet. VI
(1919) s. 400 f.

¹ *Winroth* Strödda uppsatser I s. 73; *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 78 f.

² *Hasselrot* a. a. s. 79.

³ *Wrede* III s. 106; *Hagerup* s. 238.

⁴ *NJA* 1901 s. 494. Panthavaren kan dock icke behöva under-
kasta sig risken att göra förlust genom dylika utlägg och torde därför
under omständigheter kunna begära förskottsbetalning av ägaren.

4. Den i HB 10: 3 uttalade grundsatsen att »pant bör väl gömmas och vårdas» ävensom bestämmelsen i 10: 4 om skadeståndsskyldighet för panthavare, som panten »ej rätteligen vårdat», ha sedan gammalt tillämpats å skuldebrev. I de allmänna civillagsförslagen under 1800-talet voro uttryckliga stadganden upptagna rörande »bevakning» av skuldebrev. Sålunda föreslog LagC (1815) följande lagbestämmelse (HB 6: 4):

»Har någon tagit i pant skuldebrev eller annat gällande bevis å gäldenärs fordran hos annan man; vare ock skyldig den så bevaka, att ägarens rätt ej minskas eller förloras. Försummar panthavaren detta; svare till all skada eller förlust, där han ej givit handlingen till ägaren så tidigt ut, att denne kunnat sin rätt själv bevaka.»

Förslaget motiverades på följande sätt:

»Det är ganska vanligt, att man sätter i pant egna, å skuldebrev eller andra handlingar grundade fordringar; och ej sällan inträffa de händelser, att det bliver nödigt under försträckningstiden bevaka sådana fordringar, om ej ägarens rätt och säkerhet skola gå förlorade; såsom då den-nes gäldenär avstår all sin egendom, eller hans borgenärer eljest kallas att vid talans förlust sina fordringar uppgiva, eller inteckning förnyas bör, eller fordran genom hävd komme att försvinna, med flera.

Domaren har ofta tvekat, om lagens förra stadganden, att pant bör väl gömmas och vårdas, och att panthavaren skall svara till den skada, som därå kommer av hans underlåtenhet att den rätteligen vårda, borde och kunde tillämpas, då i ovannämnda fall bevakning av pant blivit underlåten, helst ordet *vårda*, i dess egentliga bemärkelse, icke innefattar begreppet om en sådan bevakning, som är i fråga satt.

Nu som rättvisan kräver, att borgenär, vilken för sin fordran emottagit dylik pant, ej må ansvarslöst kunna låta

gäldenärs fordran hos annan man gå förlorad, under den tid han är innehavare av den handling, som utgör beviset för samma fordran; så har kommitéen ansett nödigt, att giva bestämda föreskrifter om så väl panthavarens bevakningsskyldighet, som ansvaret för underlåtenhet därav i det fall, att han ej giver ut handlingen till sin gäldenär så tidigt, att denne må kunna sin rätt och säkerhet själv bevara».

I Högsta domstolen framställdes av tre ledamöter anmärkning därom

»att då ofta inträffade, att ägare till pantsatt handling icke kunde veta vem som därav vore innehavare; men denne alltid var i tillfälle att känna ägaren eller den, som i hans rätt inträtt, borde panthavaren, utan att det av pantens ägare särskilt äskades, bereda honom utväg att sin rätt bevaka. I denna § borde således uttryckas den grundsats, att då någon åtgärd erfordrades, på det värdet av pantsatt handling ej måtte minskas eller gå förlorat, skulle panthavaren antingen själv vidtaga den, eller sätta ägaren i tillfälle att det göra»¹.

I överensstämmelse med denna i H. D. framkomna mening avfattades sedan LagB:s förslag².

¹ H. D:s prot. vid Granskningen av Förslaget till Allmän Civil-lag 1836, s. 149 f.

² Se HB 6: 3:

»Har någon tagit i pant skuldebrev eller annat gällande bevis å gäldenärs fordran hos annan man; vare ock skyldig tillse, att ägarens rätt ej minskas eller förloras: fordras bevakning, som av ägaren själv fullgöras bör; åligge panthavaren att genom handlingens utlämnande eller annorledes, sätta honom i tillfälle att sin rätt bevaka. Prövas försummelse häri ligga panthavaren till last; svare han till skadan».

I motiven heter det härom:

»Till värden av pant hörer jämväl, då panten består av skuldebrev eller annat dylikt fordringsbevis, att panthavaren antingen själv bevakar gäldenärens rätt, eller sätter den senare i tillfälle att göra det. Och denna vård har man trott böra, i sistnämnda avseendet, åligga

För att en panthavare skall vara i stånd att »vårda» panten på angivet sätt — avbryta preskription eller preklusion, förnya inteckning, bevaka i konkurs — förutsättes uppenbarligen, att han är legitimerad till sådana åtgärder. Vad beträffar inteckningsförnyelse, som ju kan innebära »bevakning» även av den personliga fordringsrätten (preskriptionsförordningen § 3), så erfordras härför ingen annan legitimation än innehav av inteckningshandlingen. Sådan åtgärd kan alltså panthavaren vidtaga. Det är så mycket mer befogat att också ålägga honom sådan bevakning på grund av hans vårdnadsplikt, som pantsättaren utan besittning av handlingen faktiskt icke kan själv förnya inteckningen, utan är hänvisad till panthavarens medverkan — låt vara, att pantsättaren, i fall man icke krävde inteckningsförnyelse av panthavaren såsom en dennes vårdnadsförpliktelse, måste tillerkännas en rätt att efter tillsägelse fordra handlingens utlämnande för ändamålet eller åtgärdens vidtagande av panthavaren. Att emellertid förpliktelse att spontant förnya pantsatt inteckning åligger panthavaren jämlikt hans allmänna vårdnadsskyldighet har antagits i svensk praxis¹.

Man torde vidare få anse, att vårdnadssynpunkten möjligen medför, att panthavaren bör avbryta preskription av en pantsatt fordran och väl även — ehuru det är mera oviss — bevaka densamma efter årsstämmning². Underrättelse till pantsättaren om förestående preskription eller preklusion torde dock vara tillräckligt. Det kan icke fordras bevakning i pantgäldenärens konkurs, ehuru naturligen pant-

panthavaren, även utan gäldenärens särskilda uppmaning. Man har därför ur 3 § uteslutit orden: *när ägaren det äskar.*»

¹ *Hasselrot* s. 1755; *NJA* 1877 s. 133; 1910 s. 503.

² *Jmf. Hasselrot a. st.*; *NT*. 1867 s. 309; *NJA* 1910 s. 196.

havaren, på begäran av pantsättaren, är skyldig lämna sin medverkan till sådan bevakning¹.

Den skyldighet att vidmakthålla en pantsatt fordran eller inteckning, som sålunda anses åligga panthavaren, kan icke utsträckas därhän, att panthavaren skulle vara skyldig verkställa premieinbetalning å ett pantsatt försäkringsbrev². Såvida ej annat framgår av omständigheterna, får det anses vara avsett, att pantsättaren skall inbetala premierna. Men panthavaren kan ju i sitt eget intresse stundom nödgas hålla försäkringsavtalet vid makt genom betalning av premie, där pantsättaren skulle försumma sådan betalning. För sådant utlägg äger panthavaren rätt till ersättning, se ovan s. 160.

Panthavaren brister icke i sin vårdnadsskyldighet genom att underlåta inlösa pantsatta obligationer, som utlottats, även om denna underlåtenhet medför ränteförlust för pantsättaren³. Men han torde vara skyldig att, på begäran av pantsättaren, efter eget val själv vidtaga dylik åtgärd eller medverka därtill genom tillhandahållande av obligationerna för ändamålet. Det utfallna penningbeloppet träder då i obligationernas ställe, där ej annat avtalas. Beträffande ränta eller annan avkastning å pantsatt rättighet, kan det icke anses ingå i panthavarens skyldighet vare sig att lyfta sådan eller att lämna pantsättaren underrättelse om förfalldag e. d.⁴. Men väl bör panthavaren anses förpliktad tillhandahålla skuldebrev eller annan pantsatt handling för anteckning därå av det guldna beloppet. Panthavaren är icke förpliktad lyfta utdelning å pantsatta aktier, men pantsättaren äger utfå utdelningskuponger, (såvida panthavarens fordran ännu ej är förfallen till betalning, se ovan s. 158).

¹ Jmf. *Serlachius* § 74; *Hasselrot* s. 1761 och *Jur. Skr.* 1922 s. 95.

² *Hasselrot* *Jur. Skr.* 1922 s. 101.

³ *NJA* 1877 s. 127.

⁴ *Hasselrot* a. a. s. 100.

För skada, som vållas pantsättaren genom panthavarens försummelse av sin vårdnadsplikt, är panthavaren skadeståndsskyldig.

5. I överensstämmelse med vad ovan framhållits angående pantsättarens ställning såsom borgenär, torde den sistnämnde, i händelse av pantgäldenärens konkurs, representera fordringen såsom borgenär, utöva rösträtt i konkurser etc.¹. Förhållandet blir emellertid egenartat, ifall pantsättaren skulle ha efterskänkt sin fordran, mottagit betalning e. d. efter pantsättningen. Panthavarens rätt får ej genom dylikt förfarande minskas. Men panthavaren måste då ensam uppträda såsom borgenär i pantgäldenärens konkurs. Därest i andra fall panthavaren ensam bevakar den pantsatta fordringen i gäldenärens konkurs, är han givetvis att betrakta såsom behörig borgenär för fordringen.

Förut har påpekats, att kravrätt tillkommer panthavaren i och för den förpantade fordringens bevakande. Det har varit fråga om pantens skyddande, ett vitalt intresse även för panthavaren alltså. Man kan fråga om även eljest kravrätt tillkommer panthavaren, när den förpantade fordringen, men ej huvudfordringen, är förfallen. Svaret måste bli jakande². Man kan inte draga en gräns mellan olika fall och medgiva indrivningsrätt exempelvis endast, om det i det konkreta fallet är erforderligt för pantens bevarande. Regeln angående panthavarens legitimation utåt måste vara generell. Följden blir, att panthavaren även är befogad att i de i konkurslagen 2 och 3 §§ förutsatta fall försätta pantgäldenären i konkurs³.

¹ *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 95 not 2.

² Jmf. *NJA* 1916 s. 407.

³ Så ock *Eschelsson* s. 181.

Panthavarens indrivningsrätt före huvudfordringens förfallotid antages vidare av *Hasselrot* s. 1732; *Matzen* s. 526; *Hagerup* s. 335 f.;

Man kan givetvis ej uppställa någon sådan begränsning i panthavarens indrivningsrätt, att han skulle vara förmenad att anhängiggöra talan hos myndighet¹. Då en dylik inskränkning i utmätningssmannens indrivningsrätt stundom antagits², beror det uppenbarligen på särskilda hänsyn, som endast kunna ha betydelse vid utmätning. Emellertid måste det alltid stå pantgäldenären fritt att genom betalning av huvudfordringens belopp befria sig från vidare krav från panthavarens sida.

Man kan också betrakta dessa frågor ur pantgäldenärens synpunkt. När den förpantade fordringen förfallit, bör pantgäldenären kunna frigöra sig från obligationen genom betalning. Någon utväg måste ovillkorligen finnas för en sådan betalning med för pantgäldenären befriande verkan, oaktat fordringen är förpantad. De möjligheter, som därvid erbjuda sig, äro ej många. Det kan tänkas, att pantgäldenären kan verkställa betalning genom deponering av skuldbeloppet³. Man kan också tänka sig, att pantgäldenären presterar till pantsättare och panthavare gemensamt eller till den ene blott under förutsättning av den andres medgivande⁴.

Torp-Grundtvig s. 660; *Wrede* III s. 145 f.; *Serlachius* § 74 (med vissa restriktioner).

¹ *Hasselrot* s. 1732.

² Jmf. *Kallenberg* i T. f. R. 1905 s. 176.

³ Se betr. *gemeines Recht Dernburg* I s. 465. Andra hävda att pantgäldenären åtminstone i vissa fall kunde prestera till panthavaren, se *Hellwig* s. 149. Särskilt vore deponering ett olämpligt eller omöjligt medel, ifall prestationen ginge ut på annat än pengar.

⁴ Denna utväg har valts i tyska BGB (§ 1281), ehuru vardera av dessa även tillerkännes befogenhet att fordra deponering för bådas räkning. Ifall indrivning sker av förpantad penningfordran, skall beloppet såvitt möjligt placeras räntebärande enligt de för placering av förmyndarmedel gällande föreskrifter, och panthavaren skall beredas panträtt i beloppet, d. v. s. i fordringsrätten gentemot förvärvaren, § 1288. Presteras annat än pengar, erhåller panthavaren panträtt däri,

Huruvida pantgäldenären enligt gällande svensk rätt kan med befriande verkan deponera skuldbeloppet, är föremål för olika meningar. Saknaden av alla uttryckliga bestämmelser (annat än i några speciella undantagsfall) anses ibland utgöra ett avgjort hinder mot den eljest ur olika synpunkter välmotiverade åsikten, att deposition kan ske¹. Kan gäldenären med befriande verkan deponera, bör väl också pantsättaren kunna kräva deponering. Därest enligt svensk rätt deponering skulle, i ett fall som det föreliggande, stå pantgäldenären till buds under vissa förutsättningar — vilket vi för vår del äro böjda att antaga — så kan dock detta ej vara den regelmässiga och än mindre den enda utvägen. Den i tysk rätt anvisade lösningen, enligt vilken prestation kan ske till bägge gemensamt, kan inte gärna antagas, då vi sakna alla närmare bestämmelser för reglering av det inbördes förhållandet mellan panthavare och pantsättare vid och efter betalningen. Då inte heller pantsättaren ensam kan vara behörig mottagare, när pantgäldenären önskar betala, återstår endast det resultat, vi förut kommo till: att panthavaren är behörig mottagare av beloppet (eventuellt alltså jämte den nyss berörda möjligheten till deponering)².

Såsom förut antytts, kunna vi ej anse panthavaren äga befogenhet att utan pantsättarens medgivande uppsäga den

och pantsättaren äganderätt. Enligt en liknande regel i schweizisk rätt (ZGB Art. 906), får pantgäldenären ej prestera till den ene av de bägge kontrahenterna i pantavtalet utan den andres medgivande. Har sådant ej erhållits, skall beloppet deponeras.

¹ Se *Eschelsson* s. 286 ff. med hänvisningar; *Afzelius* ss. 54, 58; *Almén* Om köp § 33 not 57; jmf NJA 1916 A nr 75; 1921 s. 161.

² Så ock *Hasselrot* s. 1732: »I händelse väl den pantsatta fordringen men icke panthavarens egen fordran förfallit till betalning, är panthavaren utan tvivel berättigad att mottaga frivilligt erbjuden betalning. . . . Vanligen anser man ock panthavaren hava befogenhet att i laga ordning utsöka pantsatta fordringen».

förpantade fordringsrätten före den tidpunkt, då rätten att realisera panten inträder¹. Än mindre kan han vara skyldig till sådan åtgärd i pantsättarens intresse. Och eftersom rätten till räntor eller annan avkastning under förpantningstiden tillkommer pantsättaren, är panthavaren ej behörig att lyfta sådan avkastning. Så mycket mindre kan han på grund av sin vårdnadsskyldighet vara förpliktad härtill². Ej heller är panthavaren skyldig underrätta pantsättaren om att räntor förfallit etc.

6. Panthavarens förfoganderätt över panten är, såvitt avser rättsliga dispositioner för panthavarens egen räkning, starkt begränsad enligt den s. k. fondpapperslagen d. 16/5 1919. Vi ha i det föregående berört denna lags bestämmelser ur synpunkten av återpantsättning såsom självständigt rättsinstitut. I detta sammanhang erinra vi om, att lagen icke endast giver föreskrifter angående uppkomsten av återpant-rätt utan överhuvud i visst avseende reglerar det obligatoriska förhållandet mellan pantsättare och panthavare, då panten utgöres av fondpapper, d. v. s. aktier, banklotter och andra delaktighetsbevis i bolag samt obligationer. I 2 § förklaras, att avtal, varigenom panthavare betingat sig att för annans räkning än ägarens (t. ex. för egen räkning) förfoga över pantsatta fondpapper (genom t. ex. försäljning, återpantsättning) är utan verkan, såvida ej avtalet uppfyller vissa formkrav. Överenskommelse av sådan art skall nämligen vara avfattad skriftligen samt upptagen i en särskild handling och ej endast ingå såsom en klausul i t. ex. lånekontraktet. Vidare skall avtalet innehålla så tydlig beskrivning på fondpapperen, att de kunna skiljas från andra, varigenom förebygges överenskommelse rörande pantsättning av fondpapper av den art, som kallas *pignus irregulare*:

¹ Hasselrot s. 1733; Hagerup s. 335; jmf. Serlachius § 74.

² Jmf. Hasselrot Jur Skr. 1922 s. 100; NJA 1877 s. 127.

d. v. s. med befogenhet för panthavaren att sätta andra fondpapper av samma art (t. ex. andra aktier i samma bolag) i den ursprungliga pantens ställe. Slutligen skall överenskommelsen, för att bli giltig, ytterligare noggrant angiva det förfogande, som avses, (t. ex. försäljning, återpantställning). Genom sista stycket i 2 § göres dock undantag från nyss angivna stränga regler såtillvida, att förbehåll om vanlig pantrealisation icke kommer därunder, såvida förbehållet avser befogenhet för panthavaren att, därest panten icke å utsatt tid löses åter, utan vidtagande av de i lag stadgade former sälja panten å offentlig auktion eller å fondbörs.

De nu anförda formreglerna medföra följaktligen ogiltighet av en i lånekontrakten tidigare ofta förekommande klausul av ungefär följande lydelse:

»Långgivaren berättigas disponera hypoteket såsom pant för egna krediter och lån; dock med skyldighet att vid detta låns infriande hålla det tillhanda».

Eller:

»Långgivaren befullmäktigas att skilja hypoteket från reversen samt rediskontera detsamma, dock ej till högre kurs än i denna revers uppgivna».

Medan i 2 § av fondpapperslagen givas regler angående avtalets form, behandlas i 3 § frågan, i vilka fall en återpantställning är otillåten. Av stadgandet framgår, att en pantsättning från panthavarens sida av huvudfordran jämte panten ej drabbas av lagens förbud. En återpantställning av panten, utan förening med huvudfordringen, är däremot tillåten endast med stöd av ett i föreskriven form upprättat särskilt avtal. Även om ett sådant avtal blivit ingånget, kan det emellertid ej berättiga till utsättande av pantsatta fondpapper för högre belopp eller på strängare villkor än de hos panthavaren häfta för. Härav framgår, att 3 § dels

reglerar panthavarens legala ställning, då intet avtal om återpant-sättning träffats, och därutinnan innebär skärpning av reglerna i HB 10: 6, dels förklarar även ett till formen enligt 2 § regelrätt avtal overksam i vad avser återpant-sättning på strängare villkor — jämväl i detta avseende skärpande stadgandet i HB 10: 6, som icke utgör tvingande lag.

Förfoganden i strid med fondpapperslagens bestämmelser äro ej blott civilrättsligt ogiltiga kontrahenterna emellan, utan även belagda med straff, 4 §. Men lagen innehåller inga avvikelser från vanliga grundsatser om godtroshörvär, varför tredjeman, som i god tro av panthavaren förvärvat och fått i sin besittning löpande fondpapper, är skyddad gentemot ägarens anspråk, oaktat panthavaren var oberättigad att föryttra eller återpanta papperen.

I fråga om andra rättigheter än de i fondpapperslagen angivna gälla reglerna i HB 10: 6. Även där stadgas förbud att sätta panten »högre ut eller med andra villkor» än den hos förste panthavaren häftar för. Men till skillnad från fondpapperslagens ifrågavarande bestämmelse är, såsom nyss anmärktes, stadgandet i HB 10: 6 av dispositiv natur. I övrigt kan mot lagrummet anmärkas, att den däri panthavare meddelade befogenhet att återpanta pant måste anses såsom en omotiverad förmån, såvitt fråga är om upplåtelse av panträtt i panten (subpignus), utan förening med fordran, för vilken den häftar. De speciella inskränkningarna i återpanthavarens förfoganderätt äro, att han icke kan realisera panten, förrän såväl hans egen som den förste panthavarens fordran är förfallen, samt att den förre måste återlämna panten till ägaren, när denne gäldar sin skuld till förste panthavaren.¹

¹ *Hagerup* s. 343 f.; *Hasselrot* s. 1779 f.

7. Slutligen må i detta sammanhang erinras om pant-havarens ställning gentemot andra pantsättarens borgenärer och om de inskränkningar i hans förfoganderätt över pan-ten, som föranledas av hänsyn till deras intressen. Pant-rätten är förenad med förmånsrätt enligt HB 17: 3, även då panten utgöres av fordran eller annan rättighet. Därest panten utmättes för annan borgenärs fordran, är panthava-ren, enligt UL § 71, icke skyldig avstå från panten annat än mot full lösen, men är å andra sidan förpliktad lämna panten ifrån sig och mottaga betalning för sin fordran, även om denna ej är till betalning förfallen. Därest full betalning ej bjudes, har panthavaren att välja mellan att låta panten gå till försäljning och göra gällande sin för-månsrätt i köpeskillingen, UL § 138, eller att behålla pant-rätten, varvid panten säljes med förbehåll om panträttens bestånd, UL § 92.

Ifall pantsättaren kommer i konkurs, riskerar pantha-varen i vissa fall, att panten återvinnes till konkursboet på grund av bestämmelserna i KL 2 kap. Beträffande ti-dens beräkning enligt KL §§ 29 och 30, torde gälla, att, därest panten utgöres av icke löpande fordringsrätt, vars pantsättning först genom denuntiation fullbordas, tidpunk-ten för pantens »lämnande» enligt sagda lagrum likväl bör anses vara den, då skuldebrev eller annan skriftlig hand-ling överlämnades till panthavaren¹.

Panthavares ställning påverkas i övrigt av konkursen i olika avseenden. Han äger emellertid tillgodonjuta be-talning ur panten utan att ha bevakat fordran i konkursen, KL § 123. Panträtten bringas att upphöra genom realisa-tion av panten, oaktat eljest panthavarens fordran ej hade varit förfallen. Angående försäljningen gälla reglerna i KL

¹ Se U. f. R. 1914 s. 209.

§§ 71—76. I första hand äger konkursförvaltaren rätt att för konkursboets räkning lösa panten genom gäldande av panthavarens fordran, och den sistnämnde är hembudsskyldig. Om ej sådan återlösen av panten kommer till stånd, är panthavaren berättigad att ombesörja försäljningen, men därvid äro de i HB 10: 2 eller i avtalet intagna bestämmelser om pantrealisation icke tillämpliga. Försäljningen skall ske å offentlig auktion eller, då fråga är om å fondbörs noterat värdepapper, genom fondkommissionär till gällande börspris. Vill ej panthavaren föranstalta om försäljningen, äger förvaltaren därom besörja, och försäljningen må ej äga rum annorledes än å offentlig auktion utan panthavarens samtycke, såframt hans rätt är av försäljningen beroende. Rörande auktionens kungörande, tid och plats för dess hållande m. m. innehåller konkurslagen vissa bestämmelser till skyddande av de olika intressena. I händelse av konkurs kan panthavaren sålunda icke göra anspråk på att — såsom fallet var vid utmätning — panträtten blir bestående, därest ej full lösen gives.

Beträffande inteckning, som av fastighetsägaren lämnats såsom pant för av honom utfärdad omslagsrevers, gälla vissa avvikande bestämmelser såvitt angår panthavarens rättigheter gentemot utmätningssökande borgenär och fastighetsägarens konkursbo. Befintligt överhypotek kan nämligen utmätas för annan borgenärs räkning, och panthavaren är skyldig medverka till avskrivning å inteckningshandlingen av överhypotek, Int.L § 27. Även fastighetsägarens konkursbo kan enligt samma lagrum påyrka sådan åtgärd. Om förfarandet se UL § 71 andra st., § 74 tredje st. och § 91 andra st. samt KL § 71 sista st. och § 73 andra st. Av dessa regler framgår, att panthavaren med utmätningens fullbordande genom meddelande av sådant förbud, som omtalas i UL § 74 tredje st., eller i och med

konkursförvaltningens yrkande enligt Int.L § 27 förlorar rätten att förfoga över hypoteket¹. De här anförda speciella reglerna avse endast inteckningsrätten².

Vad beträffar den del av den pantsatta inteckningsrätten, som täckes av panthavarens fordran, är enligt de åberopade lagrummen panthavaren bättre skyddad än innehavaren av annan lös pant. Han kan nämligen såväl vid utmätning som vid konkurs vägra att avstå panten även mot full lösen, såvida hans fordran ej är förfallen³.

II. Pantrealisationen.

Då pantobjektet är en rättighet, kan pantens värde av panthavaren tillgodogöras ej endast genom vanlig pantförsäljning utan även stundom genom indrivning eller kvittning eller annan därmed likställd åtgärd. Dock är det endast då panten utgöres av fordringsrätt, som pantförsäljningen kan ersättas med dessa särskilda förfaringssätt. Även i fråga om försäljning av vissa slag av pantsatta rättigheter kunna för övrigt speciella regler bli tillämpliga.

Vilken form av pantrealisation, som än väljes, åligger det panthavaren att vid anordnandet av densamma iakttaga pantsättarens legitima intressen. Uttryck härför äro föreskrifterna om värdering och offentlig auktion i HB 10: 2, föreskrifterna om pantförsäljning i kommissionslagen § 34 ävensom de ovan berörda regler om pantförsäljning av värdepapper å offentlig auktion eller å fondbörs, som inne-

¹ Jmf. *Lamm* s. 220; ovan s. 60.

² Det är också endast denna panträtt i fastigheten, som utgör pant, såvida omslagsreversen och det intecknade skuldebrevet äro utfärdade av samme person. Den personliga fordringsrätt, som en intecknad ackomoderationsrevers angiver, är icke en verklig förpantad fordran, se ovan s. 57 f. Jmf. *Lamm* s. 226.

³ Lagb:s fsl. t. JB II s. 506; *Lamm* s. 221.

fattas i fondpapperslagen och den här nedan berörda 1914 års KF. Samma tanke har fått sitt uttryck i förbudet mot klausul om pantens förverkande (»lex commissoria») i avtalslagen § 37. Även om panthavaren genom ett förbehåll i avtalet betingat sig oinskränkt frihet i avseende å sättet för pantens realisation, kan alltså ett förfaringssätt, varigenom pantsättarens intressen uppenbart åsidosätts, fränkännas verkan av laga pantrealisation¹. En bristande omsorg om pantsättarens intressen kan särskilt ligga däri, att auktionen icke behörigen kungjorts, att icke meddelande om densamma lämnats pantsättaren, att platsen och tidpunkten för auktionen varit olämplig, att en försäljning under hand ägt rum under ogynnsamma förhållanden och utan garanti för skäligt pris. Det kan även ifrågasättas, om ej stundom en försäljning överhuvud kan anses innebära bristande hänsynstagande till panthavaren, nämligen om panten består av en fordran, som på grund av omständigheterna i stället rimligen bör indrivs, se nedan.

1. Försäljning.

1. Beträffande försäljning av pant utom konkurs, då fordringen å förfallotiden icke betalas, gälla alltså de ålderdomliga reglerna i HB 10: 2². Panten skall sålunda uppbyggas »å häradstinget en gång, och i staden å tre måndagar» samt värderas. Behörig domstol torde vara panthavarens forum domicilii. Värderingen läser böra ske genom värderingsmän, utsedda av rätten. Resultatet av värderingen skall genom panthavarens försorg delgivas pantägaren, vilken därefter åtnjuter en frist av 14 dagar i stad, en månad å landet, att »lösa panten åter», d. v. s. att

¹ Almén Om auktion I s. 62; Hasselrot s. 1719; Hagerup s. 235. Se rättsfall i NJA 1920 s. 53. Jmf. NJA 1916 s. 667.

² Se härom Almén Om auktion I s. 48 ff.; Hasselrot s. 1709 f., 1731.

infria den skuld, för vilken panten häftar (inclusive räntor, uppbuds- och värderingskostnader m. m.). Om pantägaren icke vill eller kan betala nyssnämnda belopp, äger han bestämma »evad han hellre vill låta panten under offentligt utrop till salu gå, eller låta borgenären den behålla efter värderingen». Härav följer, att panthavaren kan nödgas finna sig i att behålla panten såsom datio in solutum intill värderingssumman. Underlåter pantägaren att träffa ett val mellan dessa alternativ, har panthavaren valrätt. Det »offentliga utrop», varom talas i HB 10: 2, är liktydigt med en för allmänheten tillgänglig auktion. Består pantsäkerheten av aktier, banklotter eller obligationer, som enligt nu nämnda regler skola försälgas å offentlig auktion, skall försäljning i stad, där särskild av stadens handels- och sjöfartsnämnd antagen mäklare finnes, äga rum å auktion, som av sådan mäklare förrättas å stadens börs eller, där börs ej finnes, å annat lämpligt ställe i staden ¹.

Detta legala försäljningssätt har emellertid alltmer kommit ur bruk. Vanligen har panthavare — så alltid bankerna i sina formulär till reverser — betingat sig att realisera panten utan iakttagande av i lag stadgade formaliteter genom försäljning å offentlig auktion eller å fondbörs eller stundom även under hand. Sådant avtal är regelmässigt giltigt. Däremot kan långivare icke med giltig verkan betinga sig, att panten skall vara förverkad, därest skulden ej infrias. Enligt avtalslagen § 37 är lex commissoria förklarad ogiltig. I fråga om fondpapper stadgas ytterligare en inskränkning i avtalsfriheten såtillvida, att en överenskommelse om försäljning av panten annorledes än å offentlig auktion eller å fondbörs (t. ex. försäljning under hand) kräver för sin giltighet, att den avfattas skriftligen.

¹ Se KF ²³/₁₀ 1914 om vad vid försäljning av värdepapper i vissa fall skall iakttagas, ändrad genom KK ³⁰/₉ 1921.

i särskilt upprättad handling med tydligt angivande av fondpapperen samt arten av det förfogande som avses, se fondpapperslagen 2 § andra st. (varest undantaget begränsas till realisation å offentlig auktion eller å fondbörs).

Panthavaren är icke förpliktad att låta försälja panten utan kan dröja därmed, varvid det alltså står pantägaren fritt att återlösa panten genom betalning av skulden ¹. Där-
est panthavaren i laga form betingat sig rätt att sälja fond-
papper under hand, kan han enligt praxis själv övertaga
dem till börsvärde ².

De i HB 10: 2 eller i avtalet upptagna bestämmelser-
na gälla icke i förhållande till konkursboet, då pantsättaren
avträtt sin egendom till borgenärerna. I stället äro stad-
gandena i KL § 73 tillämpliga ³. Enligt dessa är, såsom
ovan anmärkts, panthavaren bl. a. förpliktad att finna sig i
en försäljning av panten genom konkursboet, om han ej
vill själv ombesörja försäljningen.

2. Vare sig avtal träffats rörande annan realisations-
form än den i HB 10: 2 föreskrivna eller icke, står det
vanligen panthavaren fritt att begagna sig av ytterligare en
utväg: nämligen att, efter erhållande av dom eller överexe-
kutors utslag, låta exekutivt försälja panten ⁴. Den om-

¹ *Hasselrot* s. 1710.

² *NJA* 1921 s. 350. — Käranden anmärkte, att aktierna överta-
gits »å en godtyckligt vald dag», men detta blir konsekvensen av re-
geln, att det icke åligger panthavaren någon skyldighet att å viss tid
realisera panten. I sagda rättsfall hade för övrigt avtalet slutits före
fondpapperslagens ikraftträdande, varför ovan anförda regel angående
formen för överenskommelse om underhandsförsäljning icke var till-
lämplig.

³ *Almén* a. a. s. 64 not 2; *N. T.* 1871 s. 621; ovan s. 172.

⁴ Olika meningar råda därom, huruvida utmätningvägen står
öppen, även om panten efter pantsättningen bytt ägare. För denna
uppfattning: *Björting* i *T. f. R.* 1906 s. 362; *Undén* i *Sv. J.* 1921 s. 6;
väl även *Winroth* art. Panträtt i *Nord. Fam.-bok*. En motsatt åsikt

ständigheten att fordringsrätten är preskriberad eller prekluderad synes knappast, trots ordalagen i preskriptionsförordningen § 2, böra utgöra hinder för en talan, som går ut på endast betalning ur panten, och vars bifallande bereder panthavaren möjlighet att skrida till utmätning¹.

Därest pantens ägare kommer i konkurs, står det fortfarande panthavaren öppet att fortsätta eller även taga initiativ till utmätningsförfarande, KL §§ 23, 24².

Den i utsökningslagen 65 § sista p. uttalade regeln, att »lös pant» ej må undantagas från utmätning för den gäld, varför pantsättning skett, kan ha betydelse även ifall panten utgöres av fordran (nämligen i bank innestående medel, som eljest kunnat i viss utsträckning undantagas).

3. I det föregående har berörts bruket att lämna en in-tecknad ackommodationsrevers såsom pant för skuld enligt omslagsrevers. Medan den personliga fordringsrätt, som en sådan revers till synes representerar, icke bör kunna aktua-

hos *Almén* Om auktion I s. 61; *Hasselrot* senast i Jur. Skr. 1923 s. 166. — Den av *Hasselrot* framkastade frågan huruvida enligt den först nämnda ståndpunkten talan bör riktas mot förre ägaren eller mot nye ägaren av panten, skulle väl kunna besvaras så, att båda alternativen böra stå öppna. En talan mot förre ägaren, som ställt panten, bör dock ej slutligt prövas, innan förvärvaren hörts i målet, jmf. *Kallenberg* Sv. Civilprocessrätt s. 590 f. En talan mot nye ägaren — jmf. in-teckningslagen § 18 — med yrkande om betalning ur panten skulle visserligen medföra, att denne eventuellt åsamkades rättegångskostnaden, se *Hasselrot* a. a. s. 243 noten, men han har förvärvat egendom, belastad med en panträtt, och synes därför icke böra beklaga sig över en rättegång, om han icke vill lösa ut panten. d. v. s. betala vad den häftar för, vilket ju alltid står honom öppet. Se ock Sv. J. 1923 s. 175.

¹ Jmf. preskriptionsförordningen §§ 8, 14; *Nordling* Om präskription s. 118; *Trygger* s. 201; men en motsatt mening hos *Almén* Om auktion I s. 61; *Hasselrot* s. 1724.

² I vad mån utmätning kan ske på grund av dom eller utslag, som avkunnats efter konkurstillståndets inträde, sammanhänger med frågan om konkursens inverkan på gäldenärens rättegångar. Jmf. i detta ämne uppsats av *Lawski* i Sv. J. 1919 s. 13.

liseras genom en pantförsäljning, är förhållandet annorlunda vad inteckningsrätten angår¹. Inteckningen såsom representerande en rätt i fastigheten betraktas på samma sätt som varje annat värdeföremål, vilket blivit pantsatt för skuld². Sålunda är panthavaren även befogad att enligt vanliga regler för pantrealisation och oavsett å vilket belopp inteckningen lyder försälja inteckningen för att därigenom skaffa sig täckning av sin fordran³.

Denna panthavarens befogenhet är dock i vissa fall begränsad genom de ovan omnämnda bestämmelserna om rätt för fastighetsägarens övriga borgenärer att tillgodogöra sig ett eventuellt överhypotek. Det belopp varmed inteckningen överskjuter omslagsreveren betraktas nämligen i händelse av utmätning eller konkurs såsom en avskild del av panten, en »fastighetsägaren tillkommande rätt till andel i inteckningen», disponibel för hans borgenärer. Den eljest i fråga om panträtt i lös egendom gällande grundsatsen om pantens »odelbarhet» är här uppgiven till förmån för pantsättarens borgenärer. Därest betingelserna för överhypotekets utbrytande föreligga, i det att fastighetsägarens egendom avträtts till konkurs och konkursförvaltningen gjort gällande anspråk på överhypotek eller detsamma blivit utmätt, saknar panthavaren rätt att förfoga över detta överhypotek⁴.

2. *Fordringspanthavares indrivningsrätt.*

1. Medan innehavaren av sakpanträtt tillgodogör sig säkerheten genom pantens försäljning, så finns för fordringspanthavaren ytterligare den tänkbara utvägen att indriva

¹ Ovan s. 57 ff.

² Lagb:s fsl. t. JB II s. 311.

³ Prop. nr 22 vid 1912 års RD s. 217; *Lamm* s. 216 f.

⁴ Ovan s. 172.

den förpantade fordran hos gäldenären. Frådan blir då om enligt positiv rätt bägge dessa alternativ, *jus distrahendi* och *jus exigendi*, stå panthavaren till buds, eller om han endast kan begagna sig av försäljningsrätten. Svaret härpå har stundom ställts i samband med konstruktionen av fordringspanträtten. Från panträttsteoriens ståndpunkt skulle försäljningsrätten vara given, men knappast indrivningsrätten, från cessionsteoriens synpunkt skulle förhållandet te sig omvänt¹.

Det kan icke råda tvivel om, att enligt svensk rätt fordringspanthavaren principiellt har både försäljnings- och indrivningsrätt. Däröfver är man också enig såväl i litteraturen som i praxis. Men under det somliga författare uttryckligen stöddja sig på cessionsteorien för att utan stöd av skriven lag motivera indrivningsrätten², hävdas av andra, att man kan komma till samma resultat på andra vägar, t. ex. genom antagande av ett tyst avtal³ eller genom åberopande av sakens natur⁴.

Beträffande försäljningsrätten synes den i allmänhet inte ha gjort cessionsteoriens anhängare stort huvudbry⁵, oaktat man borde ha minst lika svårt att från deras utgångs-

¹ Se sålunda *Afzelius* s. 54 not 5 och s. 55. Se vidare *Schrevelius* II s. 295 f.; *Hultgren* Förklaringar till Handelsbalken s. 52; *Hasselrot* s. 1730; *Björöling* i T. f. R. 1906 s. 368.

² Så *Schrevelius* a. st.; *Afzelius* s. 54.

³ *Björöling* a. st.

⁴ *Hasselrot* a. st.

⁵ Jmf. däremot *Exner* s. 165 f.: »Auf dem Boden unserer Auffassung des Verhältnisses stellt sich die Verkaufsbefugnis des Forderungspfandgläubigers, wenn und wo sie besteht, ganz anders dar: nämlich als eine sekundäre Seite der ihm durch die Cession geschaffenen obligationenrechtlichen Stellung, als eine Erweiterung seiner Rechtssphäre als Cessionar pignoris causa, die ihm unter Umständen sehr zu Statten kommen mag, wenn sie ihm zuerkannt wird, die aber durch Zweck und Art dieses Abtretungsgeschäfts keineswegs geboten, und darum nur dann von uns zu statuieren ist, wenn entweder die

punkt komma till den specifika pantförsäljningen i lagbestämda former, som att från motsatt ståndpunkt komma till indrivningsrätt¹. I vad mån ovan anförda svenska författare utgått från uppfattningen om pantreglernas tillämplighet i detta avseende, framgår dock inte alltid klart.

Orsaken till att ifrågavarande rättsverkan stundom ansetts stå i oupplösligt sammanhang med valet av konstruktion, är uppenbarligen den, att försäljningsrätt betraktats såsom någonting specifikt för panträtten, som icke kunde tänkas borta, utan att säkerhetsrätten ändrade natur. Härvid må dock erinras om, att denna befogenhet icke alltid ansetts som en karaktäristisk rättsverkan av panträtten. I den romerska rätten dröjde det länge, innan en försäljningsrätt tillerkändes panthavaren, oberoende av särskilt avtal². Men även andra exempel på panträtt utan försäljningsrätt kunna anföras. Sålunda har pekats på förekomsten i äldre tysk rätt av förpantning såsom realiseringsmedel³. Vidare kan nämnas »nyttjandepant», där panthavarens väsentliga eller enda medel för pantsäkerhetens tillgodogörande be-

Parteien bei Abschluss des Vertrags sie ausdrücklich oder stillschweigend eingeschlossen haben, oder aber die gesetzliche Auslegung des Geschäfts in diesem Sinne sich als Rechtssatz erweisen lässt».

¹ Detta framhålles ock av *Hasselrot* s. 1730.

² *Dernburg* I s. 84 ff.

³ *Kohler* s. 30 ff., 35; se ock *Demelius* s. 282; *Hagerup* s. 37.

Jmf. beträffande äldre svensk rätt följande formulär för pantbrev, använda av riksbanken, enl. en formulärsamling 1682:

»Formulär aff attester på Lösepanter.

Åhr 16. . . hafwer Zedelwijsare aff Riikzens Ständers Lähne-Banko bekommit til Lähns . . . pro Cento om åhret på . . . tijd och therföre . . . såsom thenne Pantzedel och Attest aff Numero . . . uthwijsar. Så framt samma Pant på föresagdan Termin intet præcise inlöst, och Rântan betalt, eller på nytt uti Banko om Capitalet ackorderat blifwer, warder med them effter Ständernas Lähne-Bankz Besluuth förfarit, i så måtto, at then anten under förrige förpantningz wilkoehr, til en annan uppdrages, eller genom Auction försäljes».

står i rätten att njuta avkastningen därav. Visserligen äro meningarna delade om nyttjandepantens hänförande under pantbegreppet, men då väl mindre med hänsyn till försäljningsrättens undanskymda roll vid sådan pant än därtill att inte heller i övrigt vanliga pantgrundsatser ansetts få någon betydelse. Enligt ännu gällande svensk rätt skall slutligen säkerheten under viss förutsättning tillgodogöras så, att panthavaren behåller panten såsom sin egendom efter värdering, HB 10: 2.

Med detta ha vi blott velat framhålla, att en panthavaren tillkommande realiseringsrätt av annan art än den vanliga icke behöver uppfattas såsom något för panträttens karaktär främmande. Det nära samband, som skulle bestå mellan indrivnings-, resp. försäljningsrätten å ena sidan och cessions- och panträttskonstruktionerna å den andra, bestrides också av många — däribland även av författare, som hylla cessionsteorin¹.

Att indrivningsrätten såsom realiseringsmedel tillkom-

¹ Så t. ex. framhåller *Hagerup* 1 uppl. s. 43, att det icke har någon betydelse för den begreppsmässiga konstruktionen av fordringsförpantning som cession, om det tillkommer panthavaren indrivningsrätt eller blott försäljningsrätt, eftersom det icke är oförenligt med cessionens begrepp, att cessionarien helt eller delvis är utesluten från rätten att indriva fordringen. Dessa skäl kunna naturligtvis *mutatis mutandis* åberopas också av motsidan, eftersom det, enligt vad vi ovan sett, icke är oförenligt med panträttens begrepp att försäljningsrätt är utesluten. *Demelius*, s. 260 noten, vänder sig mot argumentet att försäljningsrätten nödvändigtvis härflyter ur »panträttens natur»: »Dass endlich die Verleihung des Verkaufsrechts nicht aus der allgemeinen Pfandrechtsnatur gefolgert werden kann, bedarf nach allem, was hierüber bereits gesagt wurde, wohl keiner weiteren Erörterung; liegt doch gerade in dieser Richtung der *circulus vitiosus* klar am Tage: zuerst wird durch Generalisierung des Sachenpfandrechts die allgemeine Pfandrechtsnatur gewonnen und dann werden die aus letzterer sich ergebenden, selbstverständlich im wesentlichen sachenpfandrechtlichen Principien, wohl oder übel auf alle Pfandenrechtsfiguren angewen-

mer panthavaren, bestyrkes i sin mån av åtskilliga specialstadganden av både äldre och nyare datum, vari sådan befogenhet erkännes eller förutsättes. I Regl. för Discont-Compagniet d. $26/5$ 1773¹, vari omtalas pantsättning av reverser, växlar och invisningar, lämnas också föreskrifter om de pantsatta värdehandlingarnas indrivande (§ 12):

»Men följer ej godvillig betalning inom åtta dagar efter förfallotiden, så skall gäldenären genast därför lagsökas: och böra vederbörande exekutorer vid hårt ansvar meddela compagniets ombudsman en skyndsam handräckning uti alla dessa mål. Brister sedelgivaren eller acceptanten i prompt betalning, så sökes låntagaren, och böra alla förenämnda discontsedlar anses lika med dem, som till sedelhavaren ställde äro, samt på sätt, som 1756 års kungl. förordning innehåller, därmed förfaras».

Liknande bestämmelser, avseende indrivning av förpantade fordringsrätter, förekomma i en mängd senare förordningar².

I utländsk rätt är indrivningsrätt i allmänhet fordringspanthavaren medgiven och stundom erkänd som det huvudsakliga realiseringsmedlet. Indrivningsrätt omtalas sålunda

det». Att från jus exigendi sluta till cession vore enligt hans mening detsamma som att från sakpanthavarens försäljningsrätt deducera fram den slutsatsen att han egentligen vore ägare av panten. Se ock t. ex. *Dernburg* I s. 461, 469; *Sohm* s. 48; *Bremer* s. 108.

¹ *Modée* X s. 153.

² Se t. ex. Regl. f. Manufactur-Discont-Fond d. $22/4$ 1779 § 9 hos *Modée* XI s. 744; d. $12/3$ 1817 §§ 6, 9, hos *Backman* II s. 568; d. $8/2$ 1844 § 16 ib. Suppl. s. 181; Regl. f. General-Discont-kontoret d. $13/4$ 1787 § 16 hos *Modée* XIV s. 36; Regl. f. Riks-Discont-Werket d. $20/8$ 1800 § 12; Regl. f. Ull-disconten d. $19/12$ 1835 §§ 9, 14, hos *Backman* II s. 570; åtskilliga reglementen för Riksbanken.

från tysk¹, schweizisk², österrikisk³, dansk⁴, norsk⁵, finsk⁶ rätt. Däremot synes försäljningsrätt vara det enda erkända realisationsmedlet enligt fransk rätt⁷. I svensk litteratur är som sagt indrivningsrätten allmänt, om ock ej alltid i full utsträckning accepterad⁸. Som ytterligare stöd kan anföras den tolkningen av utsökningslagens bestämmelser om utmätning av fordringsrätt, enligt vilken utmätningsmannen har befogenhet att indriva den utmätta fordran och alltså inte nödvändigtvis är hänvisad till försäljning därav⁹. Av talrika refererade rättsfall framgår, att panthavare i varje fall bruka indriva förpantad fordran utan invändning, och oss veterligen har det berättigade häri ej i något refererat rättsfall uttryckligen satts i fråga¹⁰.

Man kan till och med ifrågasätta, om inte panthavaren stundom kan anses förpliktad att indriva en pantsatt fordran i stället för att försälja den. Synpunkten skulle vara den förut antydda, att panthavaren enligt sin allmänna

¹ BGB § 1282, jmf. §§ 1277, 1284, 1295.

² *Wieland* s. 469 f.

³ *Stubenrauch* s. 641.

⁴ *Torp-Grundtvig* s. 659.

⁵ *Hagerup* s. 331 f.

⁶ *Serlachius* § 74.

⁷ *Crome Handb. d. franz. Civilrechts* II § 269 not 7; *Baudry-Lacantinerie* s. 123; *Planiol* N:ris 2445 ff.

⁸ *Schrevelius* II s. 295; *Hultgren* s. 52; *Afzelius* s. 54 f.; *Winroth* i Nord. Familjebok art. Pant; *Hasselrot* s. 1730; *Björling* i T. f. R. 1906 s. 368; *Eschelsson* s. 181 f.; *Lamm* s. 216.

⁹ *Almén*, Om auktion I s. 99; *Trygger* s. 317; *Kallenberg* i T. f. R. 1905 s. 176; *Eschelsson* s. 192.

¹⁰ Jmf. dock NJA 1894 s. 444 (N. Rev:s bet.).

Jmf. ock J. O:s Ämbetsberättelse för 1851, s. 104: »Om sådan förskrivning [till viss man eller order] är hypothicerad (pantsatt) för en skuldsedel, utgiven av den på vilken förskrivningen är ställd, men som icke densamma överlätit; så tilldömes dess innehavare betalning hos utgivaren, ehuru pantsättaren gjort cession och hans skuldsedel icke blivit i konkursen bevakad».

vårdnadsskyldighet bör realisera panten med skäligt iakttagande av pantsättarens intresse. Att panthavaren skulle behöva välja indrivning i stället för försäljning kan visserligen icke i allmänhet antagas enligt gällande rättsuppfattning. Men det bör icke anses uteslutet, att på grund av de särskilda omständigheterna en lätt verkställbar indrivning åligger panthavaren som en förpliktelse, där en försäljning uppenbart skulle tillfoga pantsättaren förlust. Man kan tänka på sådana fall som pantsättning av sparkassebok eller depositionsbevis. En försäljning, där måhända panthavaren själv är ende spekulanten, och som därför sker till underpris, bör icke erkännas såsom överensstämmande med panthavarens vårdnadsplikt, när indrivning omedelbart och utan avsevärt besvär eller risk kan äga rum¹.

I fråga om pantsatt försäkringsbrev kan indrivningsrätten i viss mån anses motsvaras ej blott av rätten att uppbära till betalning förfallet försäkringsbelopp utan även av möjligheten att av försäkringsbolaget utfå försäkringens återköpsvärde. Emellertid torde endast det förra slaget av »indrivning» stå panthavaren till buds enligt rådande uppfattning².

¹ *Hasselrot* Jur. Skr. 1922 s. 101 framhåller även en annan synpunkt: »Det kan ifrågasättas, att panthavarens vårdplikt understundom förändrar hans rätt till indrivning till en indrivningsplikt. Dröjsmål å panthavarens sida attindriva en pantsatt fordran, skulle i enlighet härmed kunna medföra skyldighet för panthavaren att till pantsättaren utgiva skadestånd. Detta under förutsättning att panthavaren skäligen bort inse pantgäldenärens insolvens, att pantsättaren gjort framställning om fordringens indrivning och att indrivningen må anses hava varit lätt verkställbar».

² Se försäkringslagstiftningskommitténs Utkast till lag om försäkringsavtal (1921) § 130, varest föreslås en regel i ämnet av innehåll, att panthavaren, sedan pantsättaren haft viss respittid för återlösen av panten medelst erläggande av återköpsvärdet eller så stor del därav, som hos försäkringsgivaren inestår, äger hos försäkringsgivaren på-

Beträffande pantsatta inteckningar motsvaras indrivningsrätten av en rätt att ur fastigheten uttaga det intecknade beloppet. Innehavaren av en pantsatt inteckningsrevers kan vid den tidpunkt, då hans rätt att tillgodogöra sig pantsäkerheten inträder, i regel välja mellan att försälja inteckningen såsom lös pant eller att såsom inteckningshavare begära exekutiv försäljning av fastigheten och sålunda uttaga beloppet därur¹. Någon motsvarighet till den »indrivningsplikt», varom ovan talats, finnes ej i detta fall, ehuru en dylik princip skulle vara väl värd beaktande².

2. Beträffande de invändningar, varmed pantgäldenären kan möta panthavarens krav, komma helt naturligt allmänna grundsatser om förhållandet efter cession, resp. överlåtelse av löpande papper, att bli gällande³. Det är ju en fordringsrätt, som är pantsatt och skall indrivas, och gäldenären, mot vilken kravet riktas, kan naturligtvis inte beröras mera av ett pantavtal än av en total överlåtelse. Någon ingående behandling av möjliga invändningar skola vi alltså ej företaga. Endast några anmärkningar äro påkallade.

Den omständigheten att den förpantade fordringsrät-

kalla återköp av försäkringen eller så stor del därav, som erfordras till gäldande av hans fordran.

¹ Lamm s. 216 f.

² Jmf. lagrådets yttrande om realisation av pantsatt inteckningsrevers i prop. nr 22 vid 1912 års RD s. 218: »Däremot torde det kunna ifrågasättas, huruvida icke lagen . . . bör taga det i viss mån följdriktiga steget att i fall av antydda art helt och hållet fränkänna långivaren rätt att avyttra den pantsatta handlingen och hänvisa honom uteslutande till den utväg för panträttens utövande, som för närvarande vid sidan av inteckningshandlingens avyttrande anses stå honom öppen: att själv uttaga inteckningsbeloppet i avräkning å huvudfordringen. En lagstiftning i denna riktning, vilken ingalunda skulle sakna örebild i främmande lag, komme helt visst att erbjuda vissa fördelar». mf.

NJA avd. II 1914 s. 372; *Köersner* Några grunddrag av ielagstiftning (1918) s. 14 f.

NJA 1885 s. 413.

ten är av högre belopp än huvudfordringen, kan leda till att en invändning, som ej gäller mot panthavaren såvitt angår hans indrivningsrätt, får betydelse med hänsyn till den del av fordringen, som överstiger huvudfordringen¹.

När ett löpande fordringspapper pantsatts, kan det tänkas, att panthavaren på grund av sin goda tro blir innehavare av panträtt i fordran, oaktat någon brist förelåg beträffande pantsättarens åtkomst till skuldebrevet eller eljest fordringsrätten i pantsättarens hand var ogiltig eller hade upphört. Detta förhållande tarvar dock icke någon särskild uppmärksamhet i detta sammanhang. Materiellt sett står regeln i god överensstämmelse med allmänna grundsatser om godtrosvärk, jmf. t. ex. avtalslagen § 35.

En särskild grupp utgöra de invändningar, vilka avse själva pantupplåtelsen, t. ex. att en sådan ej kommit till stånd, att pantsättaren saknat handlingskapacitet, att ett fel i viljeförklaringen gör pantavtalet ogiltigt². Här är det inte fråga om invändning mot betalningsskyldighet överhuvud, utan mot betalningsskyldighet till panthavaren såsom rätt borgenär³. Analogin med överlåtelse är ju även här uppenbar. Invändningarna skola sålunda behandlas på samma sätt som motsvarande invändningar angående överlåtelsens giltighet. Att pantsättaren och huvudgäldenären kunna vara olika personer, medför inga särskilda komplikationer. Naturligtvis är det här förhållandet mellan pantsättaren och panthavaren som motsvarar förhållandet mellan cedent och cessionarie.

Nära besläktade med dessa invändningar äro de, som

¹ Se t. ex. *Eschelsson* s. 230: »panthavarens goda tro blir i stånd att bota brister med avseende på den pantsatta fordran endast så långt som hans definitiva rätt till densamma sträcker sig». Förhållandet kompliceras dock om panten försäljes.

² *NJA* 1911 s. 143 (Just. r. Sjögrens yttrande).

³ *Eschelsson* s. 232 f.

gå ut på att panträtten upphört på grund av dess avhängighet av huvudfordringen¹. Pantgäldenären påstår exempelvis, att huvudfordran upphört och därmed också den accessoriska panträtten, att huvudfordran varit ogiltig etc. Här komma i första hand allmänna pantgrundsatser att tillämpas. Underlåtenhet från panthavarens sida att avbryta preskription av huvudfordringen hindrar honom sålunda inte att göra gällande sin panträtt², eventuellt alltså att indriva fordringen hos pantgäldenären. Har en giltig huvudfordran aldrig kommit till stånd, t. ex. emedan det därå utfärdade skuldebrevet utgivits av en omyndig, kan även panträtten bli ogiltig³.

Angående den »kritiska tidpunkten» med avseende på invändningar mot krav enligt pantsatta icke löpande skuldebrev torde ingen skillnad böra göras mellan cession och pantsättning⁴. Gäldenären bör alltså kunna åberopa alla de omständigheter, som inträffat, innan han fått »något så när säker kännedom» om transaktionen — såsom att betalning skett till pantsättaren etc. Tidpunkten för pant-

¹ NJA 1875 s. 447.

² NJA 1912 A n:r 300.

³ Jmf. NJA 1901 s. 141; 1902 s. 209; 1911 s. 143 (plenimål); 1921 s. 262. Enligt 1911 års prejudikat anses den, som i god tro mottagit löpande skuldebrev såsom pant, ha rätt att tillgodogöra sig den pantsatta reversen, oaktat omslagsreversen är förfalskad. — Beträffande nämnda rättsfall må anmärkas, att HD:s ståndpunkt möjligen icke innebär ett underkännande i förevarande fall av principen om panträttens accessoriska karaktär (såsom uttalats i 1 uppl. av detta arbete), men i stället kan betyda, att panten anses häfta för panthavarens skadeståndsfordran gentemot förfalskaren, vilken överlämnade panten, se *Hasselrot* Jur. Skr. 1923 s. 221; jmf. *Benckert* i Sv. J. 1916 s. 382. Enligt denna tolkning antages panträtten vara accessorisk till en fordran, ehuru till en annan fordran än den, för vilken pantsättningen uppgavs ha skett. Vad angår den vidsträckt tillämpningen av reglerna om godtrosvärk i detta fall, jmf. just. r. Sjögrens yttrande och *Hasselrot* a. a. s. 163.

⁴ *Eschelsson* s. 187 f.

rättens uppkomst är däremot icke bestämmande — i de fall då dessa bägge tidpunkter falla i sär. Själva avtalet har nämligen rättsverkan mellan parterna, oaktat panträttens fullbordan inträder först med underrättelsen till pantgäldenären. Den sistnämnde bör därför icke kunna med befriande verkan betala till pantsättaren, ifall han har kännedom om pantavtalet, oaktat ännu icke anmälan skett, och en gentemot tredje man giltig panträtt alltså ej stiftas.

3. Panthavaren har rätt att tillgodogöra sig hela panten, i den mån säkerhetssyftet fordrar. Ifall den förpantade fordringen går ut på högre belopp än huvudfordringen, kan icke desto mindre panthavaren behöva utöva sin indrivningsrätt gentemot den pantsatta reversens utfärdare i dess fulla omfång. Panthavaren har sålunda rätt att få utdelning i pantgäldenärens konkurs beräknad å hela den pantsatta fordringen¹ och behålla så stort belopp som huvudfordringen utgör. Men även eljest är panthavaren legitimerad att indriva hela den pantsatta fordringens belopp, särskilt som pantgäldenären ej kan vara skyldig att finna sig i en delning av skulden mellan pantsättare och panthavare². Å andra sidan står det pantgäldenären öppet att, ehuru han som sagt kan betala hela beloppet med befriande verkan till panthavaren, utgiva endast så stor summa som huvudfordringen utgör. Därigenom bringas nämligen denna till upphörande och även panträtten utslocknar³.

Det hittills sagda gäller endast för penningfordringar.

¹ NJA 1888 s. 352; *Hagerup* s. 337; *Hellwig* s. 169 f. — Jmf. emellertid förhållandet vid s. k. pantsättning av skuldebrev, utfärdade av huvudgäldenären själv (ackomodationsreverser), ovan Kap. I: VII.

² *Hellwig* s. 170 f.; *Hagerup* s. 337; *Serlachius* § 74.

³ *Hellwig* s. 171; *Hagerup* a. st.; *Serlachius* a. st. Jmf. NJA 1897 s. 198.

Om den förpantade fordringen går ut på annat än pengar, kan panthavaren fordra prestation av det hela¹.

4. Efter indrivningen inträder »surrogation», i det att fordringsrätten såsom pantobjekt ersättes med vad som indrivits. Är det andra saker än pengar som presteras, får panthavaren panträtt däri. Man kan beteckna denna panträtt i det presterade som en rättsverkan av fordringsförpantning, i fordringsförpantningen se en eventuell pantsättning av res debita². Pantsättaren förvärvar äganderätten till det presterade, men panthavaren är givetvis befogad till omedelbar pantförsäljning enligt vanliga pantregler.

Är det pengar, som indrivits, inträder samma rättsverkan, som om beloppet lämnats till gäldande av huvudfordringen. Denna häves alltså så långt det ingivna beloppet räcker. Finnes överskott blir panthavaren skyldig att överlämna det till pantsättaren. Denne får därför en fordran på överskottet gentemot panthavaren.

¹ *Hellwig* s. 168.

² Se bl. a. *Hagerup* s. 338. — Jmf. NJA 1905 s. 517.

Bilaga.

Pantklausul enligt Sv. Bankföreningens formulär (som med smärre variationer allmänt användes av bankerna):

»Till säkerhet för denna förbindelse pantsättes och överlämnas till banken å andra sidan tecknade hypotek, vilket jämväl skall utgöra säkerhet för alla de förbindelser, varuti låntagaren till banken nu häftar eller framdeles, innan denna förbindelse blivit till fullo likviderad, må komma att häfta, men skall därvid iakttagas:

att, därest säkerheten utgöres av pant jämte borgen eller av låntagarens med borgen och pant försedda skuldebrev, panten skall anses lämnad som säkerhet jämväl åt borgensman samt

att, därest säkerheten utgöres av låntagarens med borgen försedda skuldebrev å belopp, som är större än låntagarens skuld till banken på grund av denna förbindelse, borgensman icke skall vara skyldig till banken betala mera än låntagarens skuld till banken på grund av denna förbindelse.

Därest banken finner, att den för denna förbindelse ställda säkerheten icke längre är betryggande eller att annan anledning därtill föreligger, skall lånet, om banken sådant yrkar, anses vara till betalning förfallet å tid, som banken bestämmer.

I händelse låntagaren i något avseende uraktlåter att

fullgöra sina förbindelser enligt detta kontrakt,¹ må banken utan låntagarens hörande och utan iakttagande av i lag stadgade föreskrifter, på sätt banken finner lämpligt, realisera pant med iakttagande av att, *där panten utgöres av fondpapper, realisationen endast må ske genom försäljning å offentlig auktion eller å fondbörs*, samt ur panten göra sig betald till både kapital och ränta ävensom för all kostnad vid pantens vård och försäljning. Under samma förutsättning är pantsatt skuldebrev, för vilket låntagaren är betalningsskyldig, vid anfordran förfallet till betalning utan hinder av vad i det pantsatta skuldebrevet kan vara om betalningstiden föreskrivet».

¹ Här brukar stundom tillfogas: »är hans skuld vid anfordran förfallen till betalning».

Litteratur.

Här nedan upptagna arbeten ha citerats med angivande endast av författarenamnet eller därjämte av arbetets titel i förkortad form.

Aagesen, A., Om Singulærsuccession i Formuerettigheter inter vivos [i Festskrift udg. . . . i Anledning af Universitetets Firehundredaarsfest], 1879.

Afzelius, I., Om cession af fordringar enligt svensk rätt, 1877.

Baudry Lacantinerie, G., et *de Loynes, P.*, Traité théorique et pratique de droit civil, XXV (Du nantissement, T. 1), 3 éd. 1906.

Bech, S., Konkurslovgivningen, Kristiania 1906.

Benckert, K., Några anmärkningar om panträtt i rättigheter, i Sv. J. 1916.

Björling, C. G., Anmälan af Hasselrot, Handelsbalken, i T. f. R. 1906.

—, Lärobok i civilrätt för nybörjare, 4 uppl. 1918.

Bremer, F. P., Das Pfandrecht und die Pfandobjecte, 1867.

Demelius, E., Das Pfandrecht an beweglichen Sachen nach österreichischem bürgerlichem Recht I, 1897.

Dernburg, H., Das Pfandrecht nach den Grundsätzen des heutigen römischen Rechts, I 1860, II 1864.

Ekelund, C. E., Föreläsningar öfver panträtten, 1854.

Eschelsson, Elsa, Om skuldebref enligt svensk rätt. Efterlämnadt manuskript, utg. af L. Rabenius, 1912 (cit. Eschelsson).

—, Om fullbordande af gåfva enligt svensk rättspraxis, 1906 (cit. Eschelsson Gåva).

—, Ännu några ord om fullbordande af gåfva. En replik, 1907 (cit. Eschelsson Replik).

Exner, A., Kritik des Pfandbegriffes nach römischem Recht, 1873.

Fischbach, O., Treuhänder und Treuhandgeschäfte, 1912.

Gistrén, P., Om verkan af pantsättning, där såsom pant lämnats ett af gäldenären själf utgifvet skuldebref . . . , i NJA Avd. II, 1878.

Hagerup, F., Den norske Panteret, 3 uppl. 1917.

Hagerup Bull, E., Om overdragelse af mundtlige Fordringer i Sikringsöiemed, i N. R. 1903.

- Hagströmer*, Om aktiebolag enligt svensk rätt, 1872.
- Hasselrot, B.*, Handelsbalken jemte dithörande författningar med förklarande anmärkningar och belysande prejudikat, VIII, 1905 (cit. *Hasselrot*).
- Hasselrot, B.*, Juridiska Skrifter (innehållande uppsatser om stiftande av panträtt och om panthavares vårdplikt), 1922.
- , Juridiska Skrifter (innehållande uppsats om pant- och retentionsrätt), 1923.
- Hellwig, K.*, Die Verpfändung und Pfändung von Forderungen, 1883.
- Hoeniger, H.*, Die Diskontierung von Buchforderungen, 1912.
- Horn, R.*, Rechte als Objecte des Pfandrechts, 1897.
- Hultgren, O. J.*, Förklaringar öfver de till civilrätten hörande delar af Handelsbalken, 1868.
- Kleiner, E.*, Die rechtliche Natur des pignus nominis, Diss. 1895.
- Kohler, J.*, Pfandrechtliche Forschungen, 1882.
- Lamm, K.*, Inteckning för fordran i fast egendom, 1918.
- Lassen, J.*, Obligationsretten. Almindelig Del. 3 Udg. 1919.
- , Kunstig Kreditorbegunstigelse, i T. f. R. 1917.
- Lie, M. H.*, Randbemerkninger til Hagerups Panteret, 1918.
- Lundstedt, A. V.*, Om lösöreköp, 1912.
- Mansbach, J. G.*, Der Niessbrauch an Forderungen, 1880.
- Matzen, H.*, Forelæsninger over den danske Tingsret, 2 Udg. 1891.
- Mühlenbruch, C. F.*, Die Lehre von der Cession der Forderungsrechte, 3 Aufl. 1836.
- Nordling, E. V.*, Anteckningar efter prof. E. V. Nordlings föreläsningar i svensk civilrätt. Allmänna delen. 3 uppl. 1913.
- , Några punkter inom läran om kvittning, i T. f. R. 1888.
- Oertmann, P.*, Das Pfandrecht an eigner Schuld, i Archiv für die civilistische Praxis, Bd. 81, 1893.
- Planiol, M.*, Traité élémentaire de droit civil II, 8 éd. 1921.
- Schrevelius, F.*, Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande civilrätt. 2 uppl. 1—3. 1851—58.
- Serlachius, J.*, Sakrätten enligt gällande finsk rätt, 3 uppl.
- Sjögren, W.*, Fiduciariska lösöreköp, i T. f. R. 1914.
- Sohm, R.*, Die Lehre vom subpignus, 1864.
- Stammler, R.*, Der Niessbrauch an Forderungen. Ein Beitrag zur Lehre von den Rechten an Rechten, 1880.
- Stubenrauch, M. v.*, Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche I, 8 Aufl. 1902.
- Thal, A.*, Die Vereinigung von Recht und Verbindlichkeit beim Pfandrecht an Forderungen, 1905.
- Torp, C.*, Dansk Tingsret. Anden gennemsette og forøgede Udgave ved L. A. Grundtvig, 1905. (Cit. *Torp-Grundtvig*.)

- Trygger, E.*, Kommentar till utsökningslagen, 2 uppl. I H. 1916.
Wenzel, Das vertragsmässige Pfandrecht an Werthpapiren, Diss. 1906.
Wieland, C., Das Sachenrecht des schweizerischen Zivilgesetzbuchs, 1909 [i Kommentar zum schweiz. ZGB hrsg. von Egger m. fl.]
Windscheid, B., Lehrbuch des Pandektenrechts, 9 Aufl. bearb. von Kipp, 1906.
Winroth, A., Strödda uppsatser I.
Wolff, M., Das Sachenrecht, 1910 [i Lehrbuch des bürgerl. Rechts von Eneccerus, Kipp und Wolff II: 1].
Wrede, R. A., Anteckningar enligt prof. R. A. Wredes föreläsningar öfver inhemsk civilrätt. Sakrätt III. 1899.
-

Förlagsintekningskommittén = Förslag till förordning ang. förlagsintekning (med motiv), 1881.

NJA = Nytt Juridiskt Arkiv, Avd. I.

N. J. M. F. = Nordiska Juristmötets Förhandlingar.

N. R. = Norsk Retstidende.

N. T. = Naumann's Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning.

Schmidt's J. A. = Juridiskt Arkiv utg. af Schmidt.

Sv. J. = Svensk Juristtidning.

T. f. R. = Tidsskrift for Retsvidenskab.

U. f. R. = Ugeskrift for Retsvæsen.

a. b. GB = Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch. (Österrike.)

BGB = Bürgerliches Gesetzbuch. (Tyskland.)

BWB = Burgerlijk Wetboek. (Nederländerna.)

C. c. = Code civil. (Frankrike.)

ZGB = Zivilgesetzbuch. (Schweiz.)

